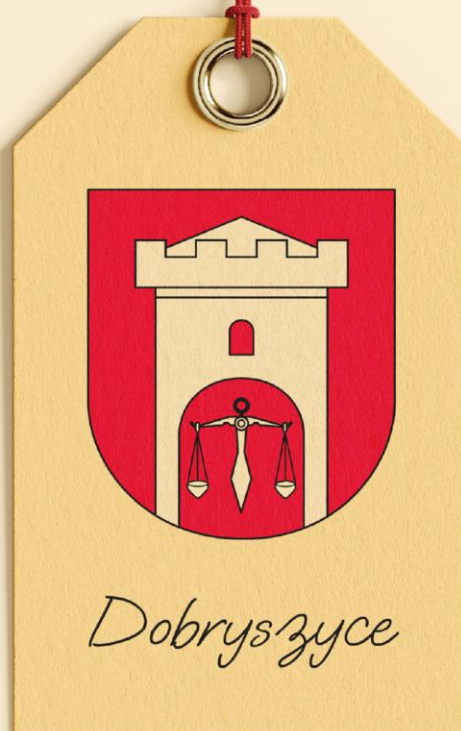

PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY DOBRYSZYCE
na lata 2025 – 2028

Spis treści

I.	WPROWADZENIE.....	4
II.	UWARUNKOWANIA REALIZACJI PROGRAMU	5
1.	Podstawa prawna opracowania Programu	5
2.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami.....	5
3.	Najważniejsze uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa	8
3.1.	Strategia Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)	8
3.2.	Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026	9
3.3.	Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Łódzkiego na lata 2024–2027	10
3.4.	Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030.....	11
3.5.	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+	12
4.	Najważniejsze uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa.	14
4.1.	Kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków	14
4.2.	Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego	15
4.2.	Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego	15
III.	DIAGNOZA ZASOBU I STANU ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DOBRYSZYCE	22
1.	Charakterystyka GMINY.....	22
2.	Zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa	23
3.	Ewidencja zabytków Gminy Dobryszycy	24
4.	Charakterystyka i zasoby dziedzictwa kulturowego gminy	24
4.1.	Zabytki archeologiczne	24
4.2.	Zabytki nieruchome	28
4.3.	Zabytki ruchome.....	30
4.4.	Szlaki turystyczne	30
5.	Ochrona walorów kulturowych i historycznych	33
6.	Dziedzictwo kulturowe	35
7.	Analiza SWOT.....	48
IV.	ZAŁOŻENIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	50
V.	ZARZĄDZANIE PROGRAMEM	54
1.	Realizatorzy i podmioty współpracujące we wdrażaniu programu.....	54
2.	Źródła finansowania działań	54
3.	Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami (Monitoring i ewaluacja).....	77
VI.	SŁOWNIK POJĘĆ	81
VII.	SPIS MAP, TABEL I ZDEJEĆ	83
1.	Spis map.....	83

2.	Spis tabel	83
3.	Spis zdjęć	83
4.	Spis schematów	83

I. WPROWADZENIE

Zachowanie i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego ma kluczowe znaczenie dla kulturowej identyfikacji, budowania wartości i poczucia tożsamości mieszkańców, a także planowania społeczno-gospodarczego rozwoju wykorzystującego kapitał bazujący na lokalnych zasobach.

Niniejszy dokument został opracowany w związku z obowiązkiem wynikającym z art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2024 poz. 1292 ze zm.).

Opracowanie programu można podzielić na trzy kluczowe fazy:

- **Fazę poznawczą** – polegającą na zebraniu i analizie istniejących dokumentów o charakterze strategicznym i planistycznym, opracowanych na poziomie kraju, województwa, powiatu, gmin, a także rozpoznaniem zasobu dziedzictwa kulturowego powiatu i gmin.

- **Fazę analiz i wniosków** – polegającą na analizie stanu dziedzictwa w oparciu o zebrane w fazie poznawczej dane oraz określenie szans i zagrożeń, dla zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego.

- **Fazę programowania** – polegającą na sformułowaniu założeń strategicznych programu wraz ze wskazaniem źródeł finansowania i opracowaniem systemu monitoringu i ewaluacji.

W programie przedstawione zostały zagadnienia prawne związane z ochroną zabytków i kluczowe dokumenty związane z przedmiotowym tematem na poziomie państwa, województwa powiatu oraz gminy. W programie dokonano diagnozy zasobu i stanu zachowania dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Dobryszyce. W celu ustalenia celów, priorytetów oraz kluczowych działań w opiece nad zabytkami dokonano analizy SWOT. Ponadto podniesiono kwestie dotyczące zarządzania programem, w tym wskazano realizatorów oraz podmioty współpracujące we wdrażaniu programu, możliwe źródła finansowania oraz sposoby monitoringu i ewaluacji programu.

Program opracowany został na cztery lata i będzie cyklicznie aktualizowany. Dwa lata od ogłoszenia w dzienniku urzędowym województwa łódzkiego Wójt sporządzi sprawozdanie z jego wykonania, które przedstawi Radzie Gminy. Prowadzony w trakcie realizacji programu monitoring umożliwi uwzględnianie nowych uwarunkowań prawnych, społecznych i gospodarczych oraz sprecyzowanie lub modyfikację założonych celów.

Wskazane w obecnym dokumencie kierunki działań są zgodne z krajowymi, wojewódzkimi i gminnymi dokumentami programowymi oraz odpowiadają aktualnym ustawowym regulacjom z dziedziny ochrony zabytków w Polsce.

II. UWARUNKOWANIA REALIZACJI PROGRAMU

1. Podstawa prawna opracowania Programu

Obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami wynika z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 ust 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – Dz.U. 2024 poz. 1292 ze zm.). Zgodnie z ww. artykułem, burmistrz miasta sporządza program na okres 4 lat.

Art. 21. ww. ustawy warunkuje, że podstawą do sporządzania programu opieki nad zabytkami przez gminę jest ewidencja zabytków, której sposób prowadzenia szczegółowo określa Załącznik do obwieszczenia Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. (poz. 56).

2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Ochrona zabytków została zadeklarowana jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (art. 5, art. 6 ust. 1, art. 86, Dz. U. z 2009 r. nr 114, poz. 946).

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków stanowi ustawowe zadanie samorządów na poziomie wojewódzkim (art. 11 ust. 2. pkt 7. ustawy z dnia 5.06.1998 r. o samorządzie województwa, Dz.U. 2025 poz. 581), powiatowym (art. 4 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 5.06.1998 r. o samorządzie powiatowym, Dz.U. 2024 poz. 107) i gminnym (art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. 2024 poz. 1465 ze zm.).

Kluczowym aktem prawnym, stanowiącym podstawę krajowych regulacji w zakresie ochrony zabytków, jest ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292). Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami, należy uwzględnić przede wszystkim:

TABELA 1. KLUCZOWE PRZEPISY USTAWY O OCHRONIE ZABYTEKÓW I OPIECE NAD ZABYTEKAMI W KONTEKŚCIE OPRACOWANIA PROGRAMU OCHRONY ZABYTEKÓW

przepis	zakres
art. 3	Definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, w tym m.in.: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.
art. 4	Wskazuje, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu, w szczególności przez organy administracji publicznej, działań mających na celu: „Zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych, umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.
art. 5	Określa na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez właściciela, wskazując na zapewnienie warunków: „naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający

	trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku, oraz jego znaczeniu dla historii i kultury”.
art. 6	Stanowi dopełnienie art. 3 będąc katalogiem otwartym zabytków objętych ochroną prawną. Zgodnie z ust. 1, ochronie i opiece, bez względu na stan zachowania, podlegają: zabytki nieruchome, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne. Ust. 2 stanowi, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.
art. 7	Określa formy ochrony zabytków, do których zaliczono: wpis do rejestru zabytków; uznanie za pomnik historii; utworzenie parku kulturowego; ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.
art. 16. 1.	Wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Celem utworzenia parku kulturowego jest ochrona krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
art. 17	Określa zakazy i ograniczenia, które mogą być ustanowione na terenie parku kulturowego.
art. 18	Zakłada obowiązek uwzględniania przy sporządzaniu i aktualizacji analiz oraz studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego, wydaniu decyzji administracyjnych, związanych z ustaleniem lokalizacji lub realizacji inwestycji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także zapisów zawartych w programach opieki nad zabytkami.
art. 19	Wskazuje na konieczność uwzględnienia w procesie tworzenia dokumentów planistycznych ochrony: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. Ponadto nakazuje uwzględnienie w dokumentach planistycznych zapisów programu opieki nad zabytkami oraz dopuszcza ustalenie, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej, obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.
art. 20	Zakłada konieczność uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
art. 21	Wskazuje, że podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest ewidencja zabytków.
art. 22	Określa kompetencje do prowadzenia ewidencji zabytków na poziomie krajowym, wojewódzkim i gminnym, oraz określa jakie zabytki powinny znaleźć się w gminnej ewidencji zabytków.
art. 89	Określa organy ochrony zabytków: minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w którego imieniu, zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków; wojewoda, w którego imieniu, zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Źródło: opracowanie własne.

Ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami uzupełniają akty wykonawcze – rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, dotyczące poszczególnych zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami. W części z nich znajdują się regulacje obowiązujące również administrację samorządową¹.

Zadania gminy z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wpisane są także w ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. W art. 7 ust. 1 pkt. 9 wskazano, że: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: (...) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Natomiast zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 15 cytowanej ustawy zadaniem własnym jednostki samorządu terytorialnego jest utrzymanie gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych – co wskazuje w przypadku zabytków, do których tytuł prawny gmina posiada, na konieczność prowadzenia w zależności od potrzeb prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tych obiektach.

Z zapisów ustawy z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw wynika dla gminy obowiązek uwzględniania wymagań ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej w sporządzanych przez gminę planie ogólnym, oraz szczególnie miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w decyzjach o ustaleniu lokalizacji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy.

Obowiązek ochrony zabytków uwzględniony został również w innych ustawach, takich jak:

- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane,
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska,
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie,
- ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych,
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych,
- ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji
- ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach,
- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach,
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,

¹ Do najważniejszych – z punktu widzenia administracji samorządowej – aktów wykonawczych do u.o.z. można zaliczyć:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 września 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.

Warto także zaznaczyć, że problematyka ochrony zabytków, jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego, znalazła się również w wielu międzynarodowych konwencjach ratyfikowanych także przez Polskę. Należą do nich m.in.:

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 14 maja 1954 r., przyjęta na Konferencji Międzynarodowej w Hadze oraz Drugi Protokół z 26 marca 1999 r. o ochronie i poszanowaniu dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych (błękitna tarcza).
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r., zobowiązująca do ochrony, konserwacji, rewitalizacji i przekazania przyszłym pokoleniom swojego dziedzictwa kulturowego.
- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 16 stycznia 1972 r., stanowiąca, że dziedzictwo archeologiczne stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument działań historycznych i naukowych”.
- Europejska konwencja krajobrazowa z 22 października 2000 r., dotycząca wdrażania polityki ochrony krajobrazu jako dziedzictwa kulturowego, zwracająca uwagę na współpracę na szczeblu regionalnym i lokalnym dotyczącą m.in. krajobrazu transgranicznego.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 20 października 2005 r., dotycząca ochrony różnorodności form wyrazu kulturowego, tworzenia warunków rozwoju kultur i swobodnego oddziaływania na płaszczyźnie lokalnej, krajowej, międzynarodowej.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 17 października 2003 r., ratyfikowana przez Polskę 8 lutego 2011 r.

3. Najważniejsze uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa

Program opieki nad zabytkami Gminy Dobryszyce *na lata 2025-2028* jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Polityka ta została zawarta w głównych dokumentach strategicznych powstających na poziomie krajowym² takich jak:

3.1. Strategia Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)³

Strategia Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) w znacznym stopniu wpłynęła na realizację działań strategicznych i przestrzennych na poziomie krajowym. Zakres dokumentu, który obejmuje opiekę nad zabytkami i dziedzictwa kulturowego został umieszczony w działaniach i projektach do roku 2030 r. Działania przedstawione w Strategii to:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego, poprzez inwestycje w rozwój sieci muzeów, zabytki, dobra kultury, promocję i wspieranie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na liście światowego dziedzictwa UNESCO;

² Analizie poddano wyłączenie dokumenty z aktualnym horyzontem czasowym ich obowiązywania

³ Dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r.

- wzmocnienie tożsamości, poczucia wspólnoty, więzi pokoleniowych dzięki zwiększonemu dostępowi do dzieł i instytucji kultury na wszystkich szczeblach administracyjnych oraz likwidację „białych plam” w dostępie do kultury.

TABELA 2. WYBRANE PROJEKTY STRATEGICZNE W RAMACH REALIZACJI ZAŁOŻEŃ STRATEGII NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO ROKU 2020 (Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2030)

Projekt	Opis
Rozwój czytelnictwa	Projekt zakłada poprawę dostępu do kultury i wiedzy poprzez rozwój i wzmocnienie roli bibliotek jako lokalnych ośrodków życia społecznego.
Kultura obywatelska	Zakłada wsparcie inicjatyw, które mają wzmacniać postawy obywatelskie, dzięki działaniom kulturalno-edukacyjnym.
Dziedzictwo buduje wspólnotę	Założeniem jest powstanie sieci muzeów opowiadających o historii Polski, a dzięki wspólnym celom i założeniom uzyskanie wymiernych korzyści w oparciu o jednolity system administrowania i promocji.
Kultura/Dziedzictwo/Wspólnota	Projekt zakłada m.in. wspieranie archiwów państwowych w projektach animacyjno-edukacyjnych.
Kolekcje	Wsparcie instytucji kultury w zakresie tworzenia i rozwoju narodowych i regionalnych kolekcji sztuki współczesnej oraz kolekcji muzealnych.

Źródło: opracowanie własne w oparciu o zapisy Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 r. (z perspektywą do 2030)

Informacje dot. wsparcia zabytków i dziedzictwa kulturowego wskazano w części odnoszącej się do cyfryzacji, a w szczególności w projekcie pt.: „Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej”, który zakłada kontynuację działań w zakresie digitalizacji zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce, w tym muzealnych i zabytków.

3.2. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Zgodnie z u.o.z.: W celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego inicjuje i opracowuje, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 84). Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest uchwalany przez Radę Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 86), na okres 4 lat (art. 85 ust. 2). W krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności, cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji (art. 85 ust. 1).

Obecnie obowiązuje przyjęty przez Radę Ministrów Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026. Głównym celem Programu jest "Zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce", który będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe oraz przypisanych im osiem kierunkowych działań tzn.:

1. Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości, realizowanego poprzez podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju, ochronę zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, realizację międzynarodowych zobowiązań.

2. Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków, w tym cyfryzacja procesów administracyjnych, wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków oraz reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami.

3. Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja), w ramach którego przewidziano: wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych, edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W sposób bezpośredni jednostkom samorządu terytorialnego dedykowane są dwa kierunki działań i zaplanowane w ich obszarze projekty to jest:

Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości - Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych. Zasadniczym celem zadania jest wzmocnienie oraz usprawnienie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie lokalnym przez wsparcie samorządów w zakresie opracowywania planów ochrony parków kulturowych i zarządzania nimi. Parki kulturowe są jedną z form ochrony zabytków i ochrony krajobrazu kulturowego, stanowią ważne narzędzie zarządzania dziedzictwem kulturowym na poziomie lokalnym. Ich ustanowienie powinno wynikać z dobrego rozeznania dziedzictwa kulturowego w gminie oraz ze świadomości istnienia wyróżniającego się krajobrazu kulturowego wartego specjalnej ochrony. Dlatego powinno być decyzją przemyślaną i dobrze uzasadnioną, jak chce tego ustawodawca, a także konsultowaną ze społecznością lokalną i pozytywnie zaopiniowaną przez WKZ. Konsekwencją podjęcia uchwały powołującej park kulturowy jest konieczność przygotowania w uzgodnieniu z WKZ planu ochrony parku. Taki plan wymaga również zatwierdzenia przez Radę Gminy.

Kierunek działania 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych, a w nim działanie polegające na wsparciu procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami. Zaplanowano opracowanie wsparcia dla przeciwdziałania zmianom klimatycznym na poziomie lokalnym w formie aktualnych wytycznych dotyczących tworzenia modelowych gminnych programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo, przygotowany zostanie poradnik skierowany do właścicieli zabytków i inwestorów realizujących nowe inwestycje, przekształcających tradycyjny krajobraz historyczny. Poradnik ten będzie zawierał projekty domów harmonijnie wpisujących się w otaczającą zabudowę zabytkową. Niezbędne będzie również uwzględnienie zmian wynikających z nowelizacji ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Dokumenty na poziomie krajowym dotyczące opieki i ochrony nad zabytkami w sposób ogólny wyznaczają kierunki działań programu gminnego.

3.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Łódzkiego na lata 2024–2027

Zgodnie z art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zarząd województwa sporządza wojewódzki program opieki nad zabytkami na okres 4 lat, który po zaopiniowaniu przez wojewódzkiego konserwatora zabytków przyjmowany jest przez sejmik województwa. Dokument ten uwzględnia cele i zadania Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, a także ustalenia wynikające z dokumentów strategicznych i międzynarodowych zobowiązań Polski w zakresie ochrony dziedzictwa.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Łódzkiego na lata 2024–2027, przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Łódzkiego nr 0710/24 z dnia 5 czerwca 2024 r., zakłada realizację celu strategicznego: „**zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej**”. Program koncentruje się na integracji ochrony dziedzictwa z procesami rozwoju regionalnego, rewitalizacji oraz polityki przestrzennej.

W ramach Programu wyróżniono cele horyzontalne, takie jak zahamowanie degradacji zabytków, zwiększenie ich dostępności dla społeczeństwa, promowanie tożsamości kulturowej regionu oraz włączenie dziedzictwa w działania na rzecz rozwoju lokalnego. Ważnym aspektem jest także wzmocnienie współpracy samorządów lokalnych z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków i innymi instytucjami dziedzictwa, a także promowanie działań edukacyjnych i informacyjnych w zakresie ochrony zabytków.

W odniesieniu do gmin takich jak Dobryszyc, szczególne znaczenie mają zalecenia dotyczące ochrony krajobrazu kulturowego i zachowania historycznych układów ruralistycznych, wskazane w dokumencie jako jeden z priorytetów. Program podkreśla również rolę gminnych ewidencji zabytków jako podstawy planowania ochrony dziedzictwa, a także wskazuje na konieczność integracji ochrony zabytków z polityką przestrzenną i planami rewitalizacji.

3.4. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030⁴

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 przyjęta Uchwałą Nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 6 maja 2021 r. Strategia to najważniejszy dokument programowy województwa określający wizję, cele i kierunki rozwoju regionu. W dokumencie wyznaczono dziedziny o szczególnych potencjałach rozwojowych oraz obszary strategicznej interwencji.

SRWŁ 2030 składa się z dziewięciu rozdziałów, przy opracowaniu niniejszego programu istotne są w szczególności:

TABELA 3. ROZDZIAŁY STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO 2030 ISTOTNE DLA OPRACOWANIA

Część opracowania	Omówienie
III. diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i główne wyzwania rozwojowe województwa łódzkiego	Zapisy Strategii zwracają uwagę na postępującą presję urbanizacyjną, która negatywnie wpływa na walory ekspozycyjne obszarów cennych widokowo, powodując ich zakłócenie, w tym m.in.: zabytków i panoram historycznych jednostek osadniczych. Główną przyczyną tych zmian jest niekontrolowany sposób rozprzestrzeniania się nowej zabudowy, co jest następstwem braku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a kierując rozbudową za pomocą pojedynczych decyzji o warunkach zabudowy.
IV. wizja rozwoju	Wizja opiera się na trzech wymiarach, które są materiałem wyjściowym do powstania i określenia celów i kierunków realizacji strategii. W wymiarze przestrzennym ATRAKCYJNA I DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ przyjęto, że województwo łódzkie będzie cechować się spójnym systemem ochrony cennych zasobów krajobrazowych, przyrodniczych i kulturowych. Zwiększać się będzie powierzchnia obszarów prawnie chronionych oraz dbałość o zachowanie różnorodności biologicznej. Dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe ma zostać istotnym czynnikiem zainteresowania turystyczno-rekreacyjnego, a województwo atrakcyjnym punktem na mapie podróży turystów krajowych

⁴ Uchwała Nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 6 maja 2021 r.

Część opracowania	Omówienie
	i zagranicznych. „Łódź staje się ważnym europejskim centrum kulturowego dziedzictwa przemysłowego”
V. struktura celów strategii	Cele 3.2. OCHRONA I KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU oraz idące za nim kierunki działań: 3.2.1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego oraz 3.2.2. Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych wskazują na zamiar wsparcia nie tylko w zakresie inwestycyjnym, ale także wprowadzenia ograniczeń dla negatywnych działań antropogenicznych (krajobraz przemysłowy, rozlewanie się miast, inwestycje OZE).
VII. terytorialny wymiar strategii	Określa zasięg działań dla obszarów strategicznej interwencji, w tym Obszaru walorów turystyczno-środowiskowych ze względu na: potencjał endogeniczny środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego, a także zagospodarowanie turystyczne.
VIII. system realizacji strategii	Określa źródła finansowania, narzędzia realizacji, a także wskaźniki monitorowania Strategii, do których zaliczają się: 1. Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa łódzkiego (wraz z informacją o liczbie wpisów i skreśleń) [szt.] 2. Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni województwa ogółem [proc.].

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

3.5. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+⁵

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+ został przyjęty 28 sierpnia 2018 r. Jest dokumentem o charakterze długookresowym i określa zasady i kierunki kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa.

Zagadnienia związane z ochroną zabytków, dziedzictwem kulturowym, rozwojem usług z nimi związanymi oraz ich dostępnością, stanowią integralną część dokumentu.

Uwarunkowania rozwoju przestrzennego województwa w zakresie dziedzictwa kulturowego w PZPWŁ zogniskowane są wokół zasobów i wartości; zabytkowych układów przestrzennych; elementów regionalnej specyfiki dziedzictwa kulturowego; tradycji regionalnych; dóbr kultury współczesnej oraz ochrony dziedzictwa kulturowego.

Wśród wyzwań rozwojowych województwa mieści się **kompleksowe rozpoznanie zachowanego zasobu materialnego dziedzictwa kulturowego i dokumentowanie jego wartości**. Koniecznym zatem jest wdrożenie skutecznych działań ewidencyjnych poprzez bieżącą weryfikację ewidencji zabytków na poziomie gmin i jednostki samorządowej oraz rewizja programów i sposobów zabezpieczenia na wypadek konfliktów zbrojnych. Kolejnym wyzwaniem jest **ochrona**

⁵ Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr LV/679/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r.

różnorodności i specyficznych cech dziedzictwa kulturowego, dla którego istotne jest zastosowanie, a w razie potrzeby poszerzenie, dostępnych form ochrony prawnej cennych obszarów oraz obiektów.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego wizję rozwoju przyjął ze Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020

Z ochroną dziedzictwa kulturowego, zabytków i opieki nad zabytkami powiązane są trzy cele szczegółowe. Przypisano do nich kierunki pracy oraz działania, z których kluczowymi są te sprzyjające zachowaniu zasobów i wyróżniające ich walory.

REGION SPÓJNY TERYTORIALNIE I WIZERUNKOWO, KREATYWNY I KONKURENCYJNY W SKALI KRAJU I EUROPY, O NAJLEPSZEJ DOSTĘPNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ, WYRÓŻNIAJĄCY SIĘ ATRAKCYJNOŚCIĄ INWESTYCYJNĄ I WYSOKĄ JAKOŚCIĄ ŻYCIA.

TABELA 4. CELE SZCZEGÓŁOWE I KIERUNKI ROZWOJU

CELE SZCZEGÓŁOWE	KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA
– region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym; – region o wysokiej atrakcyjności turystycznej; – region o krajobrazie wysokiej jakości	– zachowanie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego: ▪ identyfikację i dokumentowanie zachowanego zasobu dziedzictwa kulturowego regionu; ▪ monitorowanie stanu zachowania i planowanie działań na rzecz właściwego utrzymania oraz przeciwdziałania zagrożeniom dla dziedzictwa kulturowego regionu; ▪ zapewnienie ochrony prawnej dziedzictwa kulturowego regionu; ▪ wzmacnianie ochrony obszarowej dla szczególnie cennych form zabytkowego krajobrazu kulturowego regionu; ▪ wzmacnianie rangi ochrony unikatowych komponentów dziedzictwa kulturowego regionu; ▪ poprawę stanu zachowania i właściwe wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu; – zachowanie niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego: ▪ wzmacnianie tradycji wywodzących się z doby XIX-wiecznego uprzemysłowienia w oparciu o zachowane zabytki; ▪ kreowanie sieci ośrodków historycznych o randze europejskiej, krajowej, regionalnej i lokalnej; – rozwój systemu szlaków turystycznych wykorzystujących walory przyrodnicze i zasoby dziedzictwa kulturowego zgodnie z trendami na rynku odbiorców; ▪ wzmacnianie funkcji istniejących szlaków turystycznych; – ochrona i wzmacnianie walorów krajobrazu przyrodniczego: ▪ ochronę cennych form rzeźby terenu; ▪ ochronę obszarów występowania cennych krajobrazowo zbiorowisk roślinności; – ochrona i wzmacnianie walorów krajobrazu kulturowego: ▪ poprawę jakości przestrzeni publicznych, szczególnie w otoczeniu obiektów zabytkowych; ▪ kreowanie nowej zabudowy w sposób jednorodny, zwłaszcza w ośrodkach historycznych i na terenach wiejskich.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego

4. Najważniejsze uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa.

4.1. Kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków

Kompetencje organów administracji publicznej, w tym rady gminy, w zakresie ochrony zabytków, określone są w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z zapisami art. 4, ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych, umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 ww. ustawy definiuje opiekę nad zabytkami jako zapewnienie przez **właściciela lub posiadacza** warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczenia dla historii i kultury.

Zgodnie z zapisami ww. artykułów wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi działania związane z ochroną zabytków wobec całego zasobu obiektów na terenie miasta, natomiast opiekę sprawuje nad zabytkami, do których posiada tytuł własności.

Do kompetencji wójta (burmistrza, prezydenta miasta) należy również zgodnie z art. 87.1 ustawy o ochronie zabytków **obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami**, który po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, przyjmuje Rada Gminy. Następnie program jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji wójt (burmistrz, prezydent miasta) ma obowiązek co dwa lata przedstawić sprawozdanie Radzie Gminy.

Do zadań wójta (burmistrza, prezydenta miasta) na mocy ustawy należy również:

- opieka nad zabytkami stanowiącymi jego własność (art. 5);
- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22).

Władze gminy mogą uchwalić zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81).

4.2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego

W studium i planach miejscowych zgodnie z art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ustala się strefy ochrony konserwatorskiej, w obszarze których obowiązują ograniczenia, zakazy oraz nakazy, zapewniające ochronę prawną znajdujących się w ich obszarze zabytków. Uwzględniając charakter prawny i cel sporządzania planów, studium stanowi adekwatną formę ochrony głównie historycznych układów urbanistycznych, ruralistycznych oraz zespołów budowlanych.

W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego⁶ w części diagnoza stanu II. Uwarunkowania wynikające ze stanu środowiska kulturowego w punkcie 2. Zasoby w zakresie dziedzictwa kulturowego określono: obiekty wpisane do rejestru zabytków (1), obiekty w ewidencji konserwatorskiej (8), układy przestrzenne historycznych miejscowości (2), zabytki techniki wpisane do ewidencji (2), cmentarze (2), parki w ewidencji konserwatorskiej (2) oraz stanowiska archeologiczne (129).

Ze względu na wiek dokumentu, który pochodzi z roku 2000, niektóre z wymienionych obiektów w ewidencji konserwatorskiej nie pokrywają się już ze stanem określonym w gminnej ewidencji zabytków.

TABELA 5. OBIEKTY W EWIDENCJI KONSERWATORSKIEJ WSKAZANE W SUIKZP

miejsowość	ulica/nr	nazwa	data
Borowa	05	chałupa	1920 r.
Dobryszyc		szkoła	1924-27 r.
Dobryszyc		spichlerz	I. 30-te XX w.
Dobryszyc	10	chałupa	Ok. 1920 r.
Dobryszyc	25	chałupa	Ok. 1920 r.
Huta Brudzka	12	chałupa	1920 r.
Huta Brudzka	15	chałupa	1920 r.
Wiewiórow	59A	chałupa	1920 r.
Zalesiczki	11	chałupa	1930 r.
Zalesiczki	16	chałupa	1920 r.
Zdania	05	dom	1910 r.
Zdania	24	dwór	1880 r.

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o dane ze SUIKZP.

Ponadto SUIKZP wskazuje na występowanie w gminie dwóch układów przestrzennych historycznych miejscowości: Dobryszyc (1347 r.) – złożony układ przestrzenny oraz Zdania (1336 r.) – folwark.

Uwaga: Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, należy mieć na uwadze, że studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy traci moc z dniem 30 czerwca 2026 r.

4.2. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Projekty i zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego analogicznie, jak plan zagospodarowania przestrzennego województwa, podlegają uzgodnieniu przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Nie została jednak przewidziana procedura, w której wojewódzki konserwator zabytków inicjuje zmianę miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Istotne jest więc, aby po wpisaniu zabytku do rejestru, to organy samorządowe zadbały o jej

⁶ Uchwała Nr XV/88/2000 Rady Gminy w Dobryszycach z 26 lipca 2000 roku w sprawie: uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Dobryszyc.

rozpoczęcie, ponieważ takie działania wpływają znacząco na zmianę stanu prawnego oraz faktycznego.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego, zawierające wytyczne dla obszarów i obiektów o szczególnych walorach:

1. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – zmiana fragmentów planu uchwalona uchwałą Nr II/11/98 Rady Gminy Dobryszyc z dnia 16 listopada 1998 r.

Plan dotyczy m.in. miejscowości **Biała Góra, Wiewiórów, Dobryszyc i Blok Dobryszyc**. Zawiera zapisy odnoszące się do zagospodarowania terenów pod cele techniczne i gospodarcze, jednak:

- **nie zawiera bezpośrednich odniesień do ochrony dziedzictwa kulturowego**, tj. nie wskazuje:
 - obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
 - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
 - konieczności prowadzenia nadzorów archeologicznych,
 - ani innej formy ochrony konserwatorskiej.

Ustalenia dotyczą głównie:

- lokalizacji **ujęcia wody** we wsi Biała Góra,
- eksploatacji **żwiru i torfu** we wsi Wiewiórów,
- przekształcenia części łąk na teren **rekreacyjny i retencyjny** przy Zespole Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Dobryszycach,
- oraz przeznaczenia terenów rolnych w Bloku Dobryszyc pod **zabudowę mieszkaniową jednorodzinną z usługami**.

W planie nie określono parametrów architektonicznych nowej zabudowy, takich jak kształt dachów, wysokość czy materiały – a więc **brak również pośrednich ustaleń wspierających ochronę krajobrazu kulturowego**.

2. Zmiana fragmentów miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Dobryszyc, uchwalona uchwałą Nr VIII/40/99 Rady Gminy Dobryszyc z dnia 25 czerwca 1999 r.

Plan obejmuje fragmenty miejscowości **Blok Dobryszyc** oraz **Malutkie**, wprowadzając nowe przeznaczenia terenów, w szczególności pod zabudowę mieszkaniową i lotniskową.

W treści planu:

- **nie ujęto zapisów bezpośrednio odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego** – brak informacji o:
 - obiektach wpisanych do rejestru zabytków,
 - obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków (GEZ),
 - konieczności prowadzenia nadzoru archeologicznego,
 - ochronie krajobrazu kulturowego lub ekspozycji.

Jednak plan zawiera **pośrednie ustalenia wpływające na kształtowanie ładu przestrzennego**, m.in.:

- obowiązek stosowania **dachów dwuspadowych**,
- **zakaz stosowania pokryć z papy i eternitu**,
- ograniczenie **wysokości zabudowy do 10 m**,
- wymóg **wyłączenia terenów z produkcji leśnej** przy przeznaczeniu pod zabudowę,
- określenie zasad komunikacyjnych i uzbrojenia dla terenów inwestycyjnych (np. w miejscowości Malutkie),
- zapisy dotyczące lokalizacji **stacji transformatorowych, sieci wodociągowych i kanalizacyjnych**.

Pomimo braku odniesień do wartości zabytkowych, plan zawiera elementy, które **wpływają na ład przestrzenny i mogą wspierać zachowanie spójności krajobrazowej** – szczególnie istotne przy planowaniu nowej zabudowy w strefach rozproszonej zabudowy wiejskiej.

3. Zmiana fragmentu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Dobryszce we wsi Blok Dobryszce, uchwalona uchwałą Nr XXVII/169/2002 z dnia 26 kwietnia 2002 r.

Plan dotyczy obszaru o powierzchni 2,44 ha i obejmuje tereny przeznaczone pod:

- zabudowę mieszkaniową jednorodzinną (symbol MN),
- drogi publiczne klasy dojazdowej (symbol KD i KDj).

W planie:

- **nie wskazano obiektów zabytkowych** ani nie odniesiono się do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków,
- **nie zawarto zapisów dotyczących ochrony archeologicznej** ani krajobrazowej,
- **nie wskazano potrzeby uzgadniania inwestycji z WKZ**.

Jednak wprowadzono **pośrednie zapisy wspierające ład przestrzenny i estetykę otoczenia**, m.in.:

- **zakaz lokalizacji inwestycji szczególnie szkodliwych dla środowiska i zdrowia ludzi**,
- ograniczenie wysokości zabudowy do **9,5 m i maks. II kondygnacji z poddaszem użytkowym**,
- **zakaz stosowania papy i eternitu jako pokrycia dachowego**,
- **obowiązek stosowania dachów dwuspadowych**,
- **nakaz lokalizacji ogrodzeń w linii rozgraniczającej drogi** z zakazem stosowania ogrodzeń betonowych i pełnych murowanych,
- **nakaz zachowania min. 60% powierzchni działki jako biologicznie czynnej**,
- dopuszczenie usług pod warunkiem, że nie będą znacząco oddziaływać na środowisko,

- obowiązek stosowania **ekologicznych źródeł ogrzewania** (gaz, prąd, OZE).

Choć brak jest odniesień do dziedzictwa kulturowego wprost, plan wprowadza szereg ograniczeń i standardów, które mogą pośrednio wspierać zachowanie lokalnego charakteru przestrzeni.

4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu Gminy Dobryszyc w miejscowości Malutkie, Sołectwo Dobryszyc II, uchwalony uchwałą Nr VII/51/07 z dnia 30 maja 2007 r.

Plan obejmuje tereny przeznaczone głównie pod zabudowę mieszkaniową jednorodzinną z usługami (MN/U) i zabudowę mieszkaniową jednorodzinną z dopuszczeniem usług (MNU), a także drogi publiczne, zieleni oraz infrastrukturę elektroenergetyczną.

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- **§ 5 planu zawiera bezpośredni zapis dotyczący ochrony dziedzictwa archeologicznego:**

„W przypadku odkrycia przedmiotu archeologicznego w trakcie prowadzenia prac ziemnych należy znalezisko zabezpieczyć i powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.”

- Jednocześnie stwierdzono, że:
„Teren opracowania **nie jest objęty żadną z form ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków** oraz dóbr kultury współczesnej.”

W zakresie kształtowania ładu przestrzennego wprowadzono szereg **pośrednich ustaleń wspierających zachowanie spójności krajobrazowej**, w tym:

- obowiązek stosowania **dachów dwu- lub wielospadowych** o kącie nachylenia 20–40°,
- **zakaz stosowania prefabrykowanych ogrodzeń betonowych**,
- ograniczenie wysokości budynków do **9,0 m z tolerancją 20%** oraz maks. **2 kondygnacji nadziemnych lub parter z poddaszem użytkowym**,
- **wysoki udział powierzchni biologicznie czynnej** – min. 50% dla MN/U, 60% dla MNU,
- zakaz lokalizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko,
- obowiązek sytuowania ogrodzeń w liniach rozgraniczających,
- nakaz stosowania **ekologicznych źródeł ogrzewania**, np. gaz, energia elektryczna, OZE.

Dodatkowo:

- wyznaczono pasy bezpieczeństwa pod liniami energetycznymi (110 kV i 15 kV), gdzie obowiązuje zakaz zabudowy i zakaz nasadzeń zieleni wysokiej (np. §7 ust. 7d, 7e),
- na terenach oznaczonych jako **ZL (zieleni leśna)** i **Zn (zieleni niska w pasie ochronnym)** obowiązuje **zakaz zabudowy** (§20 i §21).

5. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu Gminy Dobryczyce w miejscowości Dobryczyce, pomiędzy ul. Leśną i ul. Źródlaną, uchwalony uchwałą Nr XXIII/134/12 z dnia 30 marca 2012 r.

W analizowanym planie **nie wskazano obiektów wpisanych do rejestru zabytków ani ujętych w gminnej ewidencji zabytków (GEZ)**. Nie zawarto również zapisów dotyczących konieczności prowadzenia nadzoru archeologicznego, ani innych form ochrony dziedzictwa kulturowego.

Jednak plan zawiera **szereg pośrednich ustaleń wspierających kształtowanie ładu przestrzennego i poszanowanie charakteru miejsca**, w tym:

- **nakaz dostosowania charakteru i skali nowej architektury do istniejącej zabudowy oraz krajobrazu otwartego (§ 4 pkt 1);**
- **obowiązek zachowania istniejących drzew i zieleni oraz unikania dysonansów estetycznych (§ 4 pkt 2–3);**
- **ustalenia dot. dachów dwuspadowych o kącie nachylenia 32°–40°, dopuszczenie** **facjatek i okien dachowych;**
- **ograniczenia wysokości:** maksymalnie dwie kondygnacje nadziemne (jedna jako poddasze użytkowe);
- **procent zabudowy działki:** max. 30% (dla MN), 35% (dla MR i MR/MN), reszta jako powierzchnia biologicznie czynna;
- **minimalne powierzchnie działek:** od 600 do 1000 m² w zależności od przeznaczenia terenu;
- **zakaz sytuowania budynków gospodarczych w pierwszej linii zabudowy od strony drogi;**
- **zakaz budowy napowietrznych sieci technicznych, nakaz prowadzenia instalacji** **podziemnych;**
- **precyzyjne zasady lokalizacji ogrodzeń, zjazdów, stacji transformatorowych i infrastruktury technicznej.**

Choć plan nie zawiera odniesień do dziedzictwa kulturowego sensu stricto, to jego **rozbudowane ustalenia w zakresie formy, gabarytów i estetyki zabudowy** mają realny wpływ na zachowanie spójności krajobrazu kulturowego oraz ograniczanie chaosu przestrzennego.

6. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie geodezyjnym Blok Dobryczyce, uchwalony uchwałą Nr XLIX/256/18 z dnia 12 lipca 2018 r.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu obrębu Blok Dobryczyce, obejmującego tereny usługowe i przemysłowe, **w § 8 ustalono, że obszar planu nie zawiera obiektów wpisanych do rejestru zabytków ani ujętych w gminnej ewidencji zabytków**, a także nie wskazano na istnienie stanowisk archeologicznych. Plan nie nakłada obowiązku prowadzenia nadzoru archeologicznego.

Choć nie zawarto bezpośrednich odniesień do ochrony dziedzictwa kulturowego, plan wprowadza **szereg ustaleń pośrednio wspierających kształtowanie ładu przestrzennego i ograniczających negatywne oddziaływania zabudowy technicznej**, w tym:

- **zakaz stosowania jaskrawych kolorów elewacji i dachów,**
- **nakaz jednolitej kolorystyki i materiałów** elewacyjnych w obrębie jednej działki,
- ograniczenie **wysokości zabudowy do 20 m**, a dla urządzeń technologicznych – do 35 m,
- **obowiązek kształtowania dachów** o kącie nachylenia 0–30°, z dopuszczeniem dachów płaskich,
- **zakaz lokalizacji przedsięwzięć zawsze znacząco oddziałujących na środowisko,**
- wymóg **realizacji zieleni izolacyjnej** wzdłuż granic z zabudową mieszkaniową,
- **dopuszczenie odnawialnych źródeł energii o mocy do 100 kW.**

Ustalenia te, choć techniczne i środowiskowe, mogą sprzyjać ochronie walorów krajobrazowych oraz utrzymaniu spójności estetycznej przestrzeni w rejonie o rozproszonej zabudowie.

7. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla wybranego terenu położonego w obrębie geodezyjnym Rożny, uchwalony uchwałą Nr XIII/71/24 z dnia 18 grudnia 2024 r.

W planie zawarto **bezpośrednie zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa archeologicznego**, w szczególności:

„Na obszarze objętym planem zlokalizowane są:
a) stanowisko archeologiczne AZP 80-51/33 (epoka kamienia, brązu, okres wpływów rzymskich),
b) fragment stanowiska archeologicznego AZP 80-51/34 (epoka kamienia, cmentarzysko kultury przeworskiej, późne średniowiecze).
Dla stanowisk tych ustala się strefę ochrony archeologicznej ‘OW’, w której nakazuje się przeprowadzenie badań archeologicznych w formie nadzoru archeologicznego przy realizacji robót ziemnych.”

Choć plan nie identyfikuje obiektów wpisanych do rejestru zabytków ani ujętych w gminnej ewidencji zabytków, ustanowiona strefa „OW” oraz obowiązek prowadzenia badań świadczą o **realnym zabezpieczeniu stanowisk archeologicznych**.

Ponadto, plan zawiera **pośrednie ustalenia sprzyjające ochronie krajobrazu kulturowego**, m.in.:

- obowiązek stosowania **dachów o kącie nachylenia 20–45° dla budynków mieszkalnych i usługowych,**
- **zakaz stosowania jaskrawych kolorów elewacji i dachów,**
- ograniczenie **wysokości zabudowy do 10 m (budynki mieszkalne), 12–15 m (budynki gospodarcze/inwentarskie),**
- wymóg zapewnienia **min. 30–40% powierzchni biologicznie czynnej,**
- **zakaz lokalizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko,**

- dopuszczenie stosowania **OZE (do 500 kW)**, w tym paneli PV na dachach i gruncie.

Zasady te mają znaczenie dla kształtowania ładu przestrzennego i ochrony wartości krajobrazowych, zwłaszcza w kontekście zagospodarowania terenów rolniczych.

Analiza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uchwalonych na terenie gminy Dobryczyce wskazuje na bardzo ograniczony zakres uwzględniania dziedzictwa kulturowego w dokumentach planistycznych. Spośród przeanalizowanych siedmiu planów, tylko jeden – uchwalony uchwałą Nr XIII/71/24 z dnia 18 grudnia 2024 r. dla obrębu Rożny – zawiera bezpośrednie zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa archeologicznego. Wskazano tam konkretne stanowiska archeologiczne (AZP 80-51/33 i AZP 80-51/34) oraz obowiązek prowadzenia nadzoru archeologicznego przy realizacji inwestycji ziemnych.

Pozostałe plany miejscowe nie zawierają żadnych odniesień do obiektów wpisanych do rejestru zabytków ani do gminnej ewidencji zabytków (GEZ). W wielu z nich wprost zapisano, że „na obszarze objętym planem nie występują obiekty zabytkowe”, co nie zawsze jest zgodne z rzeczywistym stanem przestrzennym lub potencjalnymi wartościami kulturowymi. Brak jest również odniesień do ochrony układów ruralistycznych, historycznych struktur osadniczych, osi widokowych czy elementów krajobrazu kulturowego.

W większości planów pojawiają się jednak ustalenia o charakterze estetycznym i kompozycyjnym, które **pośrednio** mogą wspierać ochronę lokalnej tożsamości przestrzennej – m.in. obowiązek stosowania dachów stromych, ograniczenia wysokości zabudowy, zakaz jaskrawych kolorów elewacji, preferencje dla określonego typu ogrodzeń czy wymogi dotyczące zieleni izolacyjnej.

Na podstawie analizy należy jednoznacznie stwierdzić, że miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w gminie Dobryczyce **w minimalnym stopniu uwzględniają ochronę dziedzictwa kulturowego i archeologicznego**. W związku z tym rekomenduje się:

- wprowadzenie zapisów o strefach ochrony archeologicznej, ekspozycji widokowej oraz reliktach układów ruralistycznych do nowych planów i aktualizacji MPZP,
- objęcie konsultacjami z WKZ obszarów o potencjalnych wartościach historycznych,
- promowanie standardów zabudowy wpisujących się w lokalny kontekst kulturowy, zwłaszcza na obszarach wiejskich,
- oraz aktualizację GEZ i jej realne wykorzystanie w procesie planistycznym.

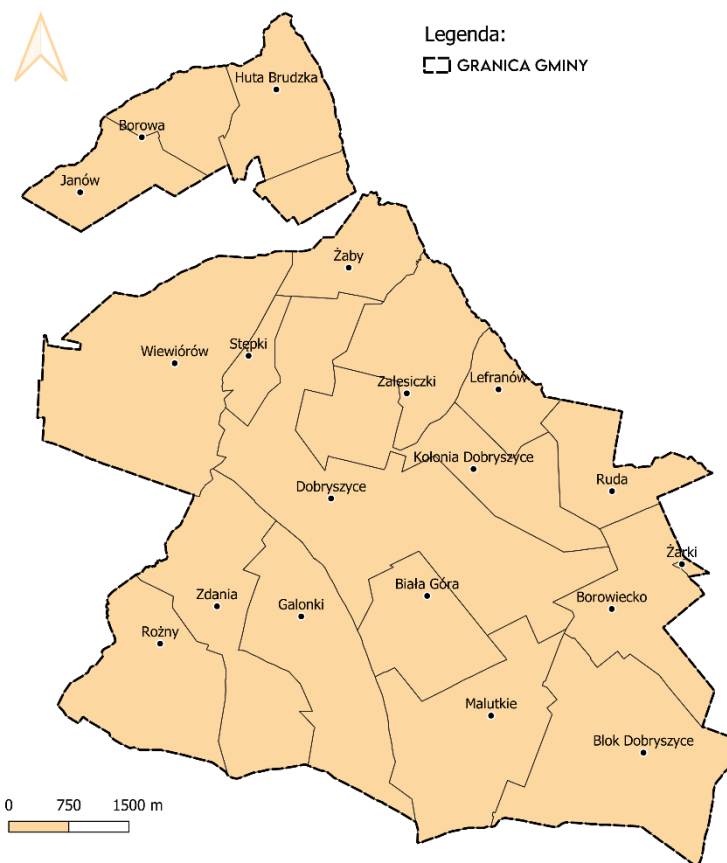
III. DIAGNOZA ZASOBU I STANU ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DOBRYSZYCE

1. Charakterystyka GMINY

Gmina Dobryszycy położona jest w północno-zachodniej części powiatu radomszczańskiego na jej terenie zgodnie z wykazem urzędowych nazw miejscowości i ich części, znajdują się:

- Siedziba gminy:
 - Dobryszycy
- Wsie:
 - Borowiecko,
 - Dobryszycy,
 - Galonki,
 - Huta Brudzka,
 - Kolonia Dobryszycy,
 - Lefranów,
 - Rożny,
 - Ruda,
 - Wiewiórów,
 - Zalesiczki,
 - Zdania,
 - Żaby.
 - Biała Góra,
 - Blok Dobryszycy.
 - Borowa,
 - Malutkie,
 - Stęпки,
 - Żarki,
 - Janów.

MAPA 1. MIEJSCOWOŚCI GMINY DOBRYSZYCE

Źródło: Opracowanie własne.

TABELA 6. PODSTAWOWE DANE STATYSTYCZNE STAN NA ROK 2024

Rodzaj jednostki	Powierzchnia	Liczba ludności	Gęstość zaludnienia
gmina	50,82 km ²	4638	91,3 os./km ²
powiat	1 443 km ²	105 623	73,2 os./km ²
województwo	18 219 km ²	2 345 924	128,8 os./km ²

Źródło: opracowanie własne na podstawie Głównego Urzędu Statystycznego.

We wschodniej części Gminy Dobryszycy, rzeźba terenu jest pofałdowana morenowymi wzniesieniami. Przez gminę biegną rzeki Widawka oraz Kręcica. Widawka jest prawym dopływem rzeki Warty o długości 95,8 km, a Kręcica to niewielka rzeka o długości 11,2 km będąca lewym dopływem Widawki. Ich obecność wpływa na rozwijanie się wędkarstwa oraz sportów wodnych.

Przeważającą część gminy stanowią obszary rolnicze. Lasy znajdujące się we wschodniej części gminy, to przede wszystkim bory sosnowe, głównie z udziałem sosny zwyczajnej, brzozy brodawkowej i dębu szypułkowego. W gminie znajduje się 897 ha lasów, co stanowi 17,6% jej

powierzchni. Przeważająca część lasów to lasy prywatne, stanowią one blisko 70% powierzchni lasów na terenie gminy.

Przez gminę przebiega główny szlak komunikacyjny północ – południe, którym obecnie biegnie w trakcie przebudowy autostrada A1.

Liczba ludności w 2024 r. wynosiła 4638, z roku na rok liczba ta zmienia się nie utrzymując stałego zachowania, co prezentuje poniższy wykres i zgodnie z trendem liczba ta może rosnąć. Oznacza to, że trudno będzie oszacować stałe wpływy do budżetu samorządu.

Ukształtowanie terenu gminy Dobryczyce ma charakter zróżnicowany, wschodnią część cechują morenowe wyniesienia, natomiast przeważająca część obszaru to łagodnie pofałdowane tereny rolnicze. Mozaikowy krajobraz przyrodniczy uzupełniają doliny rzek Widawki i Kręcicy, oczka wodne oraz zadrzewienia śródpolne. Taka struktura przestrzenna sprzyja zachowaniu tradycyjnego charakteru krajobrazu wiejskiego oraz potencjalnej ekspozycji lokalnych zasobów kulturowych.

Znaczną część gminy stanowią użytki rolne oraz lasy – głównie prywatne – co ogranicza presję inwestycyjną, ale jednocześnie może utrudniać realizację działań konserwatorskich wymagających szerszej interwencji publicznej. Utrzymujący się model osadnictwa rozproszonego oraz obecność historycznych układów wiejskich wpływają na strukturę użytkowania terenu i kształt relacji przestrzennych między poszczególnymi miejscowościami.

Demograficznie gmina charakteryzuje się umiarkowaną stabilnością liczby ludności, z delikatnymi wahaniami obserwowanymi w ostatnich latach. Wskaźnik gęstości zaludnienia wynosi 91,3 osób/km² (2024 r.), co lokuje gminę powyżej średniej powiatu, ale poniżej średniej wojewódzkiej. Struktura demograficzna wskazuje na przewagę osób w wieku produkcyjnym, jednak obserwuje się stopniowy proces starzenia się mieszkańców, co może wpłynąć na długofalową możliwość aktywizacji społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa.

Gmina jest w całości zwodociągowana, lecz wskaźnik skanalizowania (ok. 36%) pozostaje niski, co wymaga dalszych inwestycji w infrastrukturę techniczną – istotną również z punktu widzenia ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego. Poprawiające się warunki komunikacyjne, w tym przebiegająca przez gminę autostrada A1, zwiększają jej dostępność i potencjał osiedleńczy, ale mogą też generować presję urbanizacyjną na tereny dotąd zachowujące tradycyjny charakter.

W kontekście planowania ochrony dziedzictwa kulturowego, istotnym aspektem pozostaje integracja działań infrastrukturalnych, środowiskowych i przestrzennych z mechanizmami zachowania krajobrazu kulturowego, wartości układów osadniczych oraz reliktów historycznego zagospodarowania.

2. Zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa

Na terenie Gminy Dobryczyce, zgodnie z wykazem zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych woj. łódzkiego, znajduje się tylko jeden taki zabytek, którym jest:

TABELA 7. WYKAZ ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW.

lp.	nazwa	chronologia	funkcja	wykaz dokumentów	data wpisu	miejscowość
1	kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła w Dobryzycach	1830 r.	kościół	728 z 1967-12-27	1967-12-27	Dobryczyce

Źródło: opracowanie własne w oparciu dane.gov.pl

Wykaz zabytków nieruchomych, należących do ww. rejestru, zaleca się weryfikować i aktualizować na podstawie zestawienia umieszczonego na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi. Obiekty te objęte są m.in. rygorami ochrony konserwatorskiej

(wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wszystkie działania podejmowane przy tych obiektach wymagają zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków.

3. Ewidencja zabytków Gminy Dobryszyce

W myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami na szczeblach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, a ich zadaniem jest ochrona tych, które znajdują się w ich granicach. Gminna ewidencja zabytków zawiera w sobie informacje o: zabytkach nieruchomych, które wpisane są do rejestru oraz znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, stanowiskach archeologicznych, historycznych układach ruralistycznych i urbanistycznych oraz innych zabytkach nieruchomych wytyczonych przez prezydenta, burmistrza czy wójta, w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Gmina Dobryszyce posiada gminną ewidencję zabytków w postaci tabelarycznej.

4. Charakterystyka i zasoby dziedzictwa kulturowego gminy

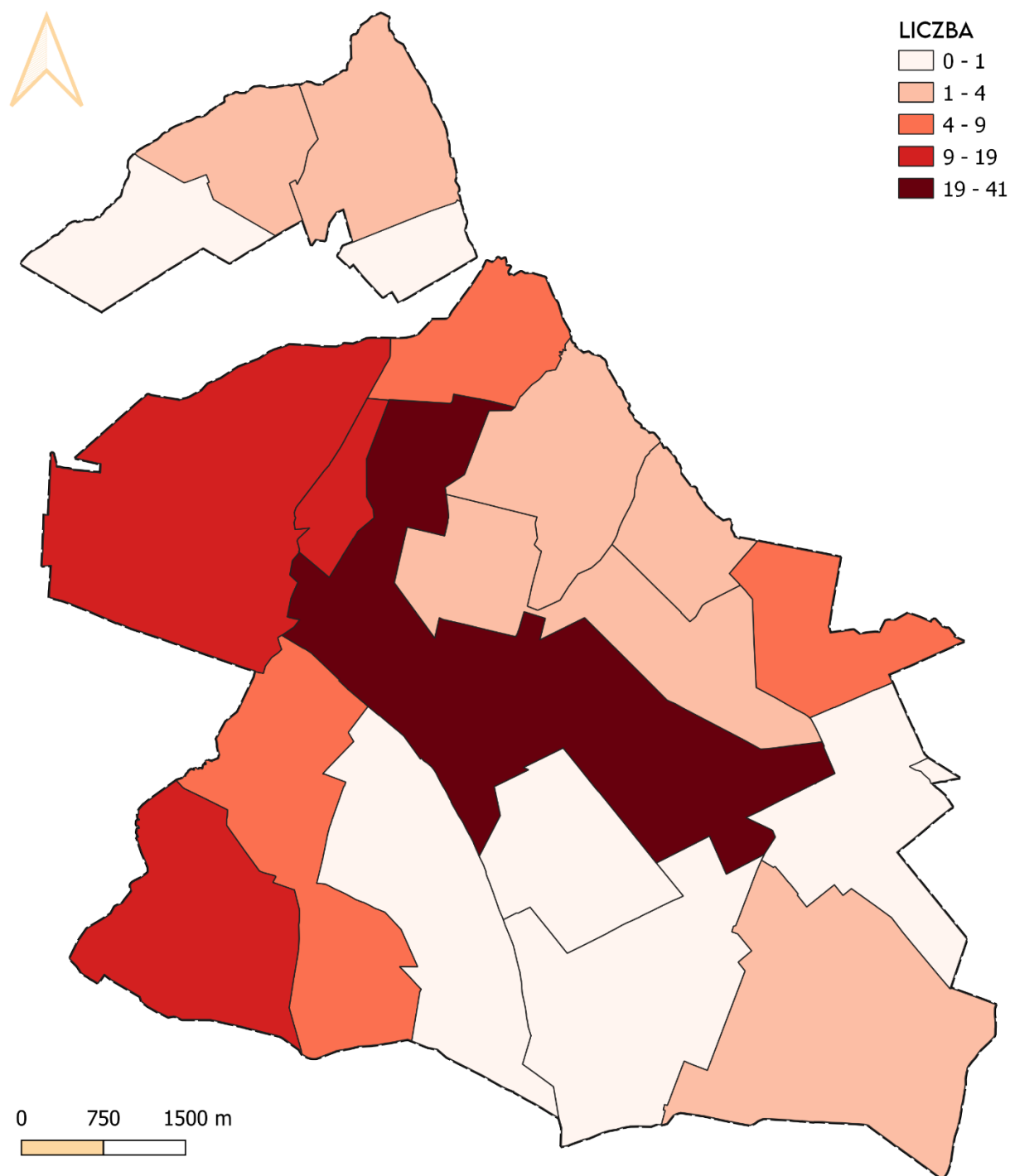
Obszar Gminy Dobryszyce w porównaniu do pozostałych z obszaru powiatu radomszczańskiego jest dość ubogi w różnego rodzaju zabytki, a także miejsca o charakterze historycznym.

4.1. Zabytki archeologiczne

Według ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3, ust. 4). Na terenie miasta znajdują się 90 stanowisk archeologicznych, które stanowią bardzo ważny element dziedzictwa kulturowego tego obszaru.

Według danych Gminnej Ewidencji Zabytków w Gminie Dobryszyce nie występują zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków archeologicznych. Natomiast ewidencja zabytków archeologicznych wskazuje na zlokalizowanie w granicach gminy 127 tychże zabytków. Ich rozłożenie na terenie pomiędzy miejscowościami gminy prezentuje poniższa mapa z kartodiagramem.

MAPA 2. ZESTAWIENIE EWIDENCJI ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNEJ.

Źródło: opracowanie własne.

Szczegółowy wykaz z ewidencji zabytków archeologicznych zawiera tabela poniżej. Najwięcej zabytków archeologicznych zlokalizowano w miejscowości Dobryszyce.

TABELA 8. EWIDENCJA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Lp.	Aktualnie obowiązująca nazwa	Nazwa w ewidencji wojewódzkiej	Chronologia	Funkcja	Numeracja stanowisk
1	Huta Brudzka, st. 1	Huta Brudzka, st. 1	nowożytność	miejsce produkcji huta	78-51/13
2	Huta Brudzka, st. 2	Huta Brudzka, st. 2	średniowiecze	osada	78-51/14
3	Borowa, st. 1	Borowa, st. 1	średniowiecze	ślad osadniczy	78-51/15
4	Borowa, st. 2	Borowa, st. 2	średniowiecze	ślad osadniczy	78-51/25
5	Huta Brudzka, st. 4	Huta Brudzka, st. 4	epoka brązu	ślad osadniczy	78-51/27
6	Borowa, st. 3	Borowa, st. 3	epoka żelaza	ślad osadniczy	78-51/30
7	Huta Brudzka, st. 5	Borowa, st. 4	epoka brązu	ślad osadniczy	78-51/31
8	Dobryszyc, st. 1	Dobryszyc, st. 1	epoka żelaza	cmentarzysko	79-51/1
9	Dobryszyc, st. 6	Dobryszyc, st. 6	nowożytność	osada	79-51/10
10	Janów, st. 1	Janów, st. 1	średniowiecze	osada	79-51/106
11	Stępki, st. 10	Stępki, st. 10	średniowiecze	osada	79-51/107
12	Stępki, st. 11	Stępki, st. 11	nieznana	cmentarzysko	79-51/108
13	Dobryszyc, st. 7	Dobryszyc, st. 7	nowożytność	osada	79-51/11
14	Dobryszyc, st. 32	Dobryszyc, st. 32	epoka kamienia	osada	79-51/116
15	Lefranów, st. 4	Pikosa, st. 4	epoka żelaza	osada	79-51/117
16	Dobryszyc, st. 8	Dobryszyc, st. 8	nowożytność	osada	79-51/12
17	Dobryszyc, st. 9	Dobryszyc, st. 9	nowożytność	osada	79-51/13
18	Dobryszyc, st. 10	Dobryszyc, st. 10	średniowiecze	osada	79-51/14
19	Dobryszyc, st. 11	Dobryszyc, st. 11	nowożytność	osada	79-51/15
20	Dobryszyc, st. 12	Dobryszyc, st. 12	średniowiecze	ślad osadniczy	79-51/16
21	Zdania, st. 5	Zdania, st. 5	średniowiecze	osada	79-51/17
22	Zdania, st. 6	Zdania, st. 6	nowożytność	osada	79-51/18
23	Zdania, st. 7	Zdania, st. 7	pradzieje	osada	79-51/19
24	Dobryszyc, st. 2	Dobryszyc, st. 2	epoka żelaza	cmentarzysko	79-51/2
25	Zdania, st. 8	Zdania, st. 8	epoka żelaza	osada	79-51/20
26	Zdania, st. 9	Zdania, st. 9	epoka żelaza	osada	79-51/21
27	Dobryszyc, st. 13	Dobryszyc, st. 13	pradzieje	osada	79-51/22
28	Zdania, st. 11	Pastwisko, st. 1	epoka żelaza	osada	79-51/23
29	Zdania, st. 10	Zdania, st. 10	średniowiecze	osada	79-51/24
30	Zdania, st. 12	Pastwisko, st. 2	epoka brązu	osada	79-51/25
31	Zdania, st. 13	Pastwisko, st. 3	epoka żelaza	osada	79-51/26
32	Zdania, st. 14	Pastwisko, st. 4	epoka żelaza	osada	79-51/27
33	Dobryszyc, st. 14	Dobryszyc, st. 14	pradzieje	ślad osadniczy	79-51/28
34	Dobryszyc, st. 15	Dobryszyc, st. 15	średniowiecze	osada	79-51/29
35	Lefranów, st. 3	Huby Dobryszyc, st. 1	epoka brązu	ślad osadniczy	79-51/3
36	Dobryszyc, st. 16	Dobryszyc, st. 16	średniowiecze	osada	79-51/30
37	Dobryszyc, st. 17	Dobryszyc, st. 17	średniowiecze	osada	79-51/31
38	Dobryszyc, st. 18	Dobryszyc, st. 18	średniowiecze	osada	79-51/32
39	Dobryszyc, st. 19	Dobryszyc, st. 19	pradzieje	osada	79-51/33
40	Dobryszyc, st. 20	Dobryszyc, st. 20	pradzieje	osada	79-51/34
41	Stępki, st. 12	Dobryszyc, st. 21	epoka żelaza	osada	79-51/35
42	Dobryszyc, st. 22	Dobryszyc, st. 22	epoka żelaza	osada	79-51/36
43	Dobryszyc, st. 23	Dobryszyc, st. 23	epoka żelaza	osada	79-51/37
44	Dobryszyc, st. 24	Dobryszyc, st. 24	epoka żelaza	osada	79-51/38
45	Dobryszyc, st. 25	Dobryszyc, st. 25	nowożytność	osada	79-51/39
46	Lefranów, st. 1	Lefranów, st. 1	epoka żelaza	cmentarzysko	79-51/4
47	Dobryszyc, st. 33	Zalesiczki, st. 1	epoka brązu	osada	79-51/40
48	Dobryszyc, st. 34	Zalesiczki, st. 2	epoka żelaza	osada	79-51/41
49	Żaby, st. 1	Żaby, st. 1	nowożytność	osada	79-51/42
50	Zalesiczki, st. 4	Giżyzna, st. 1	nowożytność	osada	79-51/43
51	Żaby, st. 2	Żaby, st. 2	nowożytność	osada	79-51/44
52	Żaby, st. 3	Żaby, st. 3	epoka kamienia	ślad osadniczy	79-51/45
53	Żaby, st. 4	Żaby, st. 4	nowożytność	osada	79-51/46

Lp.	Aktualnie obowiązująca nazwa	Nazwa w ewidencji wojewódzkiej	Chronologia	Funkcja	Numeracja stanowisk
54	Żaby, st. 5	Żaby, st. 5	średniowiecze	ślad osadniczy	79-51/47
55	Kolonia Dobryszycze, st. 1	Zalesiczki, st. 3	średniowiecze	osada	79-51/48
56	Kolonia Dobryszycze, st. 2	Dobryszycze, st. 26	epoka żelaza	osada	79-51/49
57	Lefranów, st. 2	Lefranów, st. 2	epoka kamienia	ślad osadniczy	79-51/5
58	Dobryszycze, st. 27	Dobryszycze, st. 27	epoka żelaza	osada	79-51/50
59	Dobryszycze, st. 28	Dobryszycze, st. 28	pradzieje	ślad osadniczy	79-51/51
60	Kolonia Dobryszycze, st. 3	Huby Dobryszyckie, st. 2	średniowiecze	osada	79-51/52
61	Ruda, st. 4	Pikosy, st. 1	średniowiecze	osada	79-51/53
62	Ruda, st. 5	Pikosy, st. 2	średniowiecze	osada	79-51/54
63	Ruda, st. 6	Pikosy, st. 3	epoka żelaza	osada	79-51/55
64	Dobryszycze, st. 29	Dobryszycze, st. 29	średniowiecze	ślad osadniczy	79-51/56
65	Wiewiórów, st. 1	Stara Wieś, st. 1	nowożytność	osada	79-51/70
66	Wiewiórów, st. 2	Stara Wieś, st. 2	średniowiecze	osada	79-51/71
67	Wiewiórów, st. 3	Stara Wieś, st. 3	średniowiecze	osada	79-51/72
68	Wiewiórów, st. 4	Stara Wieś, st. 4	średniowiecze	osada	79-51/73
69	Wiewiórów, st. 5	Stara Wieś, st. 5	średniowiecze	osada	79-51/74
70	Wiewiórów, st. 6	Stępki, st. 1	epoka brązu	osada	79-51/75
71	Wiewiórów, st. 7	Wiewiórów Prywatny, st. 1	pradzieje	ślad osadniczy	79-51/76
72	Wiewiórów, st. 8	Wiewiórów Prywatny, st. 2	epoka żelaza	osada	79-51/77
73	Wiewiórów, st. 9	Wiewiórów Prywatny, st. 3	epoka żelaza	ślad osadniczy	79-51/78
74	Wiewiórów, st. 10	Wiewiórów Prywatny, st. 4	epoka żelaza	ślad osadniczy	79-51/79
75	Dobryszycze, st. 4	Dobryszycze, st. 4	średniowiecze	osada	79-51/8
76	Wiewiórów, st. 11	Wiewiórów Prywatny, st. 5	średniowiecze	osada	79-51/80
77	Wiewiórów, st. 12	Wiewiórów-Boryca, st. 1	epoka brązu	osada	79-51/81
78	Wiewiórów, st. 13	Wiewiórów-Boryca, st. 2	epoka brązu	osada	79-51/82
79	Wiewiórów, st. 14	Wiewiórów-Boryca, st. 3	epoka żelaza	cmentarzysko	79-51/83
80	Wiewiórów, st. 15	Wiewiórów-Boryca, st. 4	epoka brązu	cmentarzysko	79-51/84
81	Wiewiórów, st. 16	Wiewiórów-Boryca, st. 5	epoka brązu	ślad osadniczy	79-51/85
82	Stępki, st. 2	Stępki, st. 2	epoka żelaza	osada	79-51/86
83	Stępki, st. 3	Stępki, st. 3	epoka żelaza	osada	79-51/87
84	Stępki, st. 4	Stępki, st. 4	epoka żelaza	osada	79-51/88
85	Stępki, st. 5	Stępki, st. 5	epoka brązu	osada	79-51/89
86	Dobryszycze, st. 5	Dobryszycze, st. 5	nowożytność	osada	79-51/9
87	Żaby, st. 6	Żaby, st. 6	epoka kamienia	ślad osadniczy	79-51/90
88	Żaby, st. 7	Żaby, st. 7	nowożytność	osada	79-51/91
89	Wiewiórów, st. 17	Stępki, st. 6	epoka kamienia	osada	79-51/92
90	Wiewiórów, st. 18	Stępki, st. 7	epoka brązu	cmentarzysko	79-51/93
91	Stępki, st. 8	Stępki, st. 8	epoka brązu	osada	79-51/94
92	Wiewiórów, st. 19	Stępki, st. 9	epoka brązu	osada	79-51/95
93	Wiewiórów, st. 20	Wiewiórów Rząd. Żeglania, st. 3	epoka kamienia	ślad osadniczy	79-51/96
94	Wiewiórów, st. 21	Wiewiórów Rząd. Żeglania, st. 4	średniowiecze	osada	79-51/97
95	Borowiecko, st. 2	Ruda, st. 3	epoka brązu	ślad osadniczy	79-52/10
96	Ruda, st. 1	Ruda, st. 1	epoka brązu	osada	79-52/8
97	Ruda, st. 2	Ruda, st. 2	epoka brązu	osada	79-52/9
98	Zdania, st. 1	Zdania, st. 1	epoka żelaza	cmentarzysko	80-51/1
99	Rożny, st. 1	Rożny, st. 1	epoka kamienia	osada	80-51/16
100	Rożny, st. 12	Kolonia Rożny, st. 1	epoka kamienia	obozowisko	80-51/17
101	Rożny, st. 13	Kolonia Rożny, st. 2	epoka brązu	ślad osadniczy	80-51/18
102	Rożny, st. 14	Kolonia Rożny, st. 3	pradzieje	ślad osadniczy	80-51/19
103	Rożny, st. 15	Kolonia Rożny, st. 4	epoka żelaza	osada	80-51/20
104	Rożny, st. 2	Rożny, st. 2	nowożytność	osada	80-51/22
105	Rożny, st. 3	Rożny, st. 3	średniowiecze	osada	80-51/23
106	Rożny, st. 4	Rożny, st. 4	średniowiecze	osada	80-51/24

Lp.	Aktualnie obowiązująca nazwa	Nazwa w ewidencji wojewódzkiej	Chronologia	Funkcja	Numeracja stanowisk
107	Rożny, st. 5	Rożny, st. 5	średniowiecze	ślad osadniczy	80-51/25
108	Zdania, st. 2	Zdania, st. 2	epoka żelaza	osada	80-51/26
109	Zdania, st. 3	Zdania, st. 3	średniowiecze	osada	80-51/27
110	Zdania, st. 4	Zdania, st. 4	pradzieje	ślad osadniczy	80-51/28
111	Zdania, st. 15	Galonki, st. 1	średniowiecze	ślad osadniczy	80-51/29
112	Rożny, st. 6	Rożny, st. 6	pradzieje	ślad osadniczy	80-51/30
113	Rożny, st. 7	Rożny, st. 7	pradzieje	ślad osadniczy	80-51/31
114	Rożny, st. 8	Rożny, st. 8	epoka kamienia	ślad osadniczy	80-51/32
115	Rożny, st. 16	Kolonia Rożny, st. 5	epoka brązu	osada	80-51/33
116	Rożny, st. 17	Kolonia Rożny, st. 6	epoka żelaza	cmentarzysko	80-51/34
117	Rożny, st. 18	Kolonia Rożny, st. 7	epoka żelaza	ślad osadniczy	80-51/35
118	Rożny, st. 19	Kolonia Rożny, st. 8	epoka kamienia	ślad osadniczy	80-51/36
119	Blok Dobryszycy, st. 1	Blok Dobroszycki, st. 1	epoka kamienia	obozowisko	80-51/4
120	Blok Dobryszycy, st. 2	Blok Dobroszycki, st. 2	epoka kamienia	osada	80-51/5
121	Biała Góra, st. 1	Brzezia, st. 1	pradzieje	ślad osadniczy	80-51/59
122	Blok Dobryszycy, st. 3	Blok Dobroszycki, st. 3	epoka kamienia	ślad osadniczy	80-51/6
123	Biała Góra, st. 2	Dobryszycy, st. 3	epoka żelaza	osada	80-51/60
124	Rożny, st. 9	Rożny, st. 9	epoka brązu	ślad osadniczy	80-51/68
125	Rożny, st. 10	Rożny, st. 10	epoka brązu	ślad osadniczy	80-51/69
126	Rożny, st. 11	Rożny, st. 11	epoka brązu	osada	80-51/70
127	Borowiecko, st. 1	Borowiecko, st. 1	nowożytność	osada	80-52/6

Źródło: opracowanie własne na podstawie ewidencji zabytków.

4.2. Zabytki nieruchome

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki nieruchome będące w szczególności:

- Krajobrazami kulturowymi,
- Układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- Dziełami architektury i budownictwa,
- Dziełami budownictwa obronnego,
- Obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- Cmentarzami,
- Parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- Miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji (art.6 ust. 1 pkt. 1)

W Gminie Dobryszycy, według zgromadzonych danych, występuje łącznie dziewiętnaści (19) zabytków nieruchomych, w tym jeden wpisany do rejestru zabytków. Najwięcej zabytków znajduje się w miejscowości Dobryszycy, będącej siedzibą gminy.

TABELA 9. WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH.

Lp.	POWIAT	GMINA	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	NAZWA OBIEKTU
1	radomszczański	Dobryczyce	Dobryczyce	Cmentarna	Cmentarz rzymsko – katolicki wraz z ogrodzeniem
2	radomszczański	Dobryczyce	Malutkie	Malutkie 123	Stacja PKP
3	radomszczański	Dobryczyce	Dobryczyce	Szkolna 4	Budynek szkoły w zespole dworsko-parkowym
4	radomszczański	Dobryczyce	Dobryczyce	Szkolna 4	Park przy szkole
5	radomszczański	Dobryczyce	Dobryczyce	Szkolna	Spichlerz w zespole folwarcznym
6	radomszczański	Dobryczyce	Malutkie	Malutkie 124	Dom murowany
7	radomszczański	Dobryczyce	Zalesiczki	Zalesiczki 19	Dom drewniany
8	radomszczański	Dobryczyce	Zdania	Zdania 24	Park
9	radomszczański	Dobryczyce	Żarki	Żarki 2	Młyn wodny
10	radomszczański	Dobryczyce	Dobryczyce	Wolności 1	Kościół parafialny rzymsko-katolicki p.w. św. Bartłomieja
11	radomszczański	Dobryczyce	Galonki	Galonki 26	Kapliczka
12	radomszczański	Dobryczyce	Rożny	Rożny 36A	Kapliczka
13	radomszczański	Dobryczyce	Zalesiczki	Zalesiczki 21	Kapliczka
14	radomszczański	Dobryczyce	Zdania	Zdania 8	Kapliczka
15	radomszczański	Dobryczyce	Galonki	Galonki 64	Dom drewniany
16	radomszczański	Dobryczyce	Dobryczyce	Wolności 1	Zespół kościoła parafialnego pw św. Bartłomieja Apostoła wraz z ogrodzeniem
17	radomszczański	Dobryczyce	Dobryczyce	Brzeźnicka (naprzeciw nr 13)	Dawny cmentarz rzymsko - katolicki
18	radomszczański	Dobryczyce	Dobryczyce	Dobryczyce	Historyczny układ przestrzenny
19	radomszczański	Dobryczyce	Borowa	Borowa 8	Dom drewniany

Źródło: opracowanie własne w oparciu o GEZ.

Wśród najważniejszych zabytków nieruchomości gminy wymienić należy:

Kościół par. pw. św. Bartłomieja Apostoła w Dobryczycach

ZDJĘCIE 1. KOŚCIÓŁ PAR. PW. ŚW. BARTŁOMIEJA APOSTOŁA

Źródło: MAPS Studio

Budowla powstała w latach 30-tych XIX w., autorem projektu był Hilary Szpilkowski, który był budowniczym Komisji Wyznań Religijnych i oświecenia Publicznego. Pierwszy murowany budynek w stylu klasycystycznym spłonął on w 1875 r., jednak został odbudowany już 1880 r., a rok później konserwowany.

Kościół jednonawowy na planie prostokąta z pseudoryzalitami⁷ bocznymi, o zwartej bryle, nakryty jednolitym dachem o dwuspadowym o niskim stopniu nachylenia połaci. Na wysokości łuku tęczowego sygnaturka ośmioboczna wieńczona żelaznym krzyżem.

⁷ Pseudoryzalit - jest wynikiem zwiększenia grubości ścian muru na pewnym odcinku. Nie ma więc zmian w układzie pomieszczeń wewnętrznych.

Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego im. Wł. St. Reymonta w Dobryszycach

ZDJĘCIE 2. ZESPÓŁ SZKÓŁ CENTRUM KSZTAŁCENIA ROLNICZEGO IM. WŁ. ST. REYMONTA W DOBRYSZYCACH

Źródło: Urząd Gminy Dobryszycy.

Pierwszym dyrektorem szkoły był Włodzimierz Kuphla, a głównym budynkiem szkoły dawny dwór. Natomiast za kadencji kolejnego dyrektora, którym był Kazimierz Turowski wybudowano nowy budynek szkolony w latach 1924-27. W roku 1925 szkoła otrzymała imię Władysława Stanisława Reymonta, który nadał jej patronem. Budynek powstał z cegły ceramicznej w zaprawie wapiennej. Złożony jest z korpusu głównego i dwóch prostopadle ustawionych skrzydeł bocznych jednopiętrowy podpiwniczony o dachu czterospadowym z potaciami północną i południową.

Park dworski

Rozległe założenie przestrzenne, eklektyczne o zróżnicowanych funkcjach. Park jest częściowo ogrodzony, a jego granice pierwotne uległy zmianie, ponieważ został powiększony w kierunku wschodnim, na skutek rozbudowy zaplecza szkoły. Według podań można określić trzy okresy powstawania parku. Pierwszy przypada na lata I połowy XIX w., drugi na lata 1921-27, a trzeci to lata 60-te XX w. Pierwotny układ ścieżek został zatarty i jest niemożliwy do odtworzenia. Na terenie zespołu rośnie jedyny w gminie pomnik przyrody, wiąz górski.

Ewidencja zabytków nieruchomych w gminie Dobryszycy wymaga aktualizacji i ustalenia stanu faktycznego, ponieważ wymieniono w niej zaledwie siedem zabytków nieruchomych.

4.3. Zabytki ruchome

Nie wykazano zabytków ruchomych w Gminie Dobryszycy.

4.4. Szlaki turystyczne

Kolejowy

Szlak kolei Warszawsko-Wiedeńskiej — trasa: Warszawa, Pruszków, Grodzisk Mazowiecki, Żyrardów (Ruda Guzowska), Skierniewice, Koluszki, Piotrków Trybunalski, Radomsko, Częstochowa, Poraj, Myszków, Zawiercie, Łazy, Żąbkowice, Strzemieszyce Południowe, Granica (Maczki). Szlak przebiega przez obszar gminy, jednak nie znajdowała się na nim jej stacja. Na terenie gminy znajdowała się kopalnia żwiru, którego używano do budowy kolei.

Szlak wytycza najstarsza, ówczesna linia kolejowa Królestwa Polskiego, łącząca Warszawę z granicą zaboru austriackiego (była jednocześnie drugą linią powstałą na terenach Imperium Rosyjskiego). Kolej rozpoczęła działanie w 1845 roku, zaś w 1912 roku została upaństwowiona przez władze rosyjskie.

Rowerowe

ŁÓDZKA MAGISTRALA ROWEROWA N-S

Biegnie przez powiaty: łęczycki, zgierski, pabianicki, bełchatowski i radomszczański, aż do województwa śląskiego. Na jego trasie leżą m.in.: liczne, zabytkowe świątynie (w Siedlcu, Parzęczewie, Bełdowie, Kazimierzu, Lutomiersku, Żelowie, Parznie, Łękińsku, Radomsku, Strzałkowie i Gidlach). Można obejrzeć zabytkowe parki wiejskie (Porszewice, Strzyżewice), rezerваты przyrody (Jasień, Łuszczanowiec). Po drodze warto również odwiedzić muzea w Łęczycy, Żelowie, Radomsku czy Gidlach.

MAPA 3. ŁÓDZKA MAGISTRALA ROWEROWA NS

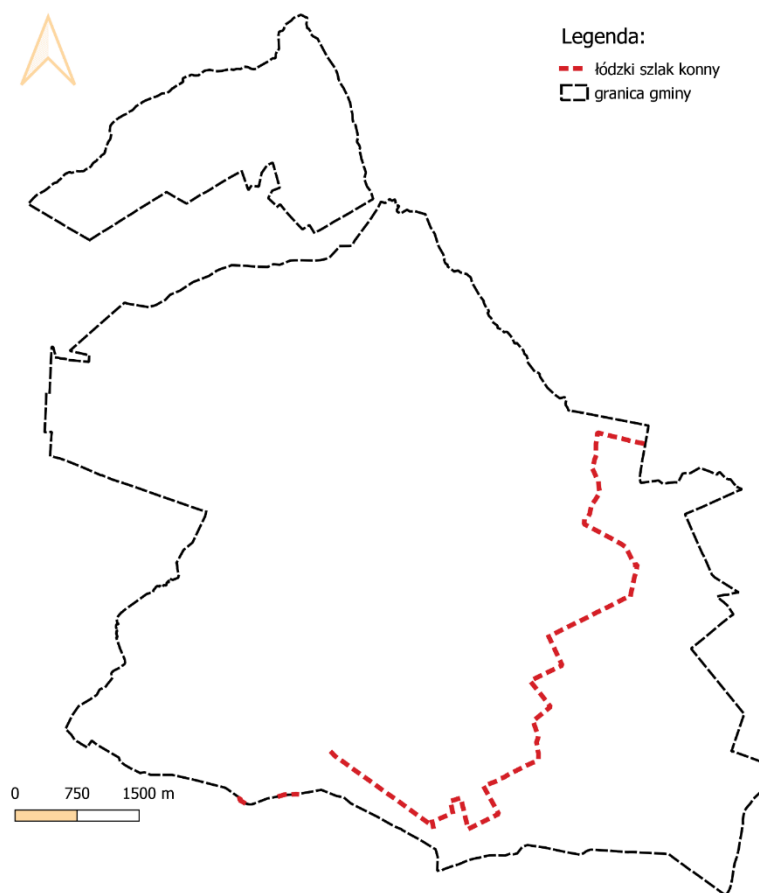

Źródło: Opracowanie własne.

ŁÓDZKI SZLAK KONNY

Szlak jest najdłuższą trasą w Europie przeznaczoną do uprawiania turystyki konnej. Powstał w ramach projektu „*Turystyka w siodle — infrastruktura innowacyjnego i unikatowego produktu turystycznego*”.

MAPA 4. FRAGMENT ŁÓDZKIEGO SZLAKU KONNEGO

Źródło: Opracowanie własne.

Zaletą szlaku jest możliwość uprawiania różnorodnych form turystyki konnej: amatorskiej jazdy konnej indywidualnej i grupowej, powożenia zaprzęgami; wozy typu western, bryczki, sanie, jeździectwa zaawansowanego dla osób szukających ciekawych terenów, inscenizacji wydarzeń historycznych, hipoterapii.

Szlak konny mogą wykorzystywać także zwolennicy innych dyscyplin sportowych, np. turystyki rowerowej, pieszej lub wodnej.

5. Ochrona walorów kulturowych i historycznych

Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. wyznacza kilka form ochrony walorów kulturowych i historycznych. Należą do nich:

- **Park krajobrazowy**, w którego granicach, zgodnie z ustawą, zakazuje się niszczenia i uszkodzania obiektów o szczególnym znaczeniu historycznym czy kulturowym;
- **Obszar chronionego krajobrazu**, na jego obszarze również zakazuje się niszczenia i uszkodzania obiektów o szczególnym znaczeniu historycznym czy kulturowym;
- **Pomnik przyrody**, który jest pojedynczym tworem o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej czy krajobrazowej.

Na terenie Gminy Dobryszyce znajduje się jeden obszar chronionego krajobrazu, a dokładnie Doliny Widawki. W całości obszar rozciąga się na powierzchni ok. 41 390 ha (265 ha w gminie) chroniona jest dolina rzeki wraz z wartościowymi siedliskami i zbiorowiskami roślinnymi. Jest to korytarz ekologiczny łączący dolinę Warty z doliną Pilicy. Koryto Widawki na znacznym odcinku ma charakter naturalnego cieku wodnego.

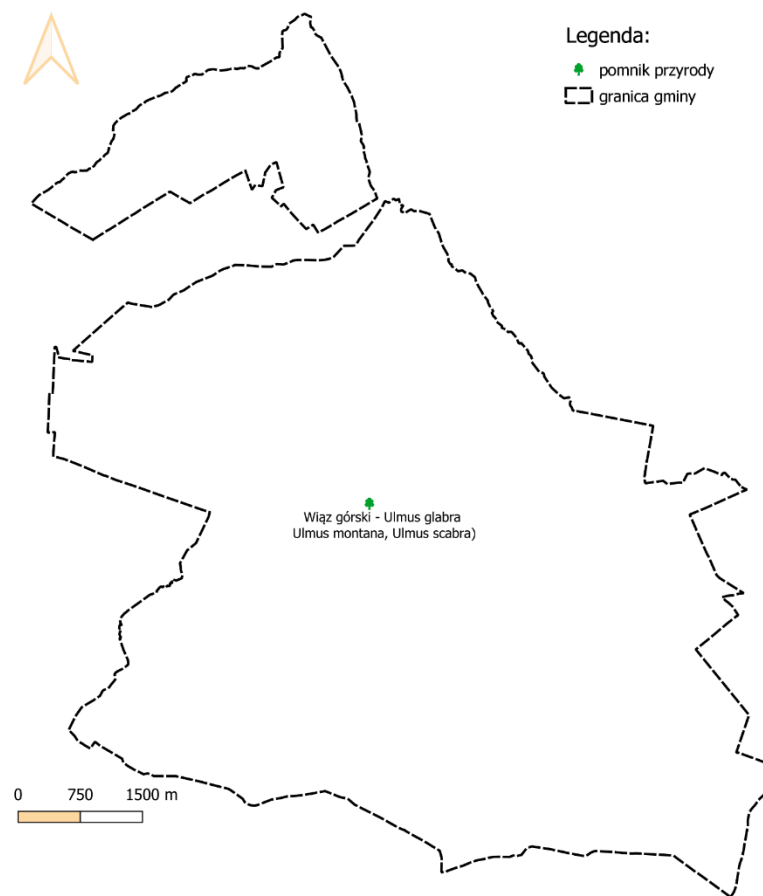
MAPA 5. OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU

Źródło: opracowanie własne w oparciu o dane Generalnej Dyrekcji Ochrony

Jedyny pomnik przyrody występujący na terenie gminy rośnie w miejscowości Dobryszyce przy zabytkowej szkole im. Władysława Stanisława Reymonta. Ten wiąz górski został uznany za pomnik przyrody 15 listopada 2012 r.

MAPA 6. POMNIKI PRZYRODY.

Źródło: opracowanie własne w oparciu o dane Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

6. Dziedzictwo kulturowe

Dziedzictwo kulturowe jest terminem odnoszącym się do wielu płaszczyzn. Jego złożoność wynika już z samych składowych, bowiem zarówno „dziedzictwo”, jak i „kultura” są wielopłaszczyznowe. Pod tymi słowami kryją się idee wytyczające różne perspektywy, poruszające wachlarz aspektów, ze wszystkich dziedzin ludzkiego życia oraz dotyczących szeregu jego przejawów. Dziedzictwo kulturowe nie podlega łatwemu zdefiniowaniu, ponieważ sztywne ramy ograniczają jego właściwą istotę. Pojęcie to dotyczy bowiem nieograniczonego spektrum. Należy też zwracać uwagę na to, iż ma ono charakter ewolucyjny — zawiera fizyczny oraz duchowy dorobek poprzednich i obecnych pokoleń, z odniesieniem do nadchodzących czasów. Można uznać, że dziedzictwo kulturowe jest procesem. To cały zbiór elementów tworzących tożsamość każdego człowieka, lokalnej społeczności, a w jeszcze rozleglejszym kontekście — tożsamość narodową, ogólnoludzką. Zakres artefaktów, rzeczy czy czynników nas kształtujących i tym samym wchodzących w skład dziedzictwa kulturowego, reaguje, zmienia się, powiększa z upływem lat oraz kolejnych generacji. Ponadto obejmuje środowiskowe skutki wynikające z działalności ludzkiej na przestrzeni dziejów.

Podejmując się określenia „materii” dziedzictwa kulturowego i odniesienia się do jego istoty, w pierwszej kolejności zostanie uporządkowany oraz usystematyzowany obszar zagadnienia. W następnym kroku komentarz koncentruje się na wskazaniu wybranych, adekwatnych przykładów dotyczących danego dziedzictwa kulturowego gminy Dobryszyce^{*}.

Dziedzictwo kulturowe uściśla oraz klasyfikują trzy określenia:

- materialne
- niematerialne
- naturalne

Materialne dziedzictwo kulturowe dotyczy się zabytkowych miejsc, budynków i wszystkich, innych, stacjonarnych obiektów istotnych dla architektury, archeologii, nauki, religii lub technologii, jako dziedzictwa nieruchomego. W jego skład mogą wchodzić ich integralne elementy, jak płaskorzeźby, freski, witraże, duże, przemysłowe instalacje etc. Natomiast takie przykłady materialnego dziedzictwa, którymi są obrazy, książki, ubrania, wszelkiego rodzaju sprzęty, narzędzia itd., stanowią dziedzictwo ruchome.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe konstituuje się z niefizycznych przejawów — historii, postaw, zachowań, relacji, legend — obecnych w ponadjednostkowym wymiarze. Są to określone przekonania, czynności, sprzężenia typowe dla grupy osób, np. mieszkańców konkretnego miasta, wsi, gminy, powiatu, województwa, regionu, kraju, a w najszerzej, uniwersalnej perspektywie — w globalnym ujęciu. Te wartości, metody działania, więzi (spisane i niespisane, formalne i nieformalne, unormowane tudzież należące jedynie do uzusu — nienormowanej praktyki) składają się na zbiór zwyczajów, reguł, tradycji, czy w sposobach funkcjonowania, myślenia. Ich przejawami są język, gwara, folklor, obyczaje, obrzędy, w tym religijne, artystyczna ekspresja, sposób formułowania oraz wyrażania opinii, oceny, wyobrażeń,

^{*} _gmina wiejska w powiecie radomszczańskim, w województwie łódzkim; obejmująca miejscowości sołeckie: Blok Dobryszyce, Borowa, Borowiecko, Dobryszyce, Galonki, Różny, Ruda, Wiewiórow, Zalesiczki, Zdania, Żaby oraz niesołeckie: Biała Góra, Huta Brudzka, Lefranów, Malutkie, w tym kolonie i przysiółki: Pod Muchańcem, Sępki, Węgliska

twierdzeń, poglądów, refleksji duchowych, estetycznych, politycznych, ekonomicznych itp., ale również system czy zasady ogólnego działania w danej społeczności, tworzenia związków, wspólnoty.

Naturalne dziedzictwo, określane także jako przyrodnicze, przedstawia niemniej (od wyżej wymienionych) ważną część całościowej spuścizny — ogółu dziedzictwa. W odróżnieniu od materialnego i niematerialnego dorobku, natura *per se* nie stanowi wytworu ludzkiego. Składa się na nią fauna oraz flora — nieodzowne dla siebie, ożywione części. Te nierozzerwalne światy zwierząt oraz roślin dopełnia oraz przede wszystkim kształtuje klimat formowany przez trzy podstawowe czynniki: krążenie powietrza, obieg ciepła, wody, a ponadto czynniki geograficzne — układ lądów, oceanów, wysokość nad poziomem morza. Należy wyodrębnić i zaliczyć również komponent geologiczny, w tym geomorfologiczny, paleontologiczny oraz mineralogiczny. Są to faktory przyrody zastane przez człowieka, na które oddziałuje — adaptuje, przekształca, wykorzystuje, będąc ściśle z nimi powiązany. Szczególnie w ostatnich czasach wymiar ekologii traktowany jest jako newralgiczny lub alarmujący — w obliczu katastrof determinujących kondycję danego obszaru oraz ludzi. W perspektywie dziedzictwa wagę przywiązuje się do aspektów ochrony i regeneracji środowiska naturalnego. Piecza, troska, czy nawet odbudowa ekosystemu/ ekosystemów, zielonych płuc albo rzadkich tudzież ginących gatunków — to działania o wartości nie do przecenienia dla obecnych oraz przyszłych generacji — „biologicznej schedy”.

Gwoli komentarza wykładni: kultura oraz natura nie stoją w opozycji, dychotomii. Natomiast z poziomu opisu dziedzictwa, natura (to, co z nią związane), stanowi jej część. Przyjmując szersze stanowisko — ogólne, holistyczne spojrzenie — relacja jest odwrotna i to naturalne dziedzictwo wchodzi w rozleglejszy zakres świata przyrody. W prezentowanym ujęciu wyjściową pozostaje ogniskujący zakres dziedzictwa kulturowego.

W spektrum owego dziedzictwa wchodzi kulturowy krajobraz będący przestrzenią dziejowo uformowaną przez ludzi. Zakładając chronologię procesów, w uproszczeniu, są to przeobrażenia naturalnego krajobrazu przez (co najmniej jedną) grupę kulturową, cywilizację na przestrzeni lat. Krajobraz ten powstaje niejako na styku środowiska naturalnego z oddziaływaniem człowieka. Ingerencja tego kontaktu może przybierać różne formy i stopień, ale mowa o przebiegu trwającym dłuższy okres — wieki. Wymienione „uniwersa” aktualnie sprzęgają się mocno, rozległe, wieloaspektowo. Rzeczony krajobraz tłumaczy się też jako obszar geograficzny, powstały w następstwie wpływów środowiskowych i kulturowych, z których wyłania się specyficzna struktura nazywana regionalną odrębnością. Wylistowanie przykładów uznaje się za liczman, bowiem antropopresja* to zjawisko powszechne, przyjmowane jako fakt, o wymiarze masowym, wszechobecnym. Coraz mniej jest nieprzeobrażonych, nietkniętych terenów, dlatego tak wyjątkową wartość przedstawia „dzika przyroda”. Poszanowanie naturalnego dziedzictwa oraz świadome kształtowanie kulturowego krajobrazu, z pożytkiem dla przyrody, mogą wyznaczyć sukces, a nawet warunkować przetrwanie, populacji danego rejonu. Krajobraz kulturowy jest prężnym polem badań dotyczącym ochrony naturalnego środowiska oraz postaw związanych z integracją, przemieszczaniem się, podróżowaniem. Te trzy aspekty pokazują kierunki zadań, wyznaczając drogi — pożądane rozwiązania, które

*antropopresja — całość poczynań ludzi (zarówno umyślnych i nieprzewidzianych, losowych) wpływających na przyrodę; mogących przedstawiać rozliczne stopnie natężenia, nasilenia czy zasięgu; posiadających najczęściej symptomatyczny, negatywny skutek (np. wyrąb lasu, zanieczyszczenie wody, powietrza itp.)

powinno się przedsięwziąć, mając na celu korzystne rezultaty. Zrównoważony rozwój, opanowana dynamizacja turystyki, współpraca, partycypacja społeczna przy jednoczesnej edukacji, wspieraniu aktywności proekologicznych, zapobieganiu degradacji przyrody, w tym jej zanieczyszczeniu czy ginięciu, wymieraniu stworzeń (nie tylko tych zagrożonych), powoduje nieszkodliwy rozmiar wzrostu — rozwoju danej społeczności. Jakość najbliższego otoczenia, nienadmiernie eksploatowanego, ma zasadnicze znaczenie w pierwszej kolejności dla jego mieszkańców. Daje potencjał w prywatnym oraz zawodowym wymiarze, dotycząc niemal każdego aspektu życia — zdrowia (fizycznego i psychicznego), rekreacji, rozrywki, doznań estetycznych.

Drugim sposobem formującym pojęcie dziedzictwa kulturowego jest ujęcie mikro i makro, czyli ze względu na różny zasięg znaczeniowy.

Dla jednych dana rzecz będzie przedstawiać niebagatelną wartość, wchodząc w poczet dziedzictwa kulturowego, gdy dla innych ów wytwór może być czymś nieznanym i niezrozumiałym. Podobna sytuacja ma odniesienie do wagi miejsc. Są jednak takie, które mają ogólnoswiatową pozycję, ponieważ pełnią zasadniczą rolę dla większości osób, niezależnie od ich proveniencji, poglądów etc. Te bieguny wyznaczają rozpiętość skali dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym oraz globalnym. Do kryteriów, które stanowią niejako o charakterze dziedzictwa kulturowego, należą:

- dziedzictwo regionalne, endemiczne miejsca, zabytki lokalne
- dziedzictwo o znaczeniu krajowym, miejsca uznane przez Prezydenta RP za Pomniki Historii
- Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO

W powyższej perspektywie, w pierwszej kolejności, mamy ukazane dziedzictwo kulturowe w wymiarze mikro. Bowiem każdy obiekt, uznany przez „tutejszych” za tzw. „swój”, drogocenny egzemplarz, cenione miejsce, okolica, stają się cegiełkami budującymi „małą ojczyznę” oraz społeczność lokalną — jej integralność, tożsamość w rudymmentarnym wyobrażeniu o tym, co ważne i bliskie.

Następnym zbiorem, do którego zaliczają się obiekty i miejsca, nie mniej, ani też nie bardziej od poprzednich istotne, jest zbiór tworzący dziedzictwo kulturowe w formacie krajowym. Ono modeluje tożsamość społeczną oraz jest kluczowym czynnikiem w konstrukcji społeczeństwa obywatelskiego. Dla Polski tą kategorią zabytków są obiekty czy miejsca zatwierdzane przez Prezydenta RP.

Skalę zamyka optyka makro. Wejście w zakres światowego dziedzictwa kulturowego warunkuje uniwersalny duch i/lub forma obiektu, tudzież miejsca, tak by ich rangę mógł zrozumieć niemal każdy, bez względu na pochodzenie, poglądy, wyznanie itp. Uhonorowuje się je wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Ponad to, są również eksponaty, lokalizacje, tereny stanowiące o tożsamości makro-regionu. Zaliczają się do nich te uznane za część europejskiego dziedzictwa kulturowego i sygnowane Znakami Europejskiego Dziedzictwa.

W przytoczonej klasyfikacji nie należy stosować granic albo wartościowania poszczególnych obiektów, miejsc względem siebie. Może bowiem zdarzać się tak, iż pewien zbytek wyróżnia i chroni więcej niż jeden dokument. Tak samo ze strony osądu dotyczącego cenneści albo

ważności poszczególnych przykładów dziedzictwa kulturowego gradacja wydaje się bezprzedmiotowa.

Tymczasem na uwagę zasługują przypadki, okoliczności, w których najbardziej *egalitarnym sposobem tworzenia dziedzictwa kulturowego, są te kreowane w miejscach, z którymi ktoś czuje się związany emocjonalnie, przez fakt narodzin, wychowania lub zamieszkania. Poczucie możliwości nakreślania przez daną jednostkę przyszłości, swoista sprawczość, której fundamentami są świadomość, ugruntowana tożsamość, tzw. korzenie — to składowe niewyczerpanej energii. Tą moc niesie i zarazem odzwierciedla dziedzictwo kulturowe. Jest ono czynnikiem progresu, impulsem lokalnego rozwoju. Ową siłę, potencjał „czuć” w gminie Dobryszycy, ponieważ postawa mieszkańców, ich działania, kultywowanie historii, integracja z naturą znakomicie wyrażają ducha „małej ojczyzny”.

Zachowując porządek, poniżej zobrazowano każdą podgrupę dziedzictwa kulturowego właściwą oraz znamioną dla gminy Dobryszycy. Przytoczona próba jest intencjonalna, ułożona metodycznie. Z zastrzeżeniem, iż selekcji przykładów dokonano w sposób dyskrejonalny*, subiektywny, ale planowo, z uwzględnieniem indywidualnych i reprezentacyjnych dla rzeczonoj gminy warunków doboru.

Do materialnego dziedzictwa kulturowego gminy Dobryszycy, w przeważającej mierze należą kompleksy i budowle sakralne — kościoły, kaplice, kapliczki, obeliski, cmentarze. Nie są to wyłącznie fizyczne relikty — wyznaniowe pamiątki, pozostałości po dziejowych zawieruchach, tragediach. Oparty się one miażdżącej sile nieubłaganych trybów przeszłości, kolei losu, które niósł kataklizmy pod postacią wojen, pożarów. Odbudowywane, remontowane, rozbudowywane, z bliznami zniszczeń — istnieją, świadcząc o sile ludzi, którzy zabiegali o ich przetrwanie, a dzisiaj dbają o ich stan. Są miejscami kultu, upamiętnienia, nieprzerwanie pełniącymi swoją misję, służąc każdemu, kto stanie przed ich obliczem, zawita w ich progi, odwiedzając poszczególne, gminne sołectwa — wsie, osady czy kolonie.

Jednym z nich, zaliczonym do rejestru zabytków nieruchomości województwa łódzkiego, jest Kościół Parafialny św. Bartłomieja Apostoła w Dobryszycach — probostwa pod tym samym wezwaniem — Świętego Bartłomieja Apostoła, rzymskokatolickiej wspólnoty, należącej do Dekanatu Sulmierzyckiego* archidiecezji częstochowskiej. Parochię* prowadzi księża archidiecezjanie.

Początkowo obiekt liturgiczny posiadał formę drewnianą. W jego miejscu, w latach 1829-30 wybudowano kościół. W 1875 roku odnawiano go po pożarze, a w 1881 roku konsekrowano.

*egalitarny — tu w znaczeniu: dążący do równouprawnienia, zrównania | <https://sjp.pwn.pl/sjp/egalitarny>

* dyskrejonalny — tu w rozumieniu: zastrzeżony, fakultatywny | indywidualny

* region radomskiego obejmuje 10 dekanatów, 85 parafii i jednym z nich jest Dekanat Sulmierzycki posiadający 8 parafii

* parochia — parafia, probostwo, plebania

Ceremonii uroczystego poświęcenia Domu Bożego w starym obrządku (sprzed soboru watykańskiego II⁸) dokonał biskup.

Zastana* świątynia rezyduje na planie prostokąta z wydzielonym prezbiterium skierowanym na południe (kościół nie jest orientowany⁹). Posiada dwie zakrystie i część chóralną, pod którą mieszczą się dwa, małe wnętrza oraz babiniec¹⁰ — staropolska nazwa kruchty czy przedsionka kościelnego, wyznaczonego dla żebrzących kobiet lub żeńskiej służby, w którym mogli słuchać nauk katechetycznych ludzie uznani za heretyków albo Żydzi. Konstrukcję duszpasterskiego obiektu przykrywa dwupołaciowy, szczytowy¹¹ dach. Charakterystyczną cechą takiego zadaszenia jest powstanie trójkątnych ścian bocznych, określanych szczytami, domykającymi bryłę dachu w prostopadłych płaszczyznach do kalenicy¹². W wyniku czego główną, frontową elewację budowli — fasadę wieńczy szczyt w kształcie równoramiennej trójkąta, w środku którego gości sylwetka Jezusa z otwartymi ramionami, w podniosłym, błogostawiającym geście tudzież powitalnym. Ponadto reprezentacyjną część, przód świątyni zdobią także cztery kolumny doryckie, na których rezydują figury prominentów z atrybutami. Za filarami stoją ukośne przypory (wcześniej podtrzymujące balkon), a pomiędzy ich parami widnieje płaskorzeźba — wizerunek Matki Boskiej w tondzie¹³.

⁸ sobór watykański II — dwudziesty pierwszy sobór powszechny kościoła katolickiego (obradujący w czterech sesjach od 11.10.1962 r. do 08.12.1965 r.) po reformach, którego uproszczono, między innymi celebrację, nabożeństwo konsekracji

* zastany — obecny, aktualny

Słownik synonimów języka polskiego: <https://www.synonimy.pl/synonim/zastany/>

zastany — taki, który się zastało

Słownik języka polskiego PWN, pod red. W. Doroszewskiego: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/zastany.html>

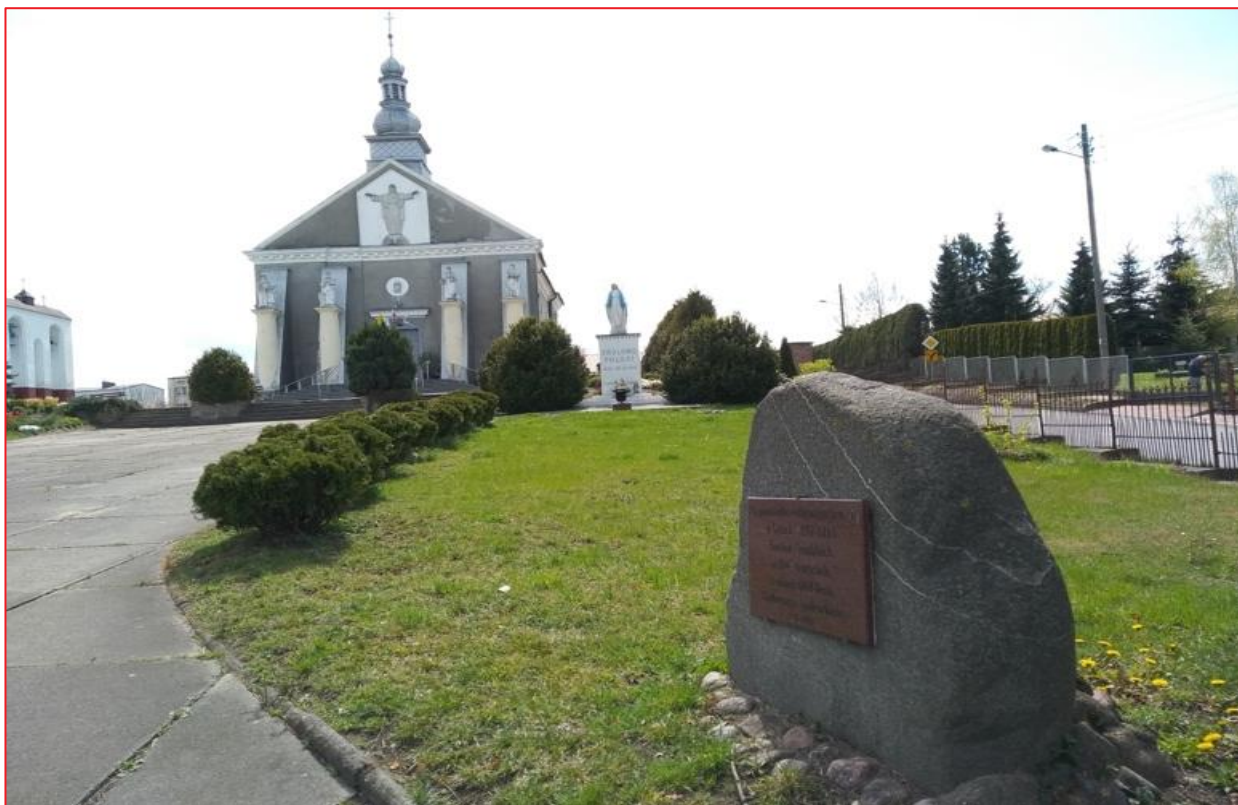
⁹ orientowanie — w sakralnej architekturze usytuowanie części prezbiterialnej w stronę wschodu (łac. oriens – wschód), w kierunku, z którego ma nadejść Jezus Chrystus podczas ponownego przyjścia

¹⁰ babiniec — określenie dotyczy również pomieszczeń, przedsionków synagog, cerkwi tudzież wielkich dworów

¹¹ szczytowy — dwuspadowy lub inaczej siodłowy

¹² kalenica — inaczej też: kipa, warst, wierzch; odnosi się do linii szczytowej — górnej krawędzi utworzonej z połączenia co najmniej dwóch połaci dachu

¹³ tondo — w sztuce obraz bądź płaskorzeźba w kształcie koła; częstszym motywem tond są sceny religijne, przedstawienia Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus

Teren kościoła można uznać za rozległy, obfitujący w uporządkowaną zieleń i jest on ogrodzony. Na obszarze tym znajdują się dodatkowo inne, pomniejsze obiekty, jak np.: dzwonnica, obelisk upamiętniający 10-tą rocznicę odzyskania niepodległości¹⁴, postument z Najświętszą Maryją Panną¹⁵ Fundacji Kobiet czy głaz z pamiątkową tablicą¹⁶ informującą o odbywających się onegdaj sądach grodzkich. Bowiem w późnośredniowiecznych Dobryszycach miały miejsce posiedzenia ów sądów szlacheckich — jednych z pierwszych, jakie powstały w dawnej Rzeczypospolitej. Wykształciły się one z małopolskich sądów starostw grodowych na przełomie wieków XIV i XV. Były instytucjami pierwszej instancji, których werdykty z założeń wydawano w imieniu panującego władcy oraz miały specyfikę niezaskarżalnych*. Organy te przeprowadzały procesy o charakterze cywilnym jak i karnym. Ze względu na istnienie grodu z podgrodziem przyjęto Dobryszycę za lokalizację z odpowiednim potencjałem. Przy tym wieś składała się na królewszczyznę oraz stanowiła siedzibę dawnego starosty sieradzkiego (który nie przebywał w niej na stałe). Jego obowiązki współdzierżyli urzędnicy niższej rangi. Trybunał zbierał się w zależności od potrzeb związanych ze zdarzeniami, sprawami, z próbą dochowywania co dwutygodniowych cykli, okresów. Gremium — skład orzekający powoływał starosta, który także posiadał prawo wyrokowania. Około 1415 r. sąd przeniesiono do Radomska ze względu na jego położenie, gdyż sytuował się w polu przecięcia węzłowych szlaków handlowych¹⁷.

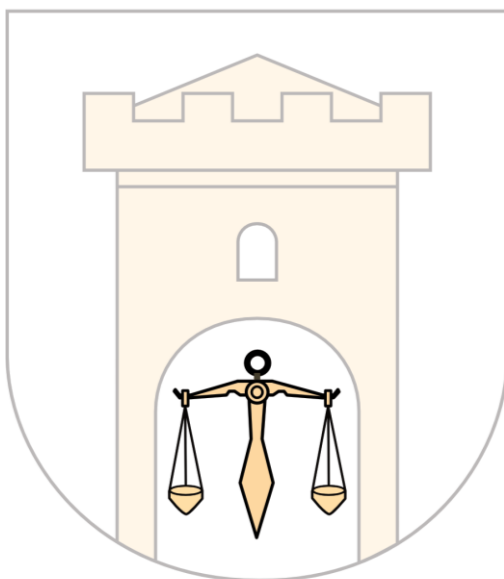
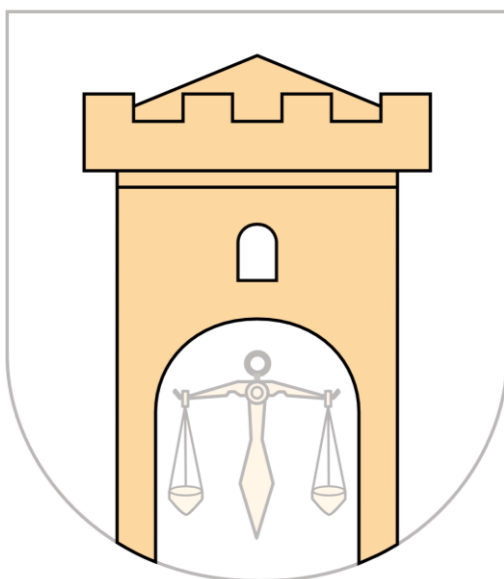
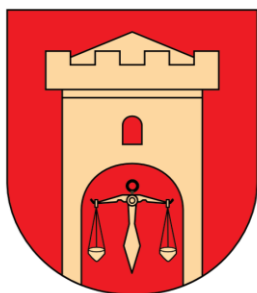
¹⁴ widniejący napis na obiekcie: W 10TA ROCZNICĘ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI 1918 XI 1928

¹⁵ widniejący napis na obiekcie: KRÓLOWO POLSKI MÓDL SIĘ ZA NAMI FUNDACJA KOBIET 1960

¹⁶ widniejący napis na obiekcie: Na pamiątkę odbywających się w latach 1397-1415 Sądów Grodzkich w Dobryszycach, z okazji 660-lecia Dobroszyc — mieszkańcy A.D. 2007

* aczkolwiek w toku praktyki orzecznictwej rozminęło się kilka środków odwoławczych — „zahaczenia wyroku”

¹⁷ Późnośredniowieczny sąd grodzki w Dobryszycach, artykuł autorstwa M. Pawlikowskiego, opublikowany w IX tomie „Zeszytów Radomszczańskich”

Z żalem należy odnotować, że nie zachowały się księgi grodzkie. Wiedzę na ww. temat zaczerpnąć można za pośrednictwem fragmentarycznych publikacji.

Fakt prowadzenia postępowań oraz istnienia ów kolegiów, wzrastającego wymiaru sprawiedliwości w naszym kraju wyraża sam herb gminy Dobryszyce. Godło to w swojej indywidualnej — jednej takiej postaci jest materialnym dziedzictwem kulturowym, składową identyfikacji wizualnej jednostki samorządowej i wspólnoty. Natomiast w swej warstwie znaczeniowej przedstawia niematerialne dziedzictwo kulturowe. Na przykładzie tego wyróżnika, znaku — „wizytówki” gminy widać, jak spletają się omawiane klasyfikacje dziedzictwa kulturowego.

Czerwone pole herbu oraz wszystkie elementy, znajdujące się w jego obrębie, otaczają czarne linie — kontury, które spełniają rolę wyodrębniającą. Godło bezpośrednio odwołuje się do odbywających się w przeszłości, wyżej opisanych, sądów ziemskich i grodzkich. Do tych wydarzeń nawiązuje, umieszczona wewnątrz sygnatury, waga szalkowa¹⁸. W średniowieczu libra była na wyposażeniu niemal każdej miejscowości. Rozwój handlu oraz związane z tym płaćności kruszcami niejako wymuszały konieczność zaopatrywania się w owe przyrządy. Przechowywano je w ratuszach albo przeznaczonych do tego, specjalnych domach wag. Pełniły one kluczową rolę w zapobieganiu oszustwom bądź niedopatrzonom ze strony przybywających kupców. Obligowano ich bowiem do ważenia swoich towarów na danej wadze, tym samym skłaniając do stosowania systemu miar obowiązującego na określonym obszarze.

Waga w herbie Dobryszyce pozostaje w spoczynku. Jej ramiona układają się ortogonalnie, poprzecznie do korpusu kształtem przywodzącego na myśl klingę miecza, który zamiast rękojeści ma pierścień (koło do podwieszenia). Przyrząd unosi się w wejściu wieży — w bramie (bez wrót) zwieńczonej łukiem. Nad tym przestępem znajduje się również półokrągły otwór okienny. Baszta jest blankowana, „ukoronowana” szeregiem zębatych, prostokątnych występów z prześwitami i nakryta stożkowym dachem. Bytność średniowiecznej wieży poświadczyła lustracja wykonana w 1564 r.

W sierpniu 1997 roku Jan Pawlikowski (nauczyciel miejscowego Zespołu Szkół Rolniczych) wystąpił

¹⁸ Taką wagę w swoim herbie ma także, między innymi Gmina Gaworzyce; prócz kolorystycznej różnicy znaków zauważalna jest ta konstrukcyjna — w godle Gaworzyce prawe ramie przyrządu jest wychylone ku górze.

z koncepcją symboli oraz wnioskiem przyjęcia proponowanego godła. Herb ustanowiono Uchwałą Rady Gminy w Dobryszycach nr XXVIII/131/98 z dnia 07.06.1998 r., a następnie zaakceptowano na szczególnej, podniostej sesji rady, przy okazji uroczystych obchodów 650-lecia Dobryszyc¹⁹.

Pomimo jedynej w swoim rodzaju warstwy znaczeniowej godła, świadczącego o „marce” gminy, niestety nie posiada ona swojej księgi znaku czy „potocznej” formy — logo promującego Dobryszycę. Przejrzysty, przystępny system identyfikacji wizualnej — poradnik pokazujący właściwe użycie, nie tylko przybliżałby symbolikę herbu, ale przede wszystkim wskazywał, jak należy go stosować w poprawny sposób, z poszanowaniem wszystkich składowych oraz całości. Rekomendowana, kompletna księga znaku pozwoliłaby zadbać o schludność przekazu nie tylko w estetycznym aspekcie, ale też funkcjonalnym — pod kątem spójnej komunikacji, warunkując integralny obraz, koherentną estetykę, czytelność przekazu historycznych i bieżących spraw dotyczących Dobryszyc²⁰.

Zamykając wątek związany z herbem trzeba podnieść kwestię ponadczasowości tego znaku. Waga szalkowa jest przyrządem „archaicznym”. Nie znajdzie się jej w ratuszu tudzież jakimkolwiek urzędzie lub domu wag. Trudno ją szukać nawet w sklepach warzywniczych, na stoiskach czy straganach — wagi szalkowe zastąpiły elektroniczne. Obecnie młodzież posługuje się QR kodami, aplikacjami. W świadomości „kiełkujących” i przyszłych pokoleń libra stanie się przedmiotem „z obrazka”, książkowej ilustracji tudzież muzeum, a młodzi Dobryszycanie* widzieć ją będą w swym herbie. Waga, z której najpewniej nigdy nie skorzystają, przetrwa w znaku ich „małej ojczyzny”, dlatego tak ważnymi są dbałość o kształt symbolu oraz popularyzacja jego historii.

Do zobrazowania trudniejszego wymiaru, niematerialnego dziedzictwa kulturowego posłuży przykład ogólnoludzki. Jednakże, by zrozumieć wyjaśnienie przejawów tego dziedzictwa i z subiektywnych wzorów nakreślić konkretne ujęcie, należy etapowo zgłębić jego wymiar — nakreślić ramy i zidentyfikować wytypowane symptomy ułatwiające rejestr oznak asomatycznego* dziedzictwa.

Za niematerialne dziedzictwo kulturowe gminy Dobryszycę uznaje się pozytywną aktywność jej mieszkańców dającą rzeczywisty, uchwytny rezultat. To ogólne ujęcie ma niebagatelne źródło w przymiotach, walorach — rysie ogółu ludności. Ważnym jest, aby owe atrybuty stanowiły ponadjednostkowy wymiar, w wymownej mierze charakteryzowały gminną społeczność (większy jej odsetek, jeżeli nie całość) albo przedstawicieli — reprezentantów wspólnoty, wspólnot (ludzi, którzy wyrażają wolę lwiej części obywateli, osoby wybrane, wytypowane jak np. oficjele, funkcjonariusze publiczni, członkowie określonych grup lub dysponenci godności z innego nadania — liderzy). Ów wyróżnik, właściwości nie muszą być świadome, ale muszą przejawiać się w osiągalnych, realnych działaniach przynoszących efekt / efekty wymierne tudzież niewymierne, ewentualnie obydwóch

¹⁹ 28.03.22.:

https://web.archive.org/web/20100311060601/http://www.a_kupski.republika.pl/woj_lodzkie/dobryszyc_gm.htm

²⁰ Wypowiedź formułowana z szacunku dla znamienitości herbu Dobryszyc, aby nie stał się on znakiem dowolnym, zniekształcanym na jakimkolwiek polu zastosowania.

* Dobryszycę — Dobryszycanin — podobnie jak Radomsko — Radomszczanin, Konin — Koninianin itp.

* asomatyczny — bezcielesny, tu w rozumieniu: niematerialny

typów. Należy odnieść się do takich cech jak empatia oraz gotowość do angażowania Dobryszycan*. Treścią tych przymiotów są troska, gościnność, chęć niesienia pomocy.

Aktywność wspólnoty, przejawia się w takich działaniach jak choćby dbałość, piecza nad zwierzętami — regularnie, konsekwentnie zabiega się o ich dobrostan przez uchwałę „Programu opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie Gminy Dobryszce”; jednocześnie wydzielając na stronie <http://www.dobryszce.pl> temat pomocy czworonożnym pt.: Adoptuj psa²¹ lub w aktualnościach APEL DO MIESZKAŃCÓW GMINY DOBRYSZYCE — „W związku ze zbliżającym się okresem wakacyjnym, Wójt Gminy Dobryszce wspólnie z Komendantem Powiatowym Policji w Radomsku zwraca się z apelem o szczególną troskę i uwagę w zakresie odpowiedniego zabezpieczenia zwierząt domowych.”²² W przydatnych informacjach można natomiast odnaleźć zakładkę dotyczącą Opieki nad zwierzętami / Weterynarz.

Gmina organizuje inicjatywy dopasowane do okoliczności, stawia wyzwania mieszkańcom, bierze udział z ich pomocą w rozlicznych przedsięwzięciach. Na jej terenie odbywają się aktywności lokalne, by wymienić choćby „Rodzinny piknik na placu zabaw w miejscowości Malutkie. Mieszkańcy sołectwa świętują początek wakacji”²³ albo wiadomość dotyczącą konkursu dla organizacji pozarządowych, których najciekawsze projekty uzyskały z Zarządu Powiatu dofinansowanie na zadania z zakresu turystyki i krajoznawstwa²⁴. Zwycięskie zgłoszenia wpłynęły z Koła Gospodyń Wiejskich Sami Swoi w Kraskach i Katarzynowie, Stowarzyszenia NIESZABLONOWI, Koła Gospodyń Wiejskich „Małe-Białe”, Ludowego Uczniowskiego Klubu Sportowego LUKS Gomunice, Fundacji foto Pozytyw oraz Stowarzyszenia MORSY z Radomska. Oddolnie organizujący się działacze podejmują różnego rodzaju działania mające na celu integrację, rozrywkę i edukację, mogąc liczyć na wsparcie ze strony jednostek samorządowych gminy. W ramach Budżetu Obywatelskiego Województwa Łódzkiego dzięki Kołu Gospodyń Wiejskich oraz Sołectwu Blok Dobryszce został zgłoszony projekt nr PI031 — KINO NA LEŻAKACH „DWA POWIATY — JEDEN EKRAN”²⁵.

Na zdjęciu: uczestnicy rodzinnego piknik na placu zabaw w miejscowości Malutkie podczas jednej z zabaw przygotowanej przez organizatorów, fot. radomszczanka.pl 28/06/2025

²¹ 01.07.25.: <http://medor.endor.pl>

²² Radomsko, dnia 24 czerwca 2025 — publikacja online 01 lipca 2025: dobryszce.pl → Aktualności → Ogłoszenia

²³ publikacja online 28 czerwca 2025: radomszczanka.pl → Kultura i Rozrywka → Imprezy

²⁴ publikacja online 24 czerwca 2025: [facebook.pl](https://www.facebook.com/people/Nasza-gmina-Dobryszce/) → people → Nasza-gmina-Dobryszce

²⁵ publikacja online 9 czerwca 2025: [facebook.pl](https://www.facebook.com/people/Nasza-gmina-Dobryszce/) → people → Nasza-gmina-Dobryszce

Współczesna gmina nie rozwija się wyłącznie poprzez inwestycje infrastrukturalne czy działania instytucji. Równie istotne są inicjatywy mieszkańców, którzy z potrzeby serca, pasji i poczucia wspólnoty angażują się w życie lokalne. W gminie Dobryczyce władze doskonale rozumieją, że rozwój społeczności oraz kultywowanie dziedzictwa kulturowego wymagają aktywnego wspierania przedsięwzięć mieszkańców. Dzięki otwartości i zaangażowaniu samorządu wiele obywatelskich pomysłów mogło zostać wcielonych w życie. Wydarzenia takie jak pikniki, festiwale czy inicjatywy realizowane przez Koła Gospodyń Wiejskich lub inne NGO²⁶, są przykładami, jak wiele można osiągnąć, gdy mieszkańcy mają realne wsparcie ze strony władz — organizacyjne, promocyjne oraz finansowe. Gmina Dobryczyce nie tylko tworzy warunki do aktywności społecznej, ale operatywnie zachęca do działania poprzez lokalne konkursy, dostęp do funduszy, udział w Budżecie Obywatelskim Województwa Łódzkiego czy samą, bieżącą współpracę z organizacjami pozarządowymi. Dzięki temu mieszkańcy mogą realizować projekty integrujące lokalną społeczność, promujące tradycję, rozwijające edukację, turystykę i kulturę, ponieważ dziedzictwo to nie tylko zabytki — to również ludzie, ich inicjatywy, przekazywane z pokolenia na pokolenie zwyczaje i wartości. Władze gminy Dobryczyce dostrzegają, że bez wsparcia dla takich działań dziedzictwo lokalne może stracić swój żywy charakter. Dlatego wspieranie oddolnych działań nie jest dodatkiem — jest istotną częścią strategii rozwoju. Dobryczyce to model gminy, która łączy energię mieszkańców z odpowiedzialnością samorządu. W tej współpracy tkwi potencjał do budowania silnej, świadomej oraz zintegrowanej wspólnoty.

²⁶ NGO to skrót od angielskiego wyrażenia Non-Governmental Organization, czyli organizacja pozarządowa. Są to podmioty działające niezależnie od administracji rządowej, najczęściej non-profit, które podejmują różnorodne działania społeczne – w obszarze kultury, edukacji, ochrony środowiska, pomocy społecznej, sportu, integracji lokalnej czy praw człowieka. Organizacje pozarządowe tworzone są przez obywateli – fundacje, stowarzyszenia, koła gospodyń wiejskich, kluby sportowe czy grupy inicjatywne – i mają na celu realizację dobra wspólnego lub określonej misji społecznej, nie dla zysku. W lokalnych społecznościach, takich jak gmina Dobryczyce, NGO odgrywają kluczową rolę, aktywizując mieszkańców i wspierając rozwój oddolny dzięki projektom, wydarzeniom i codziennej pracy społecznej.

Przykłady organizacji pozarządowych (NGO) w gminie Dobryczyce:

- Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Dobryczyce „Wspólne Życie”
Działa od 2010 roku. Prowadzi projekty na rzecz rozwoju lokalnego, integracji mieszkańców i wspólnego dobra społeczności.
- Ochotnicza Straż Pożarna w Dobryczycach
Funkcjonuje jako stowarzyszenie od 1992 roku. Czynnie uczestniczy w działaniach ratowniczych, edukacyjnych i integracyjnych.
- Ochotnicza Straż Pożarna w Bloku Dobryczyce
Powstała w 2004 roku. Łączy aktywność ratowniczą z zaangażowaniem w życie społeczne miejscowości.
- Koło Gospodyń Wiejskich „Małe-Białe” (Biała Góra)
Regularnie organizuje wydarzenia lokalne, konkursy oraz inicjatywy służące integracji i podtrzymywaniu tradycji.
- Koło Gospodyń Wiejskich „Czerwone Korale” (Blok Dobryczyce)
Aktywne społecznie, zwłaszcza w czasie pandemii. Zastępowało m.in. szyciem maseczek ochronnych i udziałem w regionalnych konkursach rękodzielniczych.

Humanistyczne nastawienie — otwartości, szczodrości nie ograniczają się do niesienia wsparcia wobec swoich. Akcje inicjowane przez jednostkę samorządową przekraczają granice. Na łamach Portalu Informacyjnego Gminy oraz jej facebook’a²⁷ można prześledzić podejmowane czynności, kroki, pełne gorliwości starania, by wymienić kilka z nich: „Dobryszycy dla Ukrainy!”, warsztaty plastyczne dla dzieci z Ukrainy w świetlicy w miejscowości Borowa, uruchamianie zbiórki — Rada Parafialna wraz z OSP Dobryszycy oraz Wójt Gminy Dobryszycy z otrzymanych pieniędzy zakupiła plecaki i artykuły szkolne dla dzieci z Ukrainy uczących się w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Dobryszycach. Na podstawie wielu dowodów, nie ma przeszkód by stwierdzić, iż mieszkańcy gminy uruchamiają „indywidualne pomaganie na masową skalę”.

W aktualnej sytuacji, zaistniałej od wybuchu wojny w Ukrainie (24.02.22 r.) i niewymownie strasznych realiów, jakie niesie konflikt zbrojny, w tym położenie uchodźców oraz okoliczności z tym związane, na co zareagowała nie tylko gmina Dobryszycy, ale skupiając się na jej odcinku, można śmiało wywnioskować, iż społeczność stanęła na wysokości zdania wobec ogromu cierpienia, potrzeb, jakie zaistniały z dnia na dzień. Odpowiedzią jest nie tylko pomoc na miejscu — udzielanie wsparcia i gościny w swojej „małej ojczyźnie”, ale też dostarczenie zebranych darów z gminy Dobryszycy dla partnerskiej jednostki samorządowej w Ukrainie. Wójt — pani Małgorzata Dzwonek, wraz jedną z mieszkanki, wykazując się hartem ducha, osobiście przekazały rezultat ofiarności mieszkańców na ręce pani wóldarz Żytynia Wielkiego. Taka postawa dowodzi, iż zdobywając się na śmiały, odważny czyn podarowano wsparcie materialne, ale może przede wszystkim emocjonalne. Wydarzenie to najlepiej podsumowują słowa Wójta Małgorzaty Dzwonek skierowane do swej Ukraińskiej odpowiedniczki — Wójta Ludmiły: „mamy jedna drugą”²⁸ — krótka, żołnierska wypowiedź dająca kobiecie pokrzepienie. Nic bardziej nie może przybliżyć nam losu drugiej osoby niż choćby sama nasza obecność przy tym człowieku.

Wójt Gminy Dobryszycy — pani Małgorzata Dzwonek oraz Wójt Gminy Żytynia Wielkiego — pani Ludmiła.

²⁷ 29.03.22.: <https://pl-pl.facebook.com/pages/category/Interest/Nasza-gmina-Dobryszycy-245864785959615>

²⁸ 30.03.22.: <https://www.facebook.com/Nasza-gmina-Dobryszycy-245864785959615/videos>

Gościnność, niesienie otuchy, materialnego wsparcia potrzebującym są rezultatem postaw osób żyjących na dobryszyckiej „ojcowiźnie”. To mentalność, która mimo ewentualnych lęków czy śladowych animozji wobec sąsiadów, każe czerpać z własnych korzeni i „otwartości serca” w obliczu najstraszniejszego zagrożenia. Lokalni obywatele oraz ich przedstawiciele, władze gminy sięgają do podstaw humanitarności — siły serdeczności, mocy uczynności. Będąc w chwili najwyższej próby, przyjmując pokojowe, szlachetne podejście, dają świadectwo własnej życzliwości, szczodrości wobec drugiego człowieka, przybysza — to wyraz niematerialnego dziedzictwa kulturowego jakim mogą chlubić się Dobryszycanie*. Zrozumiałym jest, iż udzielona opieka, międzyludzkie pocieszenie, obustronne, przyjazne podejście, organizowanie się na niespotykaną dotąd skalę, a w dalszej perspektywie kontynuowanie kooperacji, afirmatywnych działań, wytrwałość, asymilacja, dają szansę na optymistyczne następstwa, bowiem należy przekuć dolę w szansę w długoterminowej perspektywie.

Za ilustrację naturalnego dziedzictwa Dobryszyc posłużą użytki leśne, które zajmują 16% struktury powierzchni gminy²⁹. Mimo, iż to niewielki odsetek, Dobryszyc niezaprzeczalnie kuszą przyrodniczymi walorami posiadając wydatny potencjał związany z terenami „zielonymi”, potencjał także turystyczny. W obrębie wyżej wymienionego areálu leśnego funkcjonuje Obszar Chronionego Krajobrazu „Doliny Widawki”, należącego do Nadleśnictwa Bełchatów. Zasięg terytorialny nadleśnictwa wynosi 28848,05 ha — z czego 12058,74 ha to jego grunty, a rejon „Doliny Widawki” liczy 265,00 ha.

Tereny takiego krajobrazu obejmują obszary chronione ze względu na uwarunkowania środowiskowe, rangę okolicy, wyodrębniający się pejzaż, niezwykłość scenerii, urozmaiconą przyrodę, heterogeniczny ekosystem, pełnienie funkcji korytarza ekologicznego oraz możliwości zaspokajania potrzeb związanych z wypoczynkiem. Są one optymalne dla lokalizowania inwestycji pobytowo-wypoczynkowych, takich jak: miejsca biwakowe, obozowe czy kempingowe, pola namiotowe, a nawet ośrodki wypoczynkowe³⁰. Zadaniem, misją utworzenia Obszaru Chronionego Krajobrazu „Doliny Widawki” jest opieka, zabezpieczenie doliny rzeki Widawki oraz jej wartościowych siedlisk i zbiorowisk roślin, dozór koryta rzeki, który stanowi naturalny ciek wodny

* Dobryszyc — Dobryszycanin — podobnie jak Radomsko — Radomszczanin, Konin — Koninianin itp.

²⁹ Według danych z roku 2002 na podstawie całego obszaru Gminy Dobryszyc — 51,1 km², zajmującego 3,54% areálu powiatu 30.03.22.: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Dobryszyc_\(gmina\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Dobryszyc_(gmina))

³⁰ Ośrodki wypoczynkowe z dobrze rozwiniętym zapleczem stanowią idealne miejsce dla osób szukających nie tylko wytchnienia, regeneracji, ale też komfortu, rozrywki i aktywności na świeżym powietrzu. Takie miejsca oferują znacznie więcej niż tylko nocleg — tworzą kompleksową przestrzeń do relaksu, rekreacji i integracji.

Co zazwyczaj obejmuje zaplecze ośrodka wypoczynkowego?

- baza noclegowa — domki letniskowe, pokoje gościnne, apartamenty
- infrastruktura rekreacyjna — place zabaw, boiska, siłownie plenerowe, baseny, strefy SPA
- zaplecze gastronomiczne — restauracje, bary, grille, altany z miejscem na ognisko
- sale i przestrzenie wspólne — do organizacji warsztatów, spotkań, wydarzeń integracyjnych
- dostęp do przyrody — lasy, jeziora, rzeki, ścieżki piesze i rowerowe w bezpośrednim sąsiedztwie
- bezpieczeństwo i udogodnienia — parkingi, monitoring, dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

na pokaznej przestrzeni oraz korytarz ekologiczny wiążący dolinę Warty z doliną Pilicy. Są to znakomite strefy, cenne przyrodniczo, o wydatnym zalesieniu, z rozlicznymi zbiornikami. Widawka odcinkami płynie przez tereny przekształcone w wyniku eksploatacji węgla brunatnego — są to sektory o potencjalnym statusie krajobrazu kulturowego. Na wyszczególnienie zasługuje „Góra Kamieński” będąca zrekultywowanym zwałowiskiem Kopalni Węgla Brunatnego Bełchatów. Dominuje ona nad przyległą równiną, zmieniając jednorodność ukształtowania pobliskiego terenu oraz urozmaicając pejzaż — panoramę otoczenia. Urokliwość scenerii dopełnia również naturalna grupa wzniesień „Borowej Góry”, która uniezwykła ową krainę na jakiej się rozpościera³¹.

Flora doliny jest niebywale, zdrowo zróżnicowana. Modyfikacje spowodowane działalnością człowieka na szczęście spowodowały niewielkie zniszczenia. Na podkreślenie zasługuje niezwykle bogactwo roślinności łąkowej, bagiennej i wodnej. Zinventaryzowano ponad 600 gatunków roślin naczyniowych³², wśród których znaczna część to rośliny chronione i rzadkie w skali kraju (!). W miejscach o sporej ekspozycji słonecznej (najczęściej na zboczach) o podłożu bogatym w węglan wapnia, występują murawy kserotermiczne³³.

Fauna doliny to w przeważającej mierze zwierzęta zintegrowane z siedliskami wodnymi oraz łąkowymi. Naturalne niecki, kotliny, zagłębienia rzeczne, ale też tereny podmokłe czy nawet mokradła są idealną ostoją dla wielu gatunków ptaków, by wymienić choćby: błotniaki stawowe, czaple siwe, derkacze, nurogęsi, żurawie. Rejon doliny stanowi również cenne refugium* występowania płazów. Odnotowano obecność kilkunastu krajowych gatunków tej grupy. Na grzęzawiskach przylegających do zalesień można spotkać swobodnie wygrzewające się zaskrońce. W rzece pływają minogi i przede wszystkim cały szereg odmian ryb, a wśród gatunków ssaków kolonizujących rewiry pojawiają się też nietoperze. Urok, piękno, obfitość przyrody „Doliny Widawki” wypada odkrywać oraz podziwiać wizytując, ponieważ żaden opis nie wyrazi w pełni jej walorów, a na pewno tylko tak da się czerpać z zdrowotnych zalet środowiska.

Integracja społeczna, partycypacja, wzrost lub podtrzymanie liczby mieszkańców, przy ich jednoczesnej produktywności, pozytywistycznej postawie, popartej ekologicznym podejściem oraz działaniem, determinuje pomyślny rozwój Gminy Dobryszce.

³¹ OChK „Dolina Widawki” | 30.03.22.: <https://belchatow.lodz.lasy.gov.pl/obszary-chronionego-krajobrazu#.YkeKDi3URR4>

³² rośliny naczyniowe — ich cechą charakterystyczną jest wykształcenie tkanki przewodzącej wodę (tzw. tkanki naczyniowej); 30.03.22.: https://pl.wikipedia.org/wiki/Rośliny_naczyniowe

³³ murawa kserotermiczna — nieleśne zbiorowisko roślinne o charakterze murawowym lub murawowo-ziółoroślowym; występują w strefach, gdzie lato jest suche oraz ciepłe; gatunki tworzące ten typ fitocenozy to głównie rośliny światłolubne i wapieniolubne.

30.03.22.: https://pl.wikipedia.org/wiki/Murawa_kserotermiczna

* refugium — ostoja, siedlisko, rezerwat

7. Analiza SWOT

TABELA 10. ANALIZA SWOT

Mocne strony	Słabe strony
— Zróżnicowanie kulturowe regionu – obecność śladów różnych grup etnicznych i religijnych na terenie gminy i w jej otoczeniu (zbieżne z zapisami strategii regionalnych). — Dogodne położenie w układzie komunikacyjnym – przez teren gminy przebiegają trasy o znaczeniu ponadlokalnym, co sprzyja potencjalnemu ruchowi turystycznemu. — Wysoka aktywność samorządu (Wójta) w zakresie promocji i wizerunku gminy, co może ułatwić rozwój projektów dziedzictwa. — Zachowane tradycyjne krajobrazy wiejskie oraz układy osadnicze – mimo braku formalnej ochrony, ich potencjał może być aktywowany w działaniach planistycznych i promocyjnych. — Dostępność wojewódzkich i krajowych programów dotacyjnych, m.in. „Łódzkie dla zabytków” oraz programy MKiDN.	— Stwierdzona w MPZP minimalna obecność zapisów konserwatorskich, brak stref ochrony archeologicznej i zapisów dot. GEZ (z wyjątkiem planu Rożny). — Zły stan techniczny części obiektów, w tym budynków dawnych gospodarczych, folwarcznej, sakralnych i drewnianych. — Postępująca degradacja krajobrazów kulturowych wskutek braku nadzoru oraz inwestycji. — Brak świadomości społecznej na temat roli dziedzictwa, niska aktywność mieszkańców w ochronie zasobów kulturowych. — Niewystarczające środki finansowe na działania z zakresu ochrony i promocji dziedzictwa – zarówno w budżecie gminy, jak i wyższych szczeblach. — Słabe powiązanie edukacji szkolnej z lokalną tożsamością kulturową – brak programów edukacyjnych w szkołach nt. dziedzictwa gminy. — Braki infrastrukturalne, w tym: niewystarczające zaplecze noclegowe i gastronomiczne; brak oferty dla turystyki weekendowej i edukacyjnej. — Silna konkurencja turystyczna i kulturowa ze strony pobliskich, lepiej rozpoznawalnych ośrodków: Radomsko, Gidle, Przedbórz, Łódź.

Źródło: opracowanie własne.

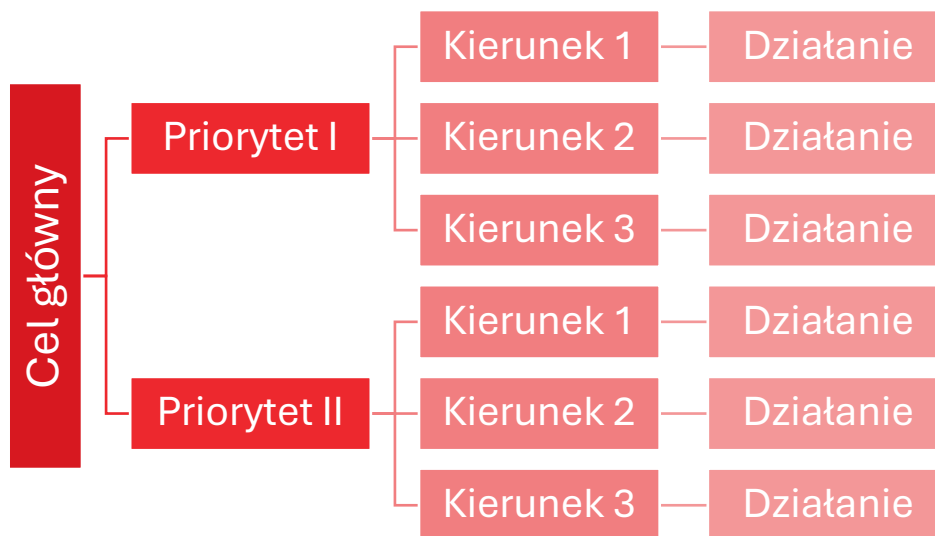
Szanse	Zagrożenia
— Uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w planowaniu przestrzennym, zwłaszcza w kontekście nowego planu ogólnego oraz integracji GEZ z dokumentami planistycznymi. — Wzrost znaczenia zabytków oraz tradycji lokalnych jako potencjału turystyki kulturowej, zgodnie z trendami w turystyce krajowej i działaniami NEB (Nowy Europejski Bauhaus). — Poprawa dostępności do zasobów dziedzictwa dzięki cyfryzacji, nowoczesnym systemom informacji turystycznej i przewodnikom interaktywnym. — Możliwość współpracy z instytucjami powiatowymi i wojewódzkimi w celu tworzenia zaplecza ekspozycyjnego i magazynowego dla zabytków ruchomych i archeologicznych. — Rozwój inicjatyw społecznych i edukacyjnych, wzmacniających postawy obywatelskie i zaangażowanie mieszkańców – m.in. poprzez działalność organizacji pozarządowych i kół gospodyń wiejskich. — Wsparcie rządowe dla małych ośrodków w ramach eliminacji „białych plam” w dostępie do kultury (działania MKiDN, NCK i samorządów wojewódzkich). — Wskazanie przez programy strategiczne (wojewódzkie i krajowe) konieczności wzmacniania ochrony dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym – m.in. poprzez rozwój GEZ, edukację kulturową, nowe narzędzia ochrony.	— Brak wystarczających środków finansowych w budżecie gminy i JST wyższego szczebla na inwestycje w kulturę i dziedzictwo. — Wysokie koszty remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, które często przekraczają możliwości finansowe właścicieli. — Duża konkurencja o zewnętrzne źródła finansowania, zwłaszcza z dużymi gminami miejskimi. — Skomplikowane i czasochłonne procedury ubiegania się o dofinansowanie, m.in. w programach MKiDN, UE czy samorządowych. — Silna konkurencja promocyjna i turystyczna ze strony sąsiednich, bardziej rozpoznawalnych gmin i miast (Radomsko, Gidle, Łódź). — Niepewność gospodarcza oraz inflacja, które ograniczają zarówno możliwości inwestycyjne gminy, jak i dostępność środków zewnętrznych, a także wpływają na wzrost kosztów realizacji projektów.

Źródło: opracowanie własne.

IV. ZAŁOŻENIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy oraz analizy SWOT, biorąc pod uwagę zasób dziedzictwa Gminy Dobryszyce oraz jego stan, a także mając świadomość niedostatecznego wykorzystania potencjału płynącego z posiadanych zasobów, wyznaczono cel główny Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dobryszyce, którym jest: „Weryfikacja i aktywizacja zasobów dziedzictwa kulturowego, ich ochrona, promocja oraz integracja z planowaniem przestrzennym i rozwojem lokalnym”. Program zakłada połączenie działań konserwatorskich z edukacją kulturową, aktywizacją społeczności lokalnej oraz wzmocnieniem mechanizmów planistycznych, organizacyjnych i finansowych wspierających opiekę nad zabytkami.

SCHEMAT 1. SCHEMAT ZAŁOŻEŃ PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Źródło: opracowanie własne

W celu jego realizacji wyznaczono dwa priorytety, dla których opracowano kierunki działań i wyznaczono działania. **Priorytet pierwszy:** „Systemowe rozpoznanie, planistyczne zabezpieczenie i etapowa rewaloryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazów kulturowych Gminy Dobryszyce”, W zasobach dziedzictwa Gminy Dobryszyce przeważają obiekty i układy nieobjęte formalną ochroną lub niedostatecznie rozpoznane – w szczególności dawna zabudowa zagrodowa, drewniana i folwarczna, relikty szkół, obiekty sakralne, cmentarze, układy ruralistyczne i krajobrazy wiejskie. Większość miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego nie zawiera zapisów ochronnych, a zapisy dotyczące dziedzictwa pojawiają się tylko w planie dla sołectwa Rożny. Brakuje stref ochrony konserwatorskiej, ekspozycyjnej i archeologicznej. Stan techniczny wielu obiektów pogarsza się. Ochrona dziedzictwa wymaga systemowej diagnozy, powiązania z dokumentami planistycznymi oraz zaprogramowania etapowych działań rewaloryzacyjnych.

TABELA 11. PRIORYTET I

Priorytet I: Systemowe rozpoznanie, planistyczne zabezpieczenie i etapowa rewaloryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazów kulturowych Gminy Dobryszyce	
Kierunki działań	Działania
1. Wdrożenie i wykorzystanie Gminnej Ewidencji Zabytków jako narzędzia ochrony i zarządzania dziedzictwem	— Udostępnienie GEZ w systemie cyfrowym – publikacja aktualnych danych ewidencyjnych w formie mapy interaktywnej lub modułu w geoportalu gminnym (z lokalizacją, fotografiami, podstawowymi informacjami).

	— Opracowanie uproszczonych wytycznych dla inwestorów i mieszkańców – np. w formie informatora, broszury lub sekcji na stronie internetowej gminy, zawierającej: interpretację skutków ujęcia w GEZ, dobre praktyki w remontach, wskazania dot. materiałów, form dachów, ogrodzeń itp. — Wykorzystanie GEZ jako narzędzia w ocenie wniosków inwestycyjnych – wdrożenie wewnętrznych procedur uwzględniających zapisy ewidencji przy uzgadnianiu decyzji o warunkach zabudowy, opiniowaniu projektów budowlanych oraz planowaniu inwestycji gminnych. — Promocja wiedzy o zasobach ujętych w GEZ – wykorzystanie danych ewidencyjnych w działaniach promocyjnych, edukacyjnych i turystycznych (np. mapy, szlaki, materiały informacyjne).
2. Wprowadzenie ochrony dziedzictwa do dokumentów planistycznych	— Zintegrowanie GEZ z dokumentami planistycznymi – wprowadzenie obiektów ujętych w ewidencji do uwarunkowań planu ogólnego gminy oraz aktualizowanych MPZP, z uwzględnieniem zapisów ochronnych i ograniczeń inwestycyjnych. — Wskazanie i ustanowienie stref ochrony ekspozycji, osi widokowych, reliktyw układów ruralistycznych oraz obszarów potencjalnych badań archeologicznych. — Wprowadzenie do MPZP wytycznych dot. formy zabudowy, materiałów, dachów i ogrodzeń (standardy estetyczne). — Stosowanie klauzul o „dobrym sąsiedztwie” w zapisach planistycznych na terenach historycznych.
3. Rewaloryzacja i poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych	— Opracowanie planów rewaloryzacji dla wybranych obiektów o wysokim potencjale (np. budynki publiczne, młyny, dawne szkoły, obiekty sakralne). — Wsparcie właścicieli obiektów ujętych w GEZ w pozyskiwaniu środków z programów „Łódzkie dla zabytków”, MKiDN, funduszy unijnych. — Przygotowanie programu lokalnych dotacji konserwatorskich, jeśli budżet i prawo miejscowe na to pozwolą. — Współpraca z WKZ, muzeami i organizacjami pozarządowymi w zakresie nadzorów, ekspertyz i doradztwa technicznego.

Źródło: opracowanie własne

Priorytet drugi: „Wzmacnianie tożsamości lokalnej oraz upowszechnianie dziedzictwa kulturowego Gminy Dobryszyce poprzez działania edukacyjne, promocyjne i społeczne”. Dziedzictwo kulturowe Gminy Dobryszyce, mimo stosunkowo ograniczonej liczby obiektów wpisanych do rejestru, posiada istotne znaczenie dla lokalnej tożsamości. Dotyczy to zarówno materialnych śladów historii (np. budynki użyteczności publicznej, obiekty sakralne, relikty przemysłowe, układy wsi), jak i niematerialnych przejawów dziedzictwa – wspomnień, tradycji, zwyczajów, lokalnych inicjatyw i pamięci o dawnych wydarzeniach. Obecnie dziedzictwo to nie jest w wystarczającym stopniu eksponowane ani wykorzystywane jako zasób rozwojowy. Brakuje działań informacyjnych, edukacyjnych i promocyjnych adresowanych do mieszkańców, szkół, organizacji i odwiedzających gminę.

Z przeprowadzonej analizy wynika niska świadomość społeczna roli dziedzictwa kulturowego, niedostateczne powiązania edukacji z historią lokalną oraz ograniczone zaangażowanie mieszkańców w działania ochronne. Jednocześnie dostępność narzędzi cyfrowych, rosnące zainteresowanie tożsamością lokalną oraz aktywność wybranych organizacji i liderów wiejskich (np. KGW) dają możliwość zmiany tego stanu.

TABELA 12. PRIORYTET II

Priorytet II: Wzmacnianie tożsamości lokalnej oraz upowszechnianie dziedzictwa kulturowego Gminy Dobryszyce poprzez działania edukacyjne, promocyjne i społeczne	
Kierunki działań	Działania
1. Edukacja i budowanie świadomości kulturowej	— Wprowadzenie do szkół elementów edukacji lokalnej opartej na historii miejscowości, tradycjach i dziedzictwie materialnym w formie zajęć dodatkowych, projektów lub konkursów. — Organizacja warsztatów, spacerów tematycznych, lekcji terenowych dla uczniów i nauczycieli, realizowanych we współpracy z biblioteką, seniorami, regionalistami. — Opracowanie materiałów edukacyjnych (foldery, zeszyty ćwiczeń, pakiety edukacyjne) przybliżających młodszym mieszkańcom historię gminy i wybranych obiektów.
2. Promocja dziedzictwa i udostępnianie zasobów	— Stworzenie ogólnodostępnej, cyfrowej mapy zabytków gminy z lokalizacjami, fotografiami, opisami i odniesieniami do historii miejscowości. — Opracowanie i wdrożenie szlaków tematycznych: pieszych, rowerowych, rodzinnych – np. „Szlak historycznych szkół”, „Szlak śladów kolei”, „Kapliczki Dobryszyc”. — Promowanie dziedzictwa w materiałach informacyjnych gminy (strona internetowa, media społecznościowe, wydawnictwa papierowe), z uwzględnieniem estetyki i spójności przekazu.
3. Wzmacnianie aktywności społecznej wokół dziedzictwa	— Wspieranie inicjatyw oddolnych (np. kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń, grup sąsiedzkich) na rzecz ochrony i popularyzacji

**Priorytet II: Wzmacnianie tożsamości lokalnej oraz upowszechnianie dziedzictwa kulturowego
Gminy Dobryczyce poprzez działania edukacyjne, promocyjne i społeczne**

Kierunki działań	Działania
	lokalnego dziedzictwa – poprzez konkursy, mikrogranty, wspólne działania. — Organizacja cyklicznych wydarzeń (np. dni dziedzictwa, festyny lokalne z wątkiem historycznym, wystawy plenerowe), w których dziedzictwo staje się osią narracyjną wydarzenia. — Dokumentowanie i archiwizowanie wspomnień mieszkańców w postaci lokalnego archiwum społecznego (np. fotografie, nagrania audio, wywiady z seniorami). — Nawiązanie współpracy z instytucjami powiatowymi i wojewódzkimi (muzea, domy kultury, biblioteki) w zakresie ekspozycji dziedzictwa oraz wsparcia metodycznego i organizacyjnego.

Źródło: opracowanie własne

V. ZARZĄDZANIE PROGRAMEM

1. Realizatorzy i podmioty współpracujące we wdrażaniu programu

Realizatorami Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dobryszyce są w głównej mierze władze gminy. Możliwe jest również przekazanie części zadań i środków instytucjom kultury, kościołom oraz organizacjom pozarządowym, które działać będą w imieniu władz samorządowych. Zadania realizowane w ramach realizacji Programu mogą być wykonywane na zasadzie partnerstwa lub niezależności i samodzielności, kierując się zasadą subsydiarności.

SCHEMAT 2. PODMIOTY ZAANGAŻOWANE WE WDRAŻANIE PROGRAMU.

Urząd Gminy:

- Odpowiedzialny za koordynację i nadzór nad realizacją programu, przygotowywanie dokumentacji oraz podejmowanie działań administracyjnych związanych z ochroną zabytków na terenie gminy.

Konserwator Zabytków:

- Pełni rolę eksperta ds. ochrony zabytków i udziela konsultacji w sprawach związanych z konserwacją, restauracją i użytkowaniem zabytków na terenie gminy.

Organizacje pozarządowe:

- Mogą współpracować z urzędem miasta w zakresie promocji, edukacji oraz działań na rzecz ochrony i rewitalizacji zabytków.

Lokalne instytucje kulturalne:

- Mogą być zaangażowane w organizację wydarzeń kulturalnych, wystaw, warsztatów czy konkursów promujących dziedzictwo kulturowe gminy.

Spółeczność lokalna:

- Odgrywa kluczową rolę w identyfikacji, ochronie i promocji lokalnych zabytków poprzez aktywny udział w działaniach rewitalizacyjnych, pielęgnacji tradycji oraz dbaniu o dziedzictwo kulturowe swojej miejscowości, w tym szczególnie społeczni opiekunowie zabytków i miłośnicy zabytków.

Sektor prywatny:

- Firmy, przedsiębiorstwa oraz fundusze prywatne mogą współpracować z miastem poprzez sponsoring, udzielanie dotacji lub realizację projektów inwestycyjnych, które przyczyniają się do ochrony i rewitalizacji zabytków.

Źródło: Opracowanie własne.

2. Źródła finansowania działań

Aby zrealizować założenia Programu, konieczne jest zapewnienie odpowiednich źródeł finansowania. Środki pochodzące z budżetów gminy mogą okazać się niewystarczające, dlatego warto poszukać wsparcia zewnętrznego, pochodzącego z różnych programów i projektów, zarówno na poziomie wyższych jednostek administracyjnych, takich jak województwo, kraj, jak i Unia Europejska.

Schemat 3. Formy finansowania realizacji programu.

Dotacje i granty:

- Organizacje rządowe, lokalne instytucje kulturalne oraz fundacje często udzielają dotacji na projekty związane z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego

Dotacje z UE:

- Programy i fundusze Unii Europejskiej mogą być wykorzystane na finansowanie projektów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza w ramach programów wspierających rozwój lokalny i regionalny

Turystyka i sponsoring:

- Wpływy z turystyki, zwłaszcza w miejscach o znaczeniu historycznym, mogą być wykorzystane na finansowanie remontów i promocję zabytków. Ponadto, firmy mogą być zainteresowane sponsoringiem zabytków w celu zwiększenia swojej widoczności i prestiżu

Crowdfunding:

- Platformy crowdfundingowe mogą być wykorzystane do pozyskiwania środków na remonty zabytków poprzez zaangażowanie społeczności lokalnej i entuzjastów dziedzictwa kulturowego.

Partnerstwa publiczno-prywatne:

- Współpraca między sektorem publicznym a prywatnym może przynieść dodatkowe środki finansowe na projekty zabytkowe. Firmy mogą przyczynić się do finansowania remontów i modernizacji w zamian za korzyści promocyjne lub korzyści podatkowe.

Przychody własne:

- Niektóre zabytki mogą generować przychody ze sprzedaży biletów wstępu, wynajmu przestrzeni na wydarzenia lub sklepów z pamiątkami, które mogą być reinwestowane w dalsze prace konserwatorskie i promocję

Źródło: Opracowanie własne.

Unijne

Program regionalny - Fundusze europejskie dla Łódzkiego 2021-2027

W ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021–2027, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, zaplanowano, że program będzie realizował cele polityki spójności, ukierunkowując dotacje m.in. na działania związane z ochroną i adaptacją zasobów dziedzictwa kulturowego. Wsparciem objęte są inwestycje przeciwdziałające degradacji zabytków i poprawiające ich stan techniczny oraz dostępność. Program kładzie nacisk na przywracanie wartości obiektom i zespołom zabytkowym poprzez nadanie im nowych funkcji lub rozwój dotychczasowych – służących celom społecznym, kulturalnym, edukacyjnym i turystycznym.

W ramach programu możliwe jest także finansowanie zadań w zakresie:

- rewaloryzacji przestrzeni publicznych o wartościach kulturowych w zabytkowych układach urbanistycznych i ruralistycznych,
- zwiększenia dostępności zasobów kultury (również poprzez cyfryzację i nowoczesne narzędzia informacji),
- tworzenia lub adaptacji instytucji kultury działających w zabytkach,

- promocji dobrych praktyk zgodnych z ideą Nowego Europejskiego Bauhausu, aktywizujących lokalne społeczności i zwiększających udział mieszkańców w kulturze.
- Działania te realizowane są w ramach Priorytetu V: Fundusze europejskie dla rozwoju lokalnego w Łódzkiem oraz działania 5.5. Kultura i turystyka.

Kreatywna Europa

Kolejnym źródłem finansowania jest program **Kreatywna Europa**, którego celem jest zapewnienie wsparcia finansowego dla sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego, realizowany przez Unię Europejską. W ramach edycji na lata 2021-2027 program przeznaczył 2,4 mld euro na finansowanie projektów w obszarze kultury i sztuki.

Program ma na celu promowanie różnorodności kulturowej i dziedzictwa europejskiego, rozwijanie kompetencji zawodowych oraz zwiększanie dostępu do kultury i dzieł audiowizualnych dla publiczności w Europie. Jest realizowany poprzez trzy główne komponenty: MEDIA, Kultura oraz międzysektorowy.

Komponent MEDIA jest kluczowym wsparciem dla sektora audiowizualnego w Europie, skupiając się na wzmocnieniu jego zdolności i promocji transnarodowego obiegu europejskich dzieł audiowizualnych. Obejmuje producentów filmów i gier komputerowych, dystrybutorów, organizatorów festiwali, oraz inicjatywy edukacyjne. Popiera tworzenie sieci profesjonalistów, adaptację do digitalizacji oraz rozwój potencjału firm. Priorytetem jest ułatwianie koprodukcji, promocja projektów na rynkach krajowych i międzynarodowych, wspieranie dystrybucji kinowej i internetowej, oraz budowanie widowni dla dzieł europejskich. W nowej edycji programu Kreatywna Europa 2021-2027, duży nacisk zostanie położony na wsparcie sektora w związku z pandemią COVID-19, wzmacnianie współpracy międzynarodowej oraz promowanie zrównoważonego rozwoju i równości płci w sektorze.

Tabela 13. Schematy dofinansowania w komponencie MEDIA

Schemat dofinansowania	Warunki	Klaster
European Co-Development	O dofinansowanie mogą ubiegać się firmy, których głównym celem i działalnością jest produkcja audiowizualna.	CONTENT
European Slate Development	WNIOSKODAWCA MUSI UDOWODNIĆ, ŻE:	
European Mini-Slate Development	✓ od 2017 r. wyprodukował utwór referencyjny – animowany, dokumentalny lub fabularny (film lub	

Schemat dofinansowania	Warunki	Klaster
	serial) o łącznej długości 24 minut (w przypadku projektów nielinearnych limity te nie obowiązują), który był dystrybuowany w kinach, nadawany w telewizji lub na platformach cyfrowych w przynajmniej 3 krajach innych niż kraj wnioskodawcy do dnia upływu terminu składania wniosków; ✓ dystrybucja lub emisja utworu referencyjnego muszą mieć charakter komercyjny; pokazy podczas festiwali nie są akceptowane jako dystrybucja komercyjna; ✓ firma wnioskodawcy była jedyną firmą produkującą albo – w przypadku koprodukcji – firma wnioskodawcy była większościowym koproducentem w planie finansowania lub producentem delegowanym lub nazwisko dyrektora generalnego firmy albo jednego z jej udziałowców zostało wymienione na ekranie w napisach końcowych jako nazwisko producenta lub producenta delegowanego.	
TV and Online Content	O dofinansowanie mogą ubiegać się firmy, których głównym celem i działalnością jest produkcja audiowizualna.	
Video Games and Immersive Content Development	Wnioski mogą składać firmy będące producentami/developerami gier wideo, firmy oferujące development oprogramowania służącego rozrywce – studia XR (extended reality) oraz firmy zajmujące się produkcją audiowizualną, zarejestrowane w krajach uczestniczących w komponencie MEDIA i będące w bezpośrednim lub większościowym posiadaniu obywateli tych krajów. Wnioskodawca musi udowodnić, że: ✓ wyprodukował lub przeprowadził development gry lub projektu immersyjnego, które były komercyjnie	

Schemat dofinansowania	Warunki	Klaster
	dystrybuowane w okresie od 1 stycznia 2021 r. do daty złożenia wniosku; ✓ posiada większość praw autorskich do projektu, który będzie realizować (należy przedstawić odpowiednie umowy); ✓ w przypadku adaptacji (np. dzieła literackiego, audiowizualnego, komiksu itp.) posiada większość związanych z nią praw.	
Markets & Networking	Firmy prywatne, organizacje niekomercyjne, stowarzyszenia, fundacje, NGO, samorządy itp., które są zarejestrowane w jednym z krajów uczestniczących w komponencie MEDIA, a ich właścicielem lub głównym udziałowcem musi być obywatel jednego z tych krajów.	BUSINESS
European Film Distribution	Europejski dystrybutor kinowy, posiadający prawa do filmów w danym kraju, prowadzący dystrybucję kinową (ustalona data premiery, zaplanowana, kontrolowana i przeprowadzona kampania dystrybucyjna i promocyjna), zaangażowany w działania komercyjne zmierzające do znalezienia szerokiej widowni dla filmów wyświetlanych w kinach. Firmy zarejestrowane i działające w jednym z krajów uczestniczących w komponencie MEDIA i będące w większościowym lub całkowitym posiadaniu obywateli tych krajów.	
European Film Sales	Firmy prywatne, organizacje niekomercyjne, stowarzyszenia, fundacje, NGO, samorządy itp., które są zarejestrowane w jednym z krajów uczestniczących w komponencie MEDIA, a ich właścicielem lub głównym udziałowcem musi być obywatel jednego z tych krajów.	
Innovative Tools and Business Models		
MEDIA 360°		

Schemat dofinansowania	Warunki	Klaster
Networks of European Cinemas	Europejskie kina niezależne, które tworzą sieć składającą wniosek, mogą otrzymać wsparcie finansowe na przeprowadzenie kwalifikowalnych działań. Kwalifikowalnymi członkami sieci mogą być wyłącznie europejskie kina niezależne, które: ✓ wyświetlają europejskie filmy w pierwszym okresie ich wyświetlania, tj. w ciągu dwunastu miesięcy od daty krajowej premiery danego filmu. Kwalifikowalne mogą być też kina, które przeznaczają nie więcej niż 30% swoich pokazów na retrospektywy lub powtórne wyświetlenia; ✓ posiadają system sprzedaży biletów i raportowania liczby wejść; ✓ posiadają przynajmniej jeden ekran i 70 miejsc siedzących; ✓ oferują przynajmniej 300 pokazów rocznie w przypadku kin posiadających jeden ekran oraz przynajmniej 520 pokazów rocznie w przypadku kin posiadających więcej niż jeden ekran, z zastrzeżeniem, że są to kina funkcjonujące przez przynajmniej 6 miesięcy w roku – kina funkcjonujące przez okres krótszy niż 6 miesięcy w roku (kina letnie, plenerowe) muszą oferować przynajmniej 30 pokazów w miesiącu; ✓ miało co najmniej 20 000 widzów w roku poprzedzającym zgłoszenie członkostwa.	AUDIENCE
European Festivals	Schemat jest otwarty dla sieci europejskich festiwali składających się koordynatora oraz co najmniej 3 organizacji członkowskich. Nie więcej niż 20% członków sieci (w tym podmiot koordynujący) może pochodzić z tego samego kraju. FESTIWAL SPEŁNIA KRYTERIA, JEŚLI:	

Schemat dofinansowania	Warunki	Klaster
	✓ w swoim programie zawiera europejskie utwory audiowizualne, które są wyświetlane szerokiej widowni, jak również akredytowanym międzynarodowym profesjonalistom i prasie; ✓ ma sformułowany regulamin oraz jasne zasady selekcji; ✓ jego repertuar w minimum 50% stanowią niekrajowe filmy europejskie, pochodzące z co najmniej 15 krajów uczestniczących w komponencie MEDIA.	
European VoD Networks and Operators	Platforma wideo na żądanie (VoD) to podmiot umożliwiający osobom fizycznym wybieranie utworów audiowizualnych z centralnego serwera do oglądania na zdalnym ekranie poprzez przesyłanie strumieniowe i/lub pobieranie. Kwalifikują się platformy VoD oferowane przez nadawców i dostawców usług internetowych. Wnioskodawca musi przedstawić katalog lub katalog zbiorczy (w przypadku kilku partnerów zaangażowanych w konsorcjum), w skład, którego wchodzi: ✓ co najmniej 500 dostępnych utworów audiowizualnych; ✓ co najmniej 30% utworów audiowizualnych z krajów uczestniczących w komponencie MEDIA; ✓ katalog zawierać utwory audiowizualne z co najmniej 5 krajów uczestniczących w komponencie MEDIA, reprezentujących co najmniej 5 różnych języków urzędowych Unii Europejskiej.	
Films on the Move	O dofinansowanie może ubiegać się firma, która jest europejskim (zarejestrowanym i działającym w jednym z krajów komponentu MEDIA i prowadzonym przez obywatela jednego z tych państw) agentem sprzedaży wyspecjalizowanym w komercyjnej eksploatacji filmu przez	

Schemat dofinansowania	Warunki	Klaster
	marketing i sprzedaż licencji dystrybutorom lub innym firmom wprowadzającym film za granicą. Agent sprzedaży musi też mieć podpisaną międzynarodową umowę sprzedaży zapewniającą prawa do sprzedaży filmu do co najmniej 15 krajów uczestniczących w MEDIA.	
Subtitling of Cultural Content	W ramach zadania muszą zostać przygotowane napisy do co najmniej 300 godzin wysokiej jakości różnorodnych europejskich treści kulturowych i reportażowych, w co najmniej 5 językach krajów uczestniczących w komponencie MEDIA oraz rozpowszechnianie online tych napisów w co najmniej 20 krajach (w tym co najmniej 5 krajach uczestniczących w komponencie MEDIA, reprezentujących różne języki). Utwory objęte działaniem muszą mieć wysoką kulturową wartość dodaną (na przykład mogą obejmować filmy fabularne, seriale telewizyjne, filmy dokumentalne, magazyny telewizyjne i programy o wymiarze kulturowym poruszające różnorodne tematy, takie jak historia, podróże, śledztwa, sztuka, kultura, nauka, geopolityka i społeczeństwo).	

Komponent Kultura stanowi integralną część Programu Kreatywna Europa, dedykowaną zarówno instytucjom publicznym, jak i prywatnym organizacjom oraz innym podmiotom z sektorów kultury i kreatywnego. Jego głównym celem jest promowanie europejskiej kultury i sztuki poprzez zwiększanie mobilności artystów i dzieł kultury, rozwijanie współpracy międzynarodowej, budowanie europejskiej widowni oraz adaptowanie sektorów kultury i kreatywnych do nowych technologii cyfrowych i innowacji.

W ramach Komponentu Kultura można ubiegać się o dofinansowanie w ramach czterech obszarów grantowych:

Projekty współpracy europejskiej.

Obszar grantowy, który wspiera działania kulturalne oparte na współpracy międzynarodowej podmiotów z sektora kultury i/lub kreatywnego. Ich celem jest międzynarodowy obieg dzieł i twórców, budowanie publiczności oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę. Projekty te przyczyniają się również do zmniejszenia śladu węglowego sektorów, cyfryzacji, wdrażania technologii w kulturze, budowania potencjału sektorów oraz rozwoju poszczególnych dziedzin, takich jak architektura czy dziedzictwo kulturowe.

Projekty te mają realizować jedną z następujących kategorii:

- Transnarodowe tworzenie i obieg europejskich dzieł i artystów poprzez współpracę ponadnarodową, zwiększającą europejski wymiar procesu artystycznego i twórczego.
- Innowacje, które stanowią narzędzie niezbędne dla rozwoju sektora i jego konkurencyjności, obejmujące rozwój i eksperymentowanie z nowymi praktykami lub modelami.

Projekty muszą także realizować co najmniej jeden z poniższych priorytetów:

- Zwiększenie dostępu do kultury i uczestnictwa w niej, jak również zaangażowanie publiczności.
- Promowanie i wzmacnianie integracji społecznej w kulturze poprzez dialog międzykulturowy oraz wsparcie osób niepełnosprawnych, należących do mniejszości i grup marginalizowanych.
- Przyczynianie się do Europejskiego Zielonego Ładu, w tym Nowego Europejskiego Bauhausu, poprzez praktyki przyjazne dla środowiska i podnoszenie świadomości ekologicznej.
- Pełne wykorzystanie nowych technologii w celu zwiększenia konkurencyjności sektorów kultury i kreatywnych oraz przyspieszenie ich cyfrowej transformacji.
- Budowanie współpracy transnarodowej w ramach europejskiego sektora kultury i kreatywnego, włączając zachęcanie organizacji lokalnych do działań na poziomie międzynarodowym.

Priorytetem rocznym na 2024 rok jest wsparcie ukraińskiego sektora kultury i kreatywnego, mające na celu odpowiedź na konsekwencje wojny w Ukrainie poprzez wspieranie ukraińskich organizacji kulturalnych i artystów oraz przygotowanie do powojennej odbudowy sektora.

Wsparcie obiegu literatury europejskiej – nabór trwa do 16 kwietnia 2026 r.

Obszar grantowy, który wspiera działania związane z tłumaczeniem, publikacją, dystrybucją i promocją utworów literackich, powstał w ramach programu Kreatywna Europa - komponent Kultura. Jego celem jest zwiększenie dostępu do wysokiej klasy literatury europejskiej oraz wsparcie kulturowej i językowej różnorodności w Unii Europejskiej i poza nią. Projekty w tym obszarze mają na celu wzmocnienie międzynarodowego obiegu i różnorodności europejskich dzieł literackich poprzez tłumaczenia z rzadziej używanych języków, dotarcie do nowych odbiorców, zwłaszcza młodych ludzi, oraz wzmocnienie konkurencyjności sektora książki, zachęcając do współpracy księgarnie i biblioteki. Dodatkowo, projekty muszą przestrzegać zasady godziwego wynagrodzenia pisarzy i tłumaczy oraz uwzględniać dostarczanie ukraińskim uchodźcom i przesiedleńcom europejskich lub ukraińskich książek w języku ukraińskim. Kluczowe elementy projektów obejmują wkład w różnorodność literatury, strategię dystrybucji i promocji, wzmocnianie współpracy w sektorze oraz poszanowanie zasady uczciwego wynagradzania. Projekty muszą także uwzględniać tematy przekrojowe, takie jak inkluzywność, równość płci i ochrona środowiska naturalnego, zgodnie z zasadami programu Kreatywna Europa 2021-2027.

Platformy europejskie – nabór wniosków jest cykliczny, przy obecnych założeniach będzie trwał do roku 2027.

Obszar grantowy wspiera międzynarodowe projekty, które głównie koncentrują się na zwiększeniu widoczności i rozpowszechnianiu talentów wschodzących europejskich artystów oraz ich dzieł zarówno w Europie, jak i poza nią. Oprócz tego, projekty mają na celu wspieranie obiegu twórców i ich prac, wzmocniając ich rozpoznawalność i widoczność zarówno w Europie, jak i na arenie międzynarodowej. Istotnym aspektem jest także zwiększenie dostępu do kultury i sztuki oraz promowanie uczestnictwa w życiu kulturalnym poprzez budowanie i rozwój publiczności oraz tworzenie nowych i zrównoważonych przestrzeni kultury i sztuki, w tym uwzględnienie aspektów związanych z zieloną transformacją sektorów kultury i kreatywnego.

Projekty te powinny być zgodne z polityką kulturalną UE, ze szczególnym uwzględnieniem warunków pracy artystów. Priorytetowe działania platform europejskich obejmują wspieranie wschodzących talentów w dziedzinie kultury, zwiększanie uczestnictwa w kulturze, wzmocnianie współpracy kulturalnej w UE i poza nią oraz wsparcie wykorzystania nowych technologii w sektorze kultury.

Zgodnie z wymaganiami formalnymi, platformy te powinny opracować wspólną strategię artystyczną oraz dążyć do wypracowania "europejskiej" marki. Projekt powinien również zapewnić wsparcie co najmniej 50 wschodzących artystów rocznie, a co najmniej 70% przyznanej kwoty rocznie powinno

być przeznaczone na program artystyczny. Platformy europejskie powinny również dążyć do rozwoju i kontynuacji projektu, budując silną pozycję i zwiększając liczbę swoich członków na dłuższą metę.

Sieci europejskie - nabór wniosków jest cykliczny, przy obecnych założeniach będzie trwał do roku 2027

Obszar grantowy wspiera projekty realizowane przez międzynarodowe sieci współpracy kulturalnej, które mają na celu zwiększenie zdolności europejskich sektorów kultury i kreatywnego do promowania i wspierania młodych talentów, innowacji oraz przyczyniania się do rozwoju sektora, włącznie z tworzeniem nowych miejsc pracy.

Priorytetowymi działaniami sieci są promowanie sprawiedliwego, równego i różnorodnego sektora kultury, walka z dyskryminacją oraz wspieranie celów Europejskiego Zielonego Ładu. Projekty powinny skupić się przynajmniej na jednym z poniższych priorytetów:

- Zwiększenie dostępu do kultury i uczestnictwa w niej, włącznie z zaangażowaniem i rozwojem publiczności.
- Budowanie potencjału w europejskim sektorze kultury i kreatywnym poprzez zachęcanie organizacji do działań na poziomie międzynarodowym.
- Wkład w Europejski Zielony Ład, zwłaszcza poprzez propagowanie bardziej zrównoważonych praktyk w sektorze.
- Pomoc europejskim sektorom kultury i kreatywnym w wykorzystaniu nowych technologii w celu zwiększenia konkurencyjności.

Działania te obejmują rozwój współpracy międzynarodowej, transfer wiedzy, współtworzenie nowych rozwiązań oraz upowszechnianie dobrych praktyk na poziomie europejskim.

Komponent międzysektorowy w ramach programu Kreatywna Europa stanowi istotne wsparcie dla międzynarodowych inicjatyw, które opierają się na partnerskiej współpracy organizacji i instytucji z różnych sektorów, takich jak kultura, sektor kreatywny i audiowizualny. Jego głównym celem jest promowanie nowatorskich podejść i rozwiązań, które integrują te sektory w celu tworzenia, udostępniania, dystrybucji i promocji treści kulturalnych.

Poprzez wspieranie eksperymentalnych podejść i wdrażanie innowacyjnych technologii, komponent międzysektorowy stawia na rozwój twórczości kulturowej, z uwzględnieniem jej potencjału rynkowego. Dodatkowo, wspiera działania mające na celu zachowanie pluralizmu mediów informacyjnych oraz promowanie transnarodowej współpracy politycznej w obszarze kultury i sztuki.

W ramach Komponentu międzysektorowego można ubiegać się o dofinansowanie w ramach czterech obszarów grantowych:

Creative innovation lab – nabór wniosków jest cykliczny, przy obecnych założeniach będzie trwał do roku 2027

Ten schemat ma na celu wsparcie rozwoju innowacyjnych narzędzi, modeli i rozwiązań cyfrowych, które znajdą zastosowanie zarówno w sektorze audiowizualnym, jak i w innych sektorach kultury i kreatywnych.

Cele schematu obejmują wspieranie konkurencyjności, współpracy, obiegu, widoczności, dostępności, różnorodności i zwiększania liczby odbiorców we wszystkich sektorach kultury i kreatywnych.

Projekty muszą skupiać się na jednym lub kilku z następujących tematów:

1. Virtual Worlds: Rozwijanie nowych środowisk promocji europejskich treści oraz zwiększenie zaangażowania widowni i konkurencyjności branży treści cyfrowych w Europie.
2. Innowacyjne narzędzia biznesowe: Opracowywanie narzędzi umożliwiających produkcję, finansowanie, dystrybucję lub promocję, wykorzystujących nowe technologie (np. sztuczną inteligencję, big data, blockchain, światy wirtualne, NFT itp.), przy jednoczesnym zapewnieniu przejrzystości i uczciwego wynagradzania twórców i artystów.
3. Gromadzenie i analiza danych: Wykorzystanie danych do przewidywania trendów w tworzeniu treści i rozwoju widowni, poprawiając jakość serwisów subskrybowanych i zwiększając wartość treści kultury europejskiej dostępnych online.
4. Działania proekologiczne: Opracowywanie działań mających na celu zmniejszenie wpływu na środowisko sektora audiowizualnego i innych sektorów kultury, zgodnie z inicjatywą Europejskiego Zielonego Ładu i nowego europejskiego Bauhausu.

Poprzez te działania, schemat wspiera innowacyjne podejścia do promowania i rozwijania europejskich treści kulturowych w cyfrowym środowisku oraz promuje zrównoważony rozwój sektora kultury i kreatywnego.

News – monitoring and defending media freedom and pluralism.

Grant bezpośredni na dalszy rozwój Media Pluralism Monitor (MPM) – narzędzia służącego ocenie zagrożeń dla pluralizmu mediów w Unii Europejskiej. MPM wykorzystuje różnorodne wskaźniki, które obejmują aspekty prawne, gospodarcze oraz społeczno-demograficzne, umożliwiając kompleksową analizę tej kwestii.

News – journalism partnerships – nabór wniosków jest cykliczny, przy obecnych założeniach będzie trwał do roku 2027

Wsparcie działań związanych z ochroną wolności prasy, jej pluralizmu oraz rozwojem umiejętności korzystania z mediów, szczególnie w kontekście przeciwdziałania dezinformacji w Internecie, stanowi istotny element tego programu.

Kwalifikujące się działania:

Temat 1: Partnerstwa dziennikarskie - Współpraca

Projekty mogą mieć na celu rozwijanie lepszych modeli biznesowych i sposobów monetyzacji, eksperymentowanie z nowymi strategiami dotarcia do większej liczby odbiorców, budowanie społeczności i strategii marketingowych, tworzenie wspólnych standardów zawodowych i technologicznych, rozwój nowych modeli redakcyjnych oraz sieciowania redakcji i innych form współpracy między mediami informacyjnymi w UE. W kontekście treści, projekty mogą dążyć do poprawy efektywności i jakości relacji dziennikarskich poprzez innowacyjną współpracę dziennikarską, testowanie nowych metod i formatów produkcji oraz propagowanie wysokich standardów produkcji medialnej poprzez wymianę najlepszych praktyk.

Temat 2: Partnerstwa dziennikarskie - Pluralizm

Działania w ramach tego tematu powinny skupić się na sektorach mediów informacyjnych mających istotne znaczenie dla demokracji i aktywnego udziału obywatelskiego, takich jak media lokalne i regionalne, dziennikarstwo niezależne i śledcze, oraz podmioty dostarczające informacje istotne dla interesu publicznego. Projekty powinny koncentrować się na innowacyjnych rozwiązaniach finansowania niezależnych mediów oraz aktywnych podmiotów w tych sektorach, wspierając rozwój, dostępność i zasięg informacji oraz zwiększając zaangażowanie odbiorców i budując społeczności wokół niezależnych mediów.

News – media literacy – nabór wniosków jest cykliczny, przy obecnych założeniach będzie trwał do roku 2027

To podejście opiera się na wspieraniu umiejętności korzystania z mediów, co ma na celu rozwój krytycznego myślenia i zdolności analitycznych obywateli wobec mediów, a także przeciwdziałanie dezinformacji. Wspiera się innowacyjne inicjatywy transgraniczne i społecznościowe, które mają na

celu poprawę umiejętności korzystania z mediów w zmiennym krajobrazie mediów cyfrowych, biorąc pod uwagę różnorodność zachowań użytkowników w różnych grupach wiekowych.

Projekty kwalifikują się, jeśli obejmują co najmniej dwa z następujących obszarów:

1. Dzielenie się i rozwijanie najlepszych praktyk w zakresie umiejętności korzystania z mediów, uwzględniających zmieniający się ekosystem medialny oraz promowanie współpracy międzyregionowej w Europie.
2. Opracowywanie interaktywnych narzędzi internetowych w celu rozwiązania aktualnych i przyszłych wyzwań mediów, w tym dezinformacji.
3. Tworzenie materiałów i narzędzi umożliwiających obywatelom krytyczne podejście do mediów, rozpoznawanie dezinformacji i skuteczną reakcję na nią.
4. Rozwój umiejętności korzystania z mediów dostosowanych do zmieniającego się środowiska medialnego, w tym technik manipulacyjnych i produkcji mediów opartych na sztucznej inteligencji.

Możliwe rodzaje działań to m.in.: tworzenie i dystrybucja wielojęzycznych i wielokulturowych materiałów, opracowywanie narzędzi dla obywateli i trenerów, rozwój innowacyjnych rozwiązań technologicznych, szkolenia dla obywateli i nauczycieli oraz organizacja wydarzeń publicznych i warsztatów.

Krajowe

Finansowanie ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Do głównych instytucji dysponujących środkami, które umożliwiają realizację działań związanych z opieką nad zabytkami, należą Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzki Konserwator Zabytków oraz organy stanowiące, takie jak gminy, powiaty i samorządy województw. Jedną z form finansowania może być dotacja udzielona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na dofinansowanie prac związanych z konserwacją zabytku. O taką dotację mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, takie jak osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, które są właścicielami lub posiadaczami zabytków wpisanych do rejestru lub posiadające takie zabytki w trwałym zarządzie. Dotacja celowa z budżetu państwa może zostać przyznana na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych związanych z zabytkiem. Minimalna kwota wnioskowanej dotacji, na przykład w ramach programu MKiDN "Ochrona Zabytków", wynosi 25 000 złotych. Dotacja ta może pokryć nawet do 100% nakładów, w zależności od rangi lub stanu zabytku.

Od 2005 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza **roczne** nabory do programów, z których finansowane są zadania z zakresu kultury, podobnie jak w przypadku programu „Ochrona Zabytku” można się ubiegać o środki z programów:

Program	Cel programu
Badanie polskich strat wojennych	Strategicznym celem programu jest wsparcie działalności instytucji w kwestii badań proveniencyjnych odnośnie do strat wojennych poniesionych w związku z II wojną światową w zakresie zbiorów pochodzących z kolekcji publicznych, prywatnych i związków wyznaniowych. Wspierane są kwerendy archiwalne, digitalizacja źródeł, wydawnictwa, konferencje, szkolenia, budowa stron internetowych i organizacja wystaw poświęconych stratom wojennym lub badaniom proveniencyjnym.
Czasopisma	Misją programu jest promowanie najbardziej wybitnych czasopism kulturalnych o zasięgu ogólnopolskim. Obejmuje on wsparcie zarówno dla renomowanych tytułów z długą historią i ugruntowaną pozycją na rynku, jak i dla tych, które w ostatnich latach zdobyły status opiniotwórczych i zyskały znaczący wpływ.
Edukacja artystyczna	Misją programu jest podniesienie standardów edukacji artystycznej w Polsce poprzez udzielanie wsparcia finansowego najbardziej innowacyjnym projektom adresowanym do uczniów, studentów i absolwentów szkół oraz uczelni artystycznych.
Edukacja kulturalna	Celem programu jest wspieranie zadań z zakresu edukacji kulturalnej, ważnych dla rozwoju kapitału społecznego.
Groby i cmentarze wojenne w kraju	Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.
Infrastruktura domów kultury	Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.

Program	Cel programu
Infrastruktura kultury	Celem programu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.
Infrastruktura szkolnictwa artystycznego	Głównym celem programu jest poprawa warunków kształcenia artystycznego poprzez modernizację oraz rozbudowę infrastruktury szkół, placówek i uczelni artystycznych.
Kultura cyfrowa	Głównym celem programu jest umożliwienie dostępu i ponownego wykorzystania zasobów cyfrowych w celach edukacyjnych, popularyzacyjnych i naukowych, przy uwzględnieniu digitalizacji i opracowania zasobów dziedzictwa kulturowego.
Kultura Dostępna	Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej.
Kultura ludowa i tradycyjna	Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.
Literatura	Celem programu jest wspieranie wartościowych, niekomercyjnych publikacji literackich, szczególnie tych angażujących się w zachowanie tożsamości kulturowej i narodowej. Program skupia się na debiutach pisarskich, literaturze dla dzieci i młodzieży oraz zapewnieniu dostępności publikacji osobom ze specjalnymi potrzebami.
Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju	Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.
Ochrona zabytków	Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.
Ochrona zabytków archeologicznych	Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Program	Cel programu
Promesa dla Kultury	Celem programu jest efektywne wykorzystanie funduszy europejskich na rozwój kultury poprzez dofinansowanie wkładu własnego oraz kosztów niekwalifikowanych związanych z celami kulturalnymi w ramach programów europejskich.
Promocja czytelnictwa	Celem programu jest wspieranie promocji czytelnictwa poprzez dofinansowywanie innowacyjnych programów promujących praktyki czytelnicze oraz wsparcie dla przedsięwzięć promujących znaczące zjawiska literatury współczesnej.
Wspieranie działań muzealnych	Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych.
Wydarzenia artystyczne dla dzieci i młodzieży	Celem programu jest wspieranie profesjonalnych wydarzeń artystycznych o różnym zasięgu, skierowanych do dzieci i młodzieży do 18. roku życia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Danych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Finansowanie ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej

Wśród źródeł finansowania działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, promocją lokalnej historii i edukacją kulturową istotną pozycję zajmuje nowy program Ministerstwa Edukacji Narodowej „Nasze tradycje”, ogłoszony w 2025 roku. Program ten wspiera inicjatywy służące upowszechnianiu wiedzy o dziedzictwie lokalnym oraz rozwijaniu świadomości kulturowej i tożsamości regionalnej wśród dzieci i młodzieży.

O dofinansowanie mogą ubiegać się organizacje pozarządowe, instytucje edukacyjne, domy kultury, biblioteki, szkoły oraz inne podmioty prowadzące działalność oświatową lub kulturalną. Program obejmuje cztery moduły tematyczne: „Edukacja i świadomość kulturalna”, „Sztuka i rzemiosło”, „Spotkania językowe i gwarowe” oraz „Tradycje i obrzędy”. Każdy z nich ukierunkowany jest na inny aspekt dziedzictwa kulturowego i umożliwia realizację działań takich jak warsztaty, zajęcia terenowe, wystawy, działania animacyjne czy publikacje edukacyjne.

Budżet programu „Nasze tradycje” na rok 2025 wynosi 30 mln zł – po 7,5 mln zł przeznaczone na każdy z modułów. Wnioskodawcy mogą ubiegać się o wsparcie w wysokości od 20 000 do 500 000 zł. Dotacja może pokryć nawet 100% kosztów kwalifikowalnych projektu, w zależności od jego skali, charakteru i wpływu społecznego. Program stanowi istotne narzędzie finansowe dla samorządów,

instytucji kultury i organizacji społecznych, zainteresowanych ochroną i popularyzacją niematerialnego dziedzictwa kulturowego w swoich społecznościach.

Fundusz Kościelny - Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

Wsparcie zabytków sakralnych na terenie miasta, po spełnieniu określonych wymogów może ubiegać się o finansowanie z Funduszu Kościelnego.

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43 budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych – obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Wsparcie przekazywane jest corocznie.

Fundusz Kościelny skierowany do kościelnych osób prawnych, które mogą ubiegać się o przyznanie dotacji na remonty i prace konserwatorskie obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej.

Obecnie można składać wnioski dla zadań związanych:

1. ze wspomaganiem kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej, kościelnej działalności oświatowo-wychowawczej i opiekuńczo-wychowawczej, a także inicjatyw związanych ze zwalczaniem patologii społecznych oraz współdziałania w tym zakresie organów administracji rządowej z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi;
2. z finansowaniem składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne duchownych;
3. oraz z konserwacją i remontem obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo.

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt, czyli na remonty i konserwację zabytkowych obiektów sakralnych i kościelnych. Takie działania często obejmują wręcz działania interwencyjne, czyli remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, a także wykonanie instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej. W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich, jak ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się wprowadzanie prac dotyczących otoczenia obiektu (np. chodników, ogrodzeń itp.), ale zakresem planowanych prac konserwatorskich i robót budowlanych mogą być objęte tzw. obiekty kościelne.

Narodowy Instytut Dziedzictwa to państwowa instytucja kultury, wspierająca Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz instytucje publiczne w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Jego misją jest zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń poprzez ustalanie standardów ochrony zabytków, edukację społeczną na temat wartości kulturowego dziedzictwa oraz gromadzenie i dzielenie się wiedzą na temat dziedzictwa. Instytut uznaje, że zarówno materialne, jak i niematerialne dziedzictwo są nieodłączną częścią naszej historii i stanowią fundament przyszłego rozwoju Ojczyzny.

W ramach swojej działalności Instytut przyznawał dotacje w trzech zakresach:

- **Wspólnie dla dziedzictwa** – program ma na celu tworzenie warunków do zrównoważonej ochrony dziedzictwa kulturowego i jego wykorzystania dla rozwoju społecznego. Skierowany do organizacji pozarządowych, umożliwia ubieganie się o dofinansowanie działań adresowanych głównie do społeczności lokalnych. Działania te obejmują m.in. prace porządkowe przy zabytkach, inwentaryzację i dokumentację dziedzictwa kulturowego, wspieranie tradycji rękodzielniczych oraz działania edukacyjne i popularyzacyjne.
- **Niematerialne – przekaz dalej** – program ma na celu wspieranie projektów związanych z zjawiskami wpisanymi na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Poprzez wzmocnienie przekazu pokoleniowego, ochronę i popularyzację tych zjawisk, poprzez realizację programu stara się zwiększyć świadomość społeczeństwa na temat ich roli w kulturze lokalnej i ogólnopolskiej. Skierowany głównie do organizacji pozarządowych, program umożliwia ubieganie się o dofinansowanie działań dokumentujących, wspierających przekaz międzypokoleniowy oraz prowadzących działania edukacyjne. Realizowany od 2023 r., program ma kontynuować swoją działalność w kolejnych latach. Dofinansowanie pochodzi ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- **Ochrona zabytków archeologicznych** – program ma na celu świadomą i zrównoważoną ochronę dziedzictwa archeologicznego in situ zgodnie z przepisami prawa i normami międzynarodowymi. Poprzez wsparcie instrumentów ochrony konserwatorskiej oraz promowanie wyników badań archeologicznych, program stara się wzmocnić działania mające na celu zachowanie dziedzictwa archeologicznego. Realizowane zadania, takie jak weryfikacja zabytków archeologicznych i opracowanie wyników badań, są ogłaszane corocznie jesienią w formie naboru wniosków. Fundusze na realizację programu pochodzą z budżetu ministra ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, a Narodowy Instytut Dziedzictwa pełni rolę Instytucji Zarządzającej.

Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Jana Paderewskiego

Fundusz Patriotyczny „Wolność po polsku” promuje polską historię, kulturę i dziedzictwo narodowe. Poprzez różnorodne działania wspiera postawy patriotyczne oraz rozwój świadomości obywatelskiej. Angażuje się także w badania naukowe nad polską myślą społeczno-polityczną, dążąc do pogłębienia zrozumienia i promowania polskiego dziedzictwa kulturowego.

- **Priorytet I** - oferuje wsparcie finansowe dla projektów o różnorodnej tematyce i charakterze. Jest to doskonała okazja dla organizacji, aby zrealizować wydarzenia kulturalne, takie jak lokalne festiwale, koncerty czy wystawy, a także kursy, szkolenia czy spotkania. Dodatkowo, dla organizacji pozarządowych oraz jednostek samorządu terytorialnego dostępna jest pomoc w organizacji imprez upamiętniających tradycję i dziedzictwo, takich jak konferencje czy konkursy naukowe. Dzięki Funduszowi Patriotycznemu możliwe jest także uzyskanie wsparcia przy organizacji rekonstrukcji historycznych oraz uroczystości patriotycznych, upamiętniających ważne postacie i wydarzenia z historii.
- **Priorytet II** - oferuje możliwość ubiegania się o wsparcie finansowe na różnorodne inicjatywy związane z rozwojem infrastruktury i zasobów organizacyjnych. Dofinansowanie może być przeznaczone na zakup niezbędnego wyposażenia oraz nieruchomości, a także na przeprowadzenie remontów i modernizacji istniejących obiektów. Celem jest wspieranie rozwoju organizacyjnego i instytucjonalnego Wnioskodawców poprzez budowę lub rozbudowę infrastruktury oraz dostarczanie narzędzi niezbędnych do realizacji celów Funduszu. W ramach tego wsparcia Wnioskodawcy wspierani są w budowaniu stabilnych podstaw ich dalszego funkcjonowania, tworzeniu perspektywicznych planów działania i finansowania, a także podnoszeniu standardów pracy i zarządzania organizacją.

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl projektu Dostępna przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy. Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: www.pfron.org.pl

Regionalne

Coroczne dotacje z budżetu województwa łódzkiego

Samorząd Województwa Łódzkiego corocznie ogłasza nabór wniosków na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, zlokalizowanych na terenie województwa. Konkurs realizowany jest w ramach programu dotacyjnego „Łódzkie dla zabytków” i wpisuje się w założenia Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2024–2027. Z programu mogą korzystać osoby fizyczne i prawne posiadające tytuł prawny do obiektu zabytkowego, a maksymalna kwota wsparcia w roku 2025 wynosi 200 000 zł. Dofinansowanie obejmuje prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane, a także prace projektowe i badawcze. Możliwe jest dofinansowanie takich działań jak stabilizacja konstrukcji, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, odnowienie lub odtworzenie okien, drzwi i więźby dachowej, jak również prac związanych z zabytkowymi układami parkowymi i ogrodowymi. Dotacja może pokryć do 50% wartości zadania, a w uzasadnionych przypadkach nawet 100% kosztów kwalifikowanych.

W 2025 roku budżet programu wyniósł 15 mln zł. W odpowiedzi na ogłoszony nabór złożono 60 wniosków, z czego 12 projektów uzyskało dofinansowanie na łączną kwotę 1,15 mln zł. Dla porównania, w latach wcześniejszych – 2024 i 2023 – przeznaczono na ten cel odpowiednio 15 mln i 5 mln zł. Program „Łódzkie dla zabytków” stanowi ważne narzędzie dla właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych, umożliwiając nie tylko zachowanie ich wartości historycznych, ale także zwiększenie atrakcyjności krajobrazowej regionu. Jego coroczna kontynuacja stanowi istotny komponent regionalnej polityki dziedzictwa kulturowego i powinna być uwzględniana w planowaniu strategicznym gmin.

Fundacje

Fundacja PGNiG S.A. im. Ignacego Łukasiewicza

Misją jest wspieranie dziedzictwa narodowego, kultury, nauki, edukacji oraz sportu. Poprzez różnorodne działania, fundacja propaguje edukację historyczną, buduje tożsamość narodową i pielęgnuje pamięć o polskich bohaterach.

Fundacja działa na rzecz promocji i wspierania różnych obszarów społecznych, takich jak: kultura, nauka, opieka nad zabytkami, pomoc Polonii i Polakom za granicą, rozwój lokalnych społeczności, sport, ochrona zdrowia, pomoc społeczna, rehabilitacja inwalidów, ratownictwo, edukacja, ekologia oraz działalność charytatywna i religijna. Jej działania obejmują szeroki zakres inicjatyw, które służą dobru publicznemu i społecznemu.

Fundacja PGE

Założona w 2011 roku przez PGE Polską Grupę Energetyczną, od lat 10 wspiera różnorodne inicjatywy społeczne, naukowe oraz edukacyjne. Poprzez udzielanie darowizn oraz realizację

własnych i partnerskich projektów, promuje obszary takie jak ochrona zdrowia, kultura, dziedzictwo narodowe, edukacja oraz działalność ekologiczna i ochrona środowiska. Jej działania koncentrują się na wspieraniu inicjatyw mających pozytywny wpływ na społeczeństwo, zarówno poprzez wsparcie pracowników Grupy PGE, jak i innych grup społecznych.

Fundacja PGE szczególną uwagę zwraca na obszary takie jak nauka i edukacja, leczenie i ochrona zdrowia, pomoc społeczna, działalność ekologiczna, sport dzieci, młodzieży i osób niepełnosprawnych oraz pielęgnowanie pamięci historycznej. Jest partnerem strategicznym

Procedury wnioskowania o wsparcie są klarowne. Wniosek przechodzi przez etap oceny formalnej, następnie jest rozpatrywany przez Zarząd Fundacji, a w przypadku kwot powyżej 5000 Euro, wymaga także pozytywnej opinii Rady Fundacji. Po zaakceptowaniu wniosku, beneficjent otrzymuje poinformowanie o decyzji, a środki są przebrane na wskazane konto w ciągu 30 dni. Dla kwot przekraczających 5000 Euro wymagana jest dodatkowo podpisana umowa o darowiznę.

Fundacja PGE, dbając o dziedzictwo historyczne, prowadzi projekty takie jak Tablice Pamięci oraz jest mecenasem Wirtualnego Muzeum Polskiego Państwa Podziemnego, angażując się w upamiętnianie polskiego ruchu oporu podczas II wojny światowej.

Fundacja PKN ORLEN – nabory roczne

Poprzednio znana jako Fundacja Petrochemia Dzieciom, powstała w 1997 roku, aby zapewnić wsparcie dzieciom wymagającym specjalistycznej opieki medycznej oraz placówkom służby zdrowia zajmującym się ich leczeniem. Od tego czasu Fundacja ORLEN skupiła się na różnorodnych inicjatywach społecznych, w tym na wspieraniu dzieci pozbawionych naturalnej opieki rodzicielskiej poprzez rozwój rodzinnego domu dziecka i organizowanie letnich wakacji. Fundacja udziela również stypendiów dzieciom z ubogich rodzin oraz promuje edukację, bezpieczeństwo dzieci i wsparcie dla chorych dzieci.

Ponadto Fundacja ORLEN angażuje się w dziedzictwo kulturowe poprzez wsparcie renowacji zabytków, organizację wydarzeń historycznych i upamiętnianie osób zasłużonych dla narodu polskiego. Fundacja ORLEN, będąc fundatorem ORLEN S.A., cieszy się poparciem i środkami finansowymi, które są wykorzystywane na cele społeczne i kulturowe. Wspierając lokalne organizacje i instytucje kultury, Fundacja ORLEN umożliwia rewitalizację miejsc pamięci ważnych dla lokalnych społeczności. Program grantowy, inicjowany w 2018 roku z okazji stulecia niepodległości Polski, odegrał kluczową rolę w zachowaniu lokalnego patriotyzmu i pamięci o przeszłości. Poprzez wspólne działania i wsparcie finansowe, Fundacja ORLEN przyczynia się do integrowania społeczności oraz ochrony dziedzictwa historycznego przed zapomnieniem.

Fundacja KGHM Polska Miedź – nabór ciągły

Założona w 2003 roku, kontynuuje tradycję działalności prospołecznej swojego fundatora, KGHM Polska Miedź S.A., światowego lidera w produkcji miedzi i srebra z ponad 60-letnim doświadczeniem. Działając w czterech obszarach - kultury i tradycji, sportu i rekreacji, nauki i edukacji oraz zdrowia i bezpieczeństwa - Fundacja KGHM wspiera różnorodne inicjatywy społeczne i kulturalne.

Celem Fundacji jest troska o lokalną tożsamość, tradycje oraz wsparcie finansowe dla obszarów istotnych dla społeczności lokalnych, takich jak szpitale, szkoły, teatry, obiekty sportowe oraz ważne inicjatywy społeczne. Fundacja skupia się również na ratowaniu, pielęgnowaniu i promowaniu dziedzictwa kulturowego poprzez wspieranie ochrony zabytków i zachowania lokalnych tradycji.

Projekty Fundacji obejmują ochronę oryginalnych zabytków w regionie, budowanie świadomości historycznej i narodowej, kształtowanie wrażliwości na wartość dziedzictwa kulturowego oraz wspieranie działań mających na celu restaurację, rewaloryzację i konserwację obiektów historycznych i architektonicznych.

Beneficjentami darowizn Fundacji są fundacje, stowarzyszenia, muzea, kościoły oraz instytucje kulturalne, które działają na rzecz zachowania i promocji dziedzictwa kulturowego. Fundacja działa poprzez przekazywanie darowizn na odbudowę i rewitalizację zabytków, aby utrzymać je w jak najlepszym stanie i zapewnić ich dostępność dla przyszłych pokoleń.

Pozostałe formy wsparcia

Wsparcie promocji gminy może przybierać różne formy, niekoniecznie związane z nagrodami finansowymi. Istnieją konkursy o zasięgu ogólnopolskim, które oferują prestiż, wsparcie merytoryczne oraz możliwość promocji poprzez objęcie patronatu lub reklamę jako sponsor, partner czy współpracownik.

Przykładem takiego wsparcia jest inicjatywa **"Zabytek Zadbane"**, organizowana z ramienia Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, nadzorowana przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Głównym celem tego konkursu jest promowanie właściwej opieki nad zabytkami. Nagradzane są obiekty, w których przeprowadzono wzorcowe prace badawcze, konserwatorskie, rewaloryzacyjne i adaptacyjne, oraz kontynuowane są systematyczne działania na rzecz utrzymania właściwego stanu zabytków.

Kolejnym przykładem jest inicjatywa o nazwie **"Lider Dostępności"**, będąca konkurencją architektoniczno-urbanistyczną. Jej celem jest promowanie projektowania uniwersalnego oraz najlepszych rozwiązań urbanistycznych i architektonicznych dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Organizatorami tego konkursu są Integracja i Towarzystwo Urbanistów

Polskich, a honorowy patronat sprawuje Prezydent RP. W ramach tego wydarzenia jury przyznaje corocznie nagrody w siedmiu kategoriach, uwzględniając również obiekty zabytkowe. Takie inicjatywy nie tylko promują gminę, ale także inspirują do podejmowania działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i tworzenia przestrzeni bardziej dostępnych dla wszystkich.

3. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami (Monitoring i ewaluacja)

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w art. 87 ust. 5 nakłada na zarząd województwa, powiatu, wójtów, burmistrzów oraz prezydentów, sporządzanie co dwa lata sprawozdań z realizacji programów, które weryfikować będą odpowiednio: sejmik województwa, rada powiatu lub rada gminy. W przypadku niniejszego dokumentu zadania te leżą w kompetencjach rady gminy. Wobec powyższego sprawozdanie z realizacji ww. programu należy przedstawić Radzie Gminy do końca 2027 roku.

TABELA 14. MONITORING PROGRAMU – PRIORYTET I

Priorytet I – Systemowe rozpoznanie, planistyczne zabezpieczenie i etapowa rewaloryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazów kulturowych Gminy Dobryszycze	
Działanie	Wskaźnik postępu
Wdrożenie i wykorzystanie zaktualizowanej Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ)	
Udostępnienie GEZ w systemie cyfrowym – publikacja aktualnych danych ewidencyjnych w formie mapy interaktywnej lub modułu w geoportalu gminnym (z lokalizacją, fotografiami, podstawowymi informacjami).	– uruchomienie podstrony lub modułu GEZ (tak/nie) – liczba obiektów prezentowanych cyfrowo – liczba odwiedzin strony/geoportalu
Opracowanie uproszczonych wytycznych dla inwestorów i mieszkańców – np. w formie informatora, broszury lub sekcji na stronie internetowej gminy.	– liczba opracowanych materiałów – liczba rozpowszechnionych egzemplarzy lub pobrań online – liczba zapytań/informacji udzielonych mieszkańcom
Wykorzystanie GEZ jako narzędzia w ocenie wniosków inwestycyjnych – wdrożenie wewnętrznych procedur uwzględniających zapisy ewidencji.	– liczba decyzji inwestycyjnych uwzględniających GEZ – wdrożenie procedury (tak/nie) – liczba pracowników przeszkolonych w zakresie GEZ
Promocja wiedzy o zasobach ujętych w GEZ – wykorzystanie danych ewidencyjnych w działaniach promocyjnych, edukacyjnych i turystycznych.	– liczba materiałów promocyjnych z treścią GEZ – liczba wydarzeń lub działań z elementem edukacji o GEZ – liczba odbiorców działań promujących zasoby
Wprowadzenie ochrony dziedzictwa do dokumentów planistycznych	
Zintegrowanie GEZ z dokumentami planistycznymi – wprowadzenie obiektów ujętych w ewidencji do uwarunkowań planu ogólnego gminy oraz aktualizowanych MPZP, z uwzględnieniem zapisów ochronnych i ograniczeń inwestycyjnych.	– liczba dokumentów planistycznych uwzględniających GEZ – liczba obiektów GEZ objętych zapisami ochronnymi – liczba uzgodnień z WKZ opartych na GEZ

Priorytet I – Systemowe rozpoznanie, planistyczne zabezpieczenie i etapowa rewaloryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazów kulturowych Gminy Dobryszyce	
Działanie	Wskaźnik postępu
Wskazanie i ustanowienie stref ochrony ekspozycji, osi widokowych, reliktyw układów ruralistycznych oraz obszarów potencjalnych badań archeologicznych.	– liczba wyznaczonych stref ochrony (ekspozycji, osi widokowych, archeologii) – liczba MPZP zawierających odpowiednie zapisy ochronne – liczba decyzji wymagających nadzoru archeologicznego
Wprowadzenie do MPZP wytycznych dotyczących formy zabudowy, materiałów, dachów i ogrodzeń.	– liczba planów miejscowych z ustaleniami estetyczno-architektonicznymi – liczba zdefiniowanych parametrów ograniczających zabudowę (np. dachy, elewacje) – liczba decyzji lub projektów dostosowanych do tych zapisów
Stosowanie klauzul o „dobrym sąsiedztwie” w zapisach planistycznych.	– liczba MPZP zawierających zapisy o „dobrym sąsiedztwie” – liczba decyzji WZ uzasadnionych takimi zapisami – liczba przypadków wykorzystania tej zasady w procesach uzgodnień
Rewaloryzacja i poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych	
Opracowanie planów rewaloryzacji dla wybranych obiektów o wysokim potencjale (np. budynki publiczne, młyny, dawne szkoły, obiekty sakralne).	– liczba opracowanych planów rewaloryzacyjnych – liczba projektów aplikacyjnych przygotowanych w oparciu o dokumentację – łączna wartość środków pozyskanych na ich realizację
Wsparcie właścicieli obiektów ujętych w GEZ w pozyskiwaniu środków z programów „Łódzkie dla zabytków”, MKiDN, funduszy unijnych.	– liczba właścicieli objętych wsparciem doradczym – liczba złożonych wniosków do programów zewnętrznych – liczba zrealizowanych inwestycji w wyniku doradztwa
Przygotowanie programu lokalnych dotacji konserwatorskich, jeśli budżet i prawo miejscowe na to pozwolą.	– opracowanie i przyjęcie programu (tak/nie) – liczba przyznanych dotacji w danym roku – wysokość środków przekazanych w ramach programu
Współpraca z WKZ, muzeami i organizacjami pozarządowymi w zakresie nadzorów, ekspertyz i doradztwa technicznego.	– liczba zrealizowanych ekspertyz i konsultacji technicznych – liczba wspólnych działań z instytucjami dziedzictwa (np. WKZ, muzeami) – liczba obiektów objętych opiniowaniem lub monitoringiem

Źródło: opracowanie własne

TABELA 15. MONITORING PROGRAMU - PRIORYTET II.

Priorytet II – Wzmacnianie tożsamości lokalnej oraz upowszechnianie dziedzictwa kulturowego Gminy Dobryszyc poprzez działania edukacyjne, promocyjne i społeczne	
Działanie	Wskaźnik postępu
Edukacja i budowanie świadomości kulturowej	
Wprowadzenie do szkół elementów edukacji lokalnej opartej na historii miejscowości, tradycjach i dziedzictwie materialnym w formie zajęć dodatkowych, projektów lub konkursów.	– liczba szkół realizujących programy edukacji lokalnej – liczba zrealizowanych projektów/zajęć/konkursów – liczba uczniów objętych działaniami
Organizacja warsztatów, spacerów tematycznych, lekcji terenowych dla uczniów i nauczycieli, realizowanych we współpracy z biblioteką, seniorami, regionalistami.	– liczba wydarzeń edukacyjnych zrealizowanych w terenie – liczba partnerów zaangażowanych w działania – liczba uczestników spacerów i warsztatów
Opracowanie materiałów edukacyjnych (foldery, zeszyty ćwiczeń, pakiety edukacyjne) przybliżających młodszym mieszkańcom historię gminy i wybranych obiektów.	– liczba opracowanych materiałów edukacyjnych – liczba szkół korzystających z materiałów – liczba egzemplarzy lub pobrań online
Promocja dziedzictwa i udostępnianie zasobów	
Stworzenie ogólnodostępnej, cyfrowej mapy zabytków gminy z lokalizacjami, fotografiami, opisami i odniesieniami do historii miejscowości.	– uruchomienie mapy cyfrowej (tak/nie) – liczba obiektów zaprezentowanych na mapie – liczba odwiedzin strony/mapy (miesięcznie/rocznie)
Opracowanie i wdrożenie szlaków tematycznych: pieszych, rowerowych, rodzinnych (np. „Szlak historycznych szkół”, „Szlak śladów kolei”, „Kapliczki Dobryszyc”).	– liczba wyznaczonych i opisanych szlaków – liczba oznakowanych obiektów/punktów na trasie – liczba uczestników wycieczek, spacerów tematycznych lub szacowana liczba użytkowników
Promowanie dziedzictwa w materiałach informacyjnych gminy (strona internetowa, media społecznościowe, wydawnictwa papierowe).	– liczba materiałów promocyjnych (publikacji, grafik, postów) – liczba publikacji dotyczących dziedzictwa w kanałach gminnych – zasięg promocji: liczba wyświetleń, nakład, interakcje użytkowników
Wzmacnianie aktywności społecznej wokół dziedzictwa	
Wspieranie inicjatyw oddolnych na rzecz ochrony i popularyzacji lokalnego dziedzictwa (np. działania Kół Gospodyń Wiejskich, stowarzyszeń, grup sąsiedzkich).	– liczba wspartych inicjatyw (mikrogranty, konkursy, projekty społeczne) – liczba aktywnych organizacji, grup lub sołectw – liczba uczestników działań oddolnych
Organizacja cyklicznych wydarzeń z wątkiem historycznym (np. dni dziedzictwa, festyny lokalne, wystawy plenerowe).	– liczba wydarzeń zrealizowanych w roku – liczba uczestników wydarzeń (łącznie) – liczba partnerów instytucjonalnych lub społecznych

Priorytet II – Wzmacnianie tożsamości lokalnej oraz upowszechnianie dziedzictwa kulturowego Gminy Dobryczyce poprzez działania edukacyjne, promocyjne i społeczne	
Działanie	Wskaźnik postępu
Dokumentowanie i archiwizowanie wspomnień mieszkańców w postaci lokalnego archiwum społecznego.	– liczba zebranych wspomnień, nagrań, zdjęć i pamiątek – liczba zrealizowanych działań digitalizacyjnych – liczba odwiedzin archiwum (online lub fizycznie)
Nawiązanie współpracy z instytucjami powiatowymi i wojewódzkimi w zakresie ekspozycji dziedzictwa oraz wsparcia metodycznego i organizacyjnego.	– liczba podpisanych porozumień lub formalnych współprac – liczba wspólnych wydarzeń, projektów lub publikacji – liczba wystaw, materiałów edukacyjnych lub promocyjnych opracowanych wspólnie

Źródło: opracowanie własne

VI. SŁOWNIK POJĘĆ

Crowdfunding — to metoda pozyskiwania środków finansowych poprzez zbieranie drobnych kwot od dużej liczby osób za pośrednictwem platform internetowych lub społecznościowych, zwykle w celu wsparcia projektu, produktu lub inicjatywy.

Dziedzictwo kulturowe — to kluczowy czynnik życia człowieka, fundamentalny składnik jego działalności. Stanowi bowiem o dorobku materialnym, niematerialnym i naturalnym poprzednich oraz obecnych pokoleń. Stanowi wartość (fizyczną i/lub duchową) przekazywaną z generacji na generację i określającą przyszłość, ponieważ jej składowymi są obiekty, miejsca o ponadczasowym wymiarze. Uwzględnia również skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi, ale też między człowiekiem a otoczeniem, na przestrzeni dziejów. Źródła oraz zasoby dziedzictwa kulturowego są nieograniczone. Jednakże konkretne jej przejawy uznawane są w zależności od dokumentu, a tym samym wydających je instytucji (określane mogą być w skali mikro i makro).

Ewidencja zabytków — to systematyczna dokumentacja i rejestracja obiektów, miejsc i elementów o wartości historycznej, artystycznej lub kulturowej. Jest to proces identyfikacji, opisu, klasyfikacji i ewaluacji zabytków, mający na celu zarządzanie i ochronę dziedzictwa kulturowego. Ewidencja zabytków umożliwia śledzenie stanu zachowania zabytków, planowanie działań konserwatorskich oraz wspieranie działań badawczych i edukacyjnych związanych z dziedzictwem kulturowym. Jest to narzędzie wykorzystywane przez instytucje odpowiedzialne za ochronę zabytków oraz inne zainteresowane podmioty w celu zachowania i promocji wartościowych obiektów historycznych dla społeczeństwa.

Pomnik przyrody — są to pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej, ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej, odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów: okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głązy narzutowe oraz jaskinie.

Program Opieki nad Zabytkami — systematyczne działania podejmowane w celu ochrony, konserwacji i promocji zabytków materialnych i niematerialnych. Jest to kompleksowy plan zarządzania dziedzictwem kulturowym, który obejmuje identyfikację, dokumentację, badania, konserwację oraz edukację dotyczącą zabytków.

Spółeczny opiekun zabytków — osoba posiadająca tytuł społecznego opiekuna zabytków nadany starostę na wniosek WKZ. Jest to osoba, która podejmuje działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechnianiem wiedzy o zabytkach.

Stanowisko archeologiczne — to miejsce, na którym odkryto, badano lub przypuszcza się istnienie pozostałości materialnych lub niematerialnych ludzkiej działalności z przeszłości, które mają wartość naukową, historyczną lub kulturową. Stanowisko archeologiczne może obejmować różnorodne obiekty i ślady, takie jak osady, groby, ruiny budowli, przedmioty codziennego użytku czy malowidła naskalne. Badanie stanowisk archeologicznych pozwala na poznanie historii ludzkości, ewolucji kulturowej oraz życia społeczno-gospodarczego i religijnego dawnych społeczności.

Zabytek — nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek archeologiczny — jest to każdy ślad działalności człowieka znajdujący się w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy — to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

VII. SPIS MAP, TABEL I ZDEJĘĆ

1. Spis map

Mapa 1. Miejscowości gminy Dobryczyce	22
Mapa 2. Zestawienie ewidencji zabytków archeologicznej.....	25
Mapa 3. Łódzka magistrała rowerowa NS	31
Mapa 4. fragment łódzkiego szlaku konnego	32
Mapa 5. Obszary chronionego krajobrazu	33
Mapa 6. Pomniki przyrody.	34

2. Spis tabel

Tabela 1. Kluczowe przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w kontekście opracowania programu ochrony zabytków	5
Tabela 2. Wybrane projekty strategiczne w ramach realizacji założeń Strategii Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do roku 2030).....	9
Tabela 3. Rozdziały strategii rozwoju województwa łódzkiego 2030 istotne dla opracowania	11
Tabela 4. Cele szczegółowe i kierunki rozwoju	13
Tabela 5. Obiekty w ewidencji konserwatorskiej wskazane w SUIKZP.....	15
Tabela 6. Podstawowe dane statystyczne stan na rok 2024	22
Tabela 7. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.	23
Tabela 8. Ewidencja Zabytków archeologicznych	26
Tabela 9. Wykaz zabytków nieruchomych.	29
Tabela 10. Analiza SWOT	48
Tabela 11. Priorytet I	50
Tabela 12. Priorytet II	52
Tabela 13. Schematy dofinansowania w kompetencji MEDIA	56
Tabela 14. Monitoring programu – priorytet I	77
Tabela 15. Monitoring programu - priorytet II.....	79

3. Spis zdjęć

Zdjęcie 1. Kościół par. pw. św. Bartłomieja	29
Zdjęcie 2. Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego im. Wł. St. Reymonta w Dobryzycach...	30

4. Spis schematów

Schemat 1. Schemat założeń Programu Opieki nad Zabytkami.....	50
Schemat 2. Podmioty zaangażowane we wdrażanie programu.	54
Schemat 3. Formy finansowania realizacji programu.	55

